

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

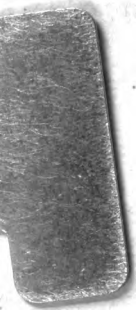
- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

KW GW A 100.024

T A A L-
E N
DICHTKUNDIGE
VERSCHEIDENHEDEN.

T A A L-
E N
DICHTKUNDIGE
VERSCEIDENHEDEN,

DOOR

MR. WILLEM BILDERDIJK.

EERSTE DEEL.

T. ROTTERDAM,
BY J. IMMERZEEL, JUNIOR.
1820.

VOORBERICHT.

*I*ndien men voor niet veel minder dan drie-
duizend jaren reeds met hem, die

— zijne kruin met Davids tulband dekte,

*de klacht mocht doen opgaan, dat van vele
boeken te maken, geen einde is, wat mogen
wy thands, nu, na en onder een geleerde en
nog steeds voorrigaande schepping van zoo vele
nieu-*

nieuwe vormen, vakken, en afscheidingen van oude en nieuwe Wetenschappen, of die daar voor doorgaan, alles de pen voert, alles Verhandelingen schrijft, voorleest, drukt, en uitgeeft; en ieder dag dien wy beleven, met zijn voorganger, in het voortbrengen dier proeven van wijsheid of dwaasheid wedyvert, op wier uitgieting over de maatschappy en samenleving, onze leeftijd zoo trotsch is?

Wellicht, dat by het opvatten van dit Boekdeeltjen, deze of soortgelijke bedenking eenen Lezer te binnen schiet, nog niet t'eenemaal met den geest dezer Eeuw in één gesmolten, en die nog begrijpt, dat er, ook zelfs van het goede, te veel kan zijn. En wat moet ik dezen antwoorden? — Zeker zal ik hem het algemeene voorbeeld niet aanvoeren, die zoo weinig met voorbeelden opheb, en die in mijn tijd en vaderland als een vreemdeling, op mijn eigen wijs leef en mijn eigen weg wandel, zonder my om het ieder-een' zoo ontzachlijk
qu'en

qu'en dira-t-on te bekommeren. Maar wie is er die recht heeft om het my te misduiden, wanneer ik by deze overstroming van Schriften (vooral mede in het vak der Poëtische Theorie, waarin ieder thands lesfen geeft en ontfangt) ook een woord meen te mogen inbrengen, en mijn' Landgenoot met HORATIUS toeroepe:

— *Tamen adspice, si quid.*

Et nos, quod cures proprium fecisse, loquamur.

[Zie of ge er iets in vindt waarmee ge uw voordeel doet.]

Dat mijne gevoelens veelal die der heerschende menigte juist niet zijn, weet toch ieder; en men zal er derhalve ontwiffelbaar wel in ontmoeten wat men overal, wat men elders, niet leest. Veroordeele of bestemme men 't dan, het aannemen en verwerpen zij aan ieders oordeel verbleven of overgelaten; doch waar valschheden, en dwaasheden van allerlei aart onbeschroomd en gants openlijk, het zij dan

IV V O O R B E R I C H T .

ter goeder of kwader trouw, uitgebreid worden, behoeft zich ook niemand te ontzien, om met opzicht tot voorwerpen waaromtrent men hem alle bevoegdheid van meespreken niet weigeren zal, zijne wijs van beschouwen en inzien te ontdekken en open te leggen; en dit zal my wettigen.

Zal het echter daarom iets uitwerken? — Even zoo veel (waarschijnlijk!) als alle mijn vroegere werken, wanneer zy den zweevenden tijdgeest weêr streefden, vermocht hebben. Doch hoe veel of weinig dit zij, hangt aan ons niet, en vloeit op dien gene niet in, die zijn doel in zijn daad, niet daar buiten, heeft, en het hoogere algemeene aan de onomstootelijke verordening aller zaken, met de volle berusting des Christendoms overlaat. Volmondig pas ik deswegens de woorden des ouden Van Maerlants toe:

*„ Die eret en zait duten bunen /
Mine rant ghebiken na ghetunen*

Men

VOORBERICHT.

v

Men neemt hem die zoute zee ;
Sijn loeren en diet hem min na mee /
Sine verlieset plough en zaet
En aerbeit en toeberlaet.
Albus baret dat ic dichte.
Het ontrunen mi lose wichte /
Apocriten en apostaten ;
Ic pine al te mire onbaten.
Mien ic dichte sine connent ontrunen /
Dus fait oec buten dunen.
Nochtan en canict niet ghelaten /
Minen here teeren en mi tonbaten.”

Spiegel Historiale, IV Paertle, I Bouc.

[Wie buiten duins of zaaie of egg',
Hy kan 't omtuinen noch bedijken ;
Zijn sloven zal hem niet verrijken ;
De zee spoelt al zijn arbeid weg,
En gaat met winst en uitzaad strijken,
Wat yver hy te koste legg'.

Dus

Dus is 't met my. Hoe veel ik wroet,
 De dómheid blijft er tegen razen,
 Van waan- en zelfzucht opgeblazen,
 En 'k zaai en akker' voor den vloed.
 Maar 't hart veracht den hoon der dwazen,
 Als 't God en waarheid hulde doet.]

* * *

*Dat de meeste der stukken die ik hier geve
 niet nieuw, maar reeds voor eenige jaren op-
 gesteld zijn, kondigen zy door zich-zelven
 reeds aan, en behoef ik hier dus niet opzetlijk
 te melden; maar wat schaadt het, al is er
 ook meer dan het*

nonum prematur in annum

*in betracht, indien zy (en hier is geen
 twijfel aan) voor het algemeen volstrekt
 nieuw en nimmer in eenigen omloop gebracht
 zijn?*

In

In hunne ſchikking of opvolging heb ik geene bepaalde orde of verband betracht. Men beschouwe ze allen als afzonderlijk, en door geene overeenſtemming of betrekking, zelfs van inhoud, vereenigd; maar zy zijn, wat hun algemeene tytel te kennen geeft, losſe en over tweederlei Onderwerpen gaande, VERSCHIEDENHEDEN; en deze Onderwerpen zijn Taal- en Dichtkunst.

Dat men de Taal in hare innigſte kennis niet genoegzaam waardeert, heb ik meermalen aangemerkt; en dat men het ware denkbeeld der Poëzy zeer miskent, door ze met eene Dichterlijke Oratorie te verwarren, is de volſtrekt algemeene kwaal' onzer Westersche wereld, waartegen niet te veel gewaarschouwd kan worden. Begint men dit eenmaal recht in te zien, men zal het Poëtische vak hooger ſchatten, en tevens ook beter beoordeelen, en het altijd klein getal der waarachtige Dichters zal door eene menigte van halfſlachtige
Re.

VIII V O O R B E R I C H T.

*Redenaarpoëeten of Dichtörateuren niet langer
verdrongen, noch de opkomende uitbofsels van
ware Poëzy, waar zy uitfchieten, door valsche
beginfels en lesfen verftikt en verwoest wor-
den als ik rijkelyk in mijn leeftijd gezien heb.*

Dit weinige zij hier genoeg!

B.

IN.

I N H O U D

D E R

S T U K K E N.

	Bladz.
I. Over DICHTERLIJKE GEESTDRIFT en DWEEPERY	I
II. Over het gebruik der BYVOEGLIJKE NAAMWOORDEN met en zonder uit- gaande E.	51
III. Over de zoogenaamde BYVOEGLIJKE NAAM- EN BYWOORDEN.	115

Kort

x INHOUD DER STUKKEN.

Bladz.

IV. Kort Verflag wegens GEVONDENE BROKKEN van een Hollandsch Rijm- werk.	135
HENDRIK VAN AKEN, Hollandsch Dichter.	146
DICHTERENLESSEN door <i>Jacob van Maerlant</i>	149
V. Over het TREURSPEL <i>der</i> OUDEN in de uitvoering.	165

OVER

OVER
DICHTERLIJKE GEESTDRIFT
EN
DWEEPERY.

OVER
DICHTERLIJKE GEESTDRIFT
EN
D W E E P E R Y.

Voorheen uitgesproken in de Tweede Klasse des
KONINKLIJKEN HOLLANDSCHEN INSTITUUTS.

Algemeen in gebruik is het woord van GEESTDRIFT, of ENTHUSIASMUS, en inzonderheid zijne toepassing op des Dichters zielsgesteltenis by het uitvloeien zijner Vaerzen. 't Is bekend, dat de Oudheid hem van eene Godlijke aandrift bevangen, van een bovenmenschlijken geest vervuld achtete; „ *Est Deus in nobis, agitante* „ *calescimus illo,*” was het oude gevoelen; en dat wel, in den hoogstletterlijken zin. En, even gelijk men der Pythische Priesteres, op haar Drievoet van de onderaardsche dampen bevangen, in hare bedwelming een verward inzicht in het toekomstige toeschreef, zoo geloofde men den Dichter, door eenen onbeschrijfren of wel-

A

on-

onbegrijprijken invloed van hoogere Wezens gedreven, zijne zangen te storten, waarin hy, en profect, en leeraar des menschedoms, en in allen opzichte boven zich-zelven als mensch, verheven was.

Mijn oogmerk is hier niet, den grond dezer meening na te sporen, noch in onderzoek te treden, in hoe verre deze opvatting der Ouden met eene gezonde zielkennis en bovennatuurkunde, al of niet samenstemme. Even weinig zal ik my over de byzonderheid uitlaten, waarom en in hoe verre, het by de Oudheid voor 't zelfde gehouden werd, Dichter en Voorzegger te zijn. Eene byzonderheid, die ons gelijklijk door de gewijde en ongewijde Geschiedenis bevestigd wordt! De opzettelijke behandeling dezer belangrijke punten my voorbehoudende, stel ik my dit oogenblik de Dichterlijke Geestdrift in zich-zelve tot onderwerp, en inzonderheid haar verschil van het geen onder de benaming van Dweepery (Fanatismus) valt. En het is hierop, dat ik dit uur de vereerende aandacht dezer Vergadering affineeke.

Wat is Dichterlijke Geestdrift, en wat Dweepery? En hoe onderscheiden wy deze dikwerf met elkander verwarde hoedanigheden? Ziet daar,

daar, mijne Heeren en Medebroeders! de Vraag die ik my vorme en wensch te beantwoorden. Tweeledig is haar voorwerp, en de vergelijking moet aan mijne verhandeling de eenheid geven, die er in gevorderd wordt. Ik begin met het eerste.

I.

(DICHTERLIJKE GEESTDRIFT.)

Dichterlijke geestdrift kent niemand dan hy, die tot Dichter geboren is.

In de ideale wereld, die hy zich verr' boven de zinlijke wereld, waarin wy verkeeren, niet inbeeldt, maar schept; in den bruischenden stroom der aandoeningen, waar hy door bezielid is, bestaat zy. Noch de koude rijmer en maatkundige, hoe geoefend hy zijn moge, in 't kneden van klinkende en vloeiende verzen, wordt er immer van aangedaan. Noch het yverig letterblokken, noch de inspanning der verhitte verbeelding eens Dweepers, baant er iemand den weg toe; ze is den Dichter eigen, en hem-alleen.

Om zich overzulks een naauwkeurig, — om zich een onbedrieglijk denkbeeld van de Dichter-

terlijke geestdrift te maken, is 't noodig, den Dichter te kennen. — Wat is Poëzy? wat is 't, Dichter te zijn?

Ik zeg Poëzy. Want iets anders inderdaad, zoo wy 't woord in zijn kracht en nadruk opvatten, iets anders is Poëzy, en iets anders Dichtkunst.

(poëzy.)

Dichtkunst is een kunst: dat is, eene vaardigheid in het aanwenden van zekere middelen, (de uitdrukking van gevoelens in eene welluidende taal) ter bereiking van een zeker doel: het verwekken van gevoelens, en daardoor de ziel te verheffen, te vertederen, te buigen, en in hare aandoeningen dat innig en ongelijkbaar genoeg te verschaffen, het geen onze zelfkennis, en wel, onze gezuiverde zelfkennis, bevat. Dichtkunst, als een kunst, onderstelt hare wetenschap, van waar ze uitgaat, en die zy in oefening brengt. Wetenschap, van de wijze van 't hart te roeren, de driften, naar eisch van het oogmerk, in beweging te brengen, te bezadigen, door elkander te steunen, te bevechten; met één woord, als zoo veel verschillende harpsnaren, waar de menschlijke ziel als de zangboom van is,

is, te bespelen; ter voortbrenging van de ontzettendste zoowel als de tederste harmonie, die het klein heelal, in den spiegel van 't groote besloten, kan opleveren. Deze kunst, deze wetenschap, die haar tot grond ligt, is (ja) Poëzy: maar de Poëzy niettemin is geen kunst, is geen wetenschap. En, op dat wy deze schijnstrijdigheid oplossen, Poëzy is door Natuur, 't geen de kunst door de wetenschap, die haar ten grond ligt, tot Dichtkunde maakt. Ze is de kunst, die zich-zelve niet bewust is; en Dichtkunst, daartegen, is Poëzy, maar door waarneming gevestigd, en in haars beoefenaars hoofd tot dien regelmatigen samenhang gebracht, die het wezen der Wetenschap, — tot de willekeurige vaardigheid eener uitoefening, die het wezen der Kunst maakt: en het is op deze wijze, dat zy en verscheiden zijn en in één loopen, dikwijls tot eenzelvigheid samen smelten, en dan weder geheel van elkander afwijken.

Wat is dan Poëzy, vragen wy? dat is, wat is Dichtkunst, zoo als zy zich in den Dichter, zich-zelfen als kunstenaar niet bewust zijnde, opdoet? Zoo als zy hem vervult en beheerscht, en geheel zijn bestaan wijzigt? — Men vrage hier oude noch hedendaagse Wijsgeerte: beide miskennen haar: Plato noch Aristoteles, Wolff noch Kant, leeren

haar kennen. Plato, hoe Dichterlijk, was geen Dichter, hy was, by den Filozoof, dien hy voorstelde, Dweeper en Redenaar; Aristoteles had niets van den Dichter, en de hedendaagsche Wijsgeeren zijn de juiste tegenvoetelingen der Dichterlijke wereld. Raadplegen wy ons eigen gevoel!

Is hy Dichter, die ons fraaije schilderijtjens ophangt, waar in de verbeelding vermaak scheidt? Is hy het, die van sijn vernuft flikkerend, ons met geestige slagen verrast? met *concessi*, *bons-mots*? met wendingen van allerlei aart? Hy, die éene Rede wel weet te verdeelen, in keurige en nadruklijke woorden te vatten, in eenen geregelden en welluidenden val te doen afloopen? Is hy het, die ons verstand overweldigt, door de ziel van gevolg- tot gevolgtrekking, even als in een doolhof van bewijsredenen om te leiden? Of hy, die van de verbeelding zich meester maakt, en ons in de toovernevelen der onmogelijkheid op wil voeren, waar het hart geen rust vindt? Geen van dezen, mijne Heeren! Men kan geest, men kan vernuft hebben; men kan Redenaar zijn, men kan Redenkunstenaar of Redentwister zijn, en men kan ook Verdichter zijn, en nogthands niets van den Dichter hebben. Duizenden bedrogen zich daarin; duizenden

den gaven voor 't kenmerk des Dichters, 't geen hem vreemd, louter toevallig is, of onder zijne talrijke volkomenheden behoort, maar echter den Dichter niet maakt. Neen, verbeelding, vernuft, welsprekendheid, redeneerkunde, behoort tot den Dichter, (en wat behoort niet tot hem!) maar het is daarin niet dat hy bestaat.

Poëzy is eenzelvig. Zy is uitstorting van overstelpend gevoel: even onwillekeurig als schreien of lachen. Uitstorting van gevoel, dat lucht eischt, dat zich uitbreiden, dat zich mée-deelen, dat zich verveelvuldigen moet, of het hart zou barsten, en de geest tot de overspanning der razerny overgaan. Die dit niet beproefd heeft, die niet weet, wat de onwederstaanlijke dronkenschap des gevoels is, die men Poëzy noemt; die zich koel en kalm in zijn leuningstoel nederzet, om een Vers te maken; die zich dat, wat hy zeggen zal, voorstelt; dit in woorden brengt; deze woorden in maat; en het rijm tot de verzen zoekt; laat, ô mijne Vrienden, laat den welmeenenden sukkel zijn troostrijke inbeelding, gy zult nooit misleid worden, om hem voor Poëet, of zijne nietige koude voorbrengselen voor Poëzy te houden. Hy - alleen, die van zijn gevoel overmeesterd, zich - zelve

onmachtig, dat gevoel in den stijl, de bewoording, de maat, die het zelf tevens ingeeft, en in eens te gelijk vormt en kneedt, overstort; hy - alleen zal u méesleepen, hy - alleen uwe ziel aan zijne tonen kluisieren, hy - alleen uw God zijn, in wiens uit- en overvloeiende volheid ge u verliest. En dit, ó mijn Vrienden, dit 's Dichter zijn. —

(GEVOEL, 'S MENSCHEN PRIKKEL EN
LEVENSBEWEGING.)

Alle werktuigen en werkingen, zoo, die wy in de ziel onderscheiden, als die louter lichamelijk zijn, staan den mensch ten dienst. Het gevoel - alleen is geschikt, om hem meester te zijn! 't Is de prikkel, waar door hy leeft en werkt. De oorsprong des lichaamlijken levens is lichaamsgevoel. De toevloed des bloeds, door het zure der lucht in de longen gescherpt, prikkelt het hart, en 't gevoel dezer prikkeling doet het samentrekken en dat zelfde bloed door de slagaders verspreiden, van waar het door de aders te rug kooft; en deze werktuiglijke omloop vernieuwt zich gestaag door de zelfde prikkeling. Het is even zoo in het zielgestel, en de zelfde wetten beheerschen 't onstoffijk en
stof-

stoffijk deel van den mensch. 't Is 't gevoel der ziel, 't is het redelijk, het onstoffijk gevoel van het goede, het kwade, het schoone, het onfschoone (onstoffijke bevattingen, die de ziel zich in 't stoffijke, in de fchijnbare en lichaamlijke wereld weet af te zonderen); 't is dit zuiver gevoel, in zijn aart eindloos fijner, eindloos fterker, eindloos vermogender, dan de hevigfte der lichaamlijke wellust of fmart, dat de ziel in beweging brengt, en waardoor zy in geene doodfche of vuidige vadzigheid inftaapt, maar tot haar beftemming wordt opgewekt. Dit gevoel is het, het geen alle hare vermogens en vatbaarheden werken en ontwikkelen doet. Dit bevrucht haar verbeelding, ontfluit aan de reden het oog, en zijn alles bezielende fchok fchiet de vonk der oorfpronklijkheid uit in alle de punten van aanroering, waar voor zy flechts vatbaar is. Aan dit gevoel is het, dat al wat der ziel ingefchapeu is van begaafd- of van vatbaarheden, onderworpen is. Van dit is het, dat zy de wet ontfangen, van dit, dat zy kleur en gedaante aannemen, en in dit dat zy-allen zich oplofen, en als zoo vele ftoomen uit ééne bron voortgevloeid, zich in eenen zelfden oceaan weér verliezen.

Ik zal, mijne Heeren, hier niet verder in uitwijden. Reeds heb ik (voorlang) in een Dichtstuk, opzettelijk daartoe ingericht, het gevoel als de bronwel der Poëzy, en zijne uitstorting als haar wezen doen kennen. Voor hun, die koudvochtig, een Dichtstuk met een Verhandeling of Geschiedverhaal kunnen verwarren, spreek ik hier niet. Wien ik niet overtuigde, tracht ik niet te overreden. Wee hem die van Dichtkunst koelzinnig kan spreken! 't Gemeen moge zijn schranderheid hoogschatten, my is hy de moorder, die 't ontledende mes in de levende borst om laat wandelen, en de werkende ingewanden daar uit rijt, op dat hy een leven- en vleeschloos geraamte moog oprichten, dat affchrik voor verwondering baart.

Genoeg zij het te herinneren, dat de Dichter meer Dichter is, naar mate hy gevoeliger, en zijn gevoel fijner, aandoenlijker, en vruchtbarer in algemeene gevolgen op alle zijne zielsvermogens is. Ieder die gevoel heeft (de Natuur lei dit in alles, en Poëzy is een zuster van zang en dans, en ons even zeer eigen): Ieder die gevoel heeft, is Dichter; maar hy, die als zoodanig voor zijne Natuurgenooten zal optreden, hy, die boven anderen, min bevoorrechte sterfelingen, DICHTER mag heeten; in hem moet dat
ge-

gevoel heerschende, voor de duizenderlei onderfcheidene spanningen, die een snaar ondergaan kan, vatbaar zijn, en derwijze vatbaar, dat het zich in de oneindigheid van verscheidenheden kan meêdcelen en overgieten, die noch paal noch perken kent.

Maar is dit de Poëzy, zoo is 't ook niet moeilijk op te lossen, waarin die Poëtische geestdrift, die Enthusiasmus besta, die men oudtijds zoo hoog deed gelden, en waarin onze latere eeuwen zoo schaarsch zijn. Wy hebben het reeds geschetst, mijne Heeren! wanneer wy opmerkten, dat des Dichters gevoel hem geheel overmeestert. Geheel anders gevoelt hy, dan de gewone, de in de dwarling der gewone zaken deelnemende mensch, die voor maatschappy, voor beroep, voor samenleving, en voor de genoegens, die deze hem opleveren, vatbaarheid heeft. 's Dichters gevoel is hem alles; aan dit wederstaat hy niet. Dit te genieten, dit uit te breiden, dit meê te deelen, is al zijn bestemming; hy kent geene andere; voor hem is geene andere mogelijk. Dit gevoel is 't genot der zaken niet; neen, het is iets denkbeeldigs, uit de voorwerpen genomen, terwijl hy de voorwerpen daar laat.

Zoo

Zoo puren de nijvere bijen den honig uit bloemen, en laten haar geuren of kleuren voor anderen. En dit gevoel doet hem denken, doet hem zien, doet hem bevatten, wat niemand bevat, en dat uit zijn mond in wel-luidende klanken gevloeid, een gelijk gevoel opwekt, waarin zich de ziel niet alleenlijk behaagt, maar, geheel boven zich-zelve verheven, uit haar kring weggerukt, en als in eene andere wereld verplaatst voelt. Dan, van een geheel anderen geest aangedaan, en dien geest in den Dichter erkennende, uit wien hy hem toefstroomt, beschouwt wie hem hoort, in opgetogen verrukking den Dichter als boven het menschlijke. Louter Godspraken stroomen van zijne lippen; men zucht, schreit, juicht en dartelt met hem, laat zich hart, ziel, en alles ontweldigen, en wordt willig de prooi van den overwinnaar, die ons kluijftert aan klanken, en wegsleept in boeien van golvende lucht. Betovering is een woord veel te zwak, om dien toestand uit te drukken. 't Is in wellust, vergoding; in gevoel, zelfvernietiging en overgang tot een wezen van hooger bestemming. Zoo is hy, wien 's Dichters geestdrift slechts aanroert. En wat dan, wat moet zy den Dichter, wat in hem-zelven

ven zijn, wanneer zy in bruischende kracht is! Dan, ja dan, gevoelt zich de Dichter geen mensch meer, en, onmachtig 't geweld van zijn eigen geest te weêrstaan, bezwijkende in de hevigheid van de drift, die hem aangrijpt en drijft, zoekt hy in een God, die hem inblaast, zich - zelve.

Maar is dit gevoel dan het ware kenmerk der Dichtkunst, als Natuurgaaf, 't is het ook van de Poëzy, tot een kunst, tot een wetenschap gebracht. Gevoel is haar bron; gevoel, haar beginfel; uitftorting des gevoels, haar vervulling en doel. Hangt nu alle Kunst af van haar doel en beginfel, en wordt zy door dezen bepaald, terwijl het haar middelen zijn, die haar wijzigen, en tot dit haar einde bestieren: zoo is dan ook de kunst der Poëzye genoegzaam gekenteekend, zoo wel als de wetenschap, die haar tot grond ligt, en by de bepaling van beginfel en strekking, de kennis der middelen voegt om het doel te bereiken.

II.

(DWEEPEN.)

Zie daar dan den Dichter, mijne Heeren! —
Maar wie is de Dweeper, op dat wy hen
onderling vergelijken?

Wan-

Wanneer by de Oude Romeinen het Frygische bygeloof der ontmande Priesters van de Moeder der Goden, het laagste gemeen, en inzonderheid Syrische slaven de hersens deed draaien: Wanneer het met kramptrekkende verwringingen van de leden, met schuddende trillingen van hoofd, tong, en lippen, het lichaam voor pijnen verdoofde, en in eene kunstig verwekte bedwelming van zinnen, maar die men voor invloed der Godheid deed doorgaan, op de drempels der tempelen, aan de vóeten der altaren en wanvormige Cybele-beelden, zich ophield met raaskallen, gaf het woord van *fanum* aan zoodanige flechthoofden den naam van *fanatici*, en de Roomsche wet der Edilen, die over de deugdelijkheid en ondeugdelijkheid van de koopwaren recht spraken, verklaart dit by de genen, die er aan vast zijn, een ziekte. 't Was het inderdaad, mijne Heeren! 't was een ziekte van gekrenkte verbeelding, de ongeneeslijkste soort die bestaat.

Deze ziekte (want dus noem ik haar met de Marktmeesteren des Romeinschen Staats, of met hun die de wetten dezer Bewindslieden verklaarden en toëpasten) had haar oorsprong in eene waarachtige ontsteltenis van de herfenen, in lichamen door ontzettende boeten, vasten, vrij-

vrijwillige geesfelingen, wonden, en bloedvlociingen, door langdurig weenen en angstige zielbekommeringen, als uitgeput; dan weder door schrikken gejaagd, en door allesverdovende trommel- en bekkenklank tot zenuwschokken gebracht, waar de ziel onder leed, en in spoorlooze inbeeldingen door verviel, en in welke zich de slavenftand in 't byzonder vergat, en niet zelden tot zelfmoorden zoowel als tot allerlei dwaasheden overfloeg.

Ik zal u niet ophouden met de lotgevallen dezer dweepery, noch my in byzonderheden uitlaten over den opgang, dien later tijd haar deed maken, wanneer de vereering der denkbeeldige Syrifche Godesfe (die geene bepaalde perfoonlijke Godheid, maar een afgetrokken herfenschim van de algemeene Godlijkheid der Natuur was) meer en meer veld won, en de leerftellige of beschouwende Wijsgeerte op eene spitsvondige wijs aan de dwaasheden der Afgodendienst wist te huwen, ja zelfs met gevoelens van Joden- en Christendom te ondermengen. De Gefchiedenis dezer fekte verdient inderdaad onze hoogfte oplettenheid, en veellicht, dat ik eenmaal, het geen ik deswegens in mijn letterbezigheden vergaderd heb, tot een geheel brenge, gefchikt om eene onzer zusterlij-

lijke Klasfen van dit Instituut aan te bieden. Van toen af werd deze eerdienst statelijker, en ging over tot een hooger Klasse van menschen. Zy verloor het luidruchtige, maar behield inwijdingen, wier toefstel diepe indrukken op de verbeelding maakte, en hare bejveraars hielden altijd aan dweepziekte vast.

De naam bleef met de zaak-zelve behouden, en beide besmetteden onze heilige Godsdienst in leer en beoefening. Heete, brandende lucht, dorre zanden, gestrengte onthouding en te onderbrenging van 't lichaam (gelijk men het noemde) met afmattend waken, en vooral eene onverpoosde aandacht, op geestelijke en ons onbegrijpelijke voorwerpen gevestigd, bracht, vooral in het hooge Egypte en Libye, de dweepzucht en dweepery in de cellen der Anachoreten; van waar zy in meerder of minder maat tot de Westelijke streken onzes werelddeels overging. Hier sleet zy, en ontliet (indien ik 't dus noemen mag) in 't kommerlooze en werktuiglijk plantenleven der Monniken, dat alomme de aloude strengheid verving. Echter heeft het nooit in de Geestlijke Ordegenootschappen aan Dweepers ontbroken; en men heeft kunnen opmerken, dat waar iemand zich-zelven van harte aan eene ernstige mishandeling van zijn lichaam over-

overgaf, zijne inbeelding altijd een kreuk van ijhoofdige mijmering aannam. Vele Hoofden en Instellers, of Hervormers van gestrenge Orden, waren er zichtbaar van aangedaan; en het heeft in de Kloosters nimmer ontbroken aan lieden, wien eene ontfelde verbeelding tot alles in staat stelde.

Maar wat spreken wy hier van het Christendom. — Gaat niet door geheel het Oosten de dweepery met gestrengheid van leven gepaard. Als de Banjan in een onveranderden stand met de armen ten hemel geheven, of over elkander gekruisd, zijn bewegingloos lichaam verstijven laat, en (spijst hem het Godsdiensstige mededoogen der vrouwen niet) van honger en dorst, zonder spreken of geluid te slaan, jammerlijk omkoomt, in waan, op die wijze de hoogste zaligheid machtig te worden; wat zien wy in hem dan Simon den pylaarheilig van het Christelijk Oosten vernieuwd? Of wanneer de Duitscher, voor zoo weinig geslachten nog, in 't Hanoversche jammerbosch zijnen grijzen Vader verworgde, of in Brunswijks moerassen, stadspoorten op levend begraven kinderen sichte, op dat zijn vest onvermeerbaar zijn mocht, wat toont dit dan den zelfden dweependen geest, die vroeger het menschen-

B

of-

offer aan Odin of Saturnus invoerde, en later de rampzalige kustbewoners der nieuwe wereld ter eere van den Heiland en zijne Apostelen in de boschen deed ophangen?

Men zou ook zich-zelven bedriegen, wanneer men den Kloosterlingen, by uitfluiting, de helling tot dweepzucht toefchreef. Nooit, veellicht, was de Dweepery algemeener, nooit in menigvuldiger en meer verscheiden vormen afwisselend, dan wanneer het verderf der Geestelijkheid om herstel, en de Kerk om hervorming en zuivering riep. Wy herinneren ons de Adamiëten by ons, de Herdoopers van Munster, de menigte van Mystyke aanhangen, die Duitschland in dien tijd op zag staan. Tot latere tijden wil ik niet afdalen, gedachtig aan de les van Gamaliel, die ons oplegt te verbeiden, op dat ons de uitkomst vergewisfe wat uit God zij.

(HET HOLLANDSCHE WOORD.)

Wanneer wy ons Hollandsch woord van *dweepen* en *dweepery* nagaan, zoo beyinden wy dat het zijne juiste beteekenis met zich brengt. Het is *schokken*, *geschoktheid* van herfenen; die, als ware 't, niet vastliggen, maar onregel-

ma-

matig omgedreven, dat doen, dat men met eene andere uitdrukking *malen* noemt. Wy weten wat *malen* in toepassing op het denkvermogen insluite. Getroffen verbeelding, die vasthoudt aan een voorwerp; daar in omzweeft; daar, op eene onontbindbare wijs, aan gekluiftered is; alle indrukken, die zy ontfangt, alle beelden, die zy zich vernieuwt, daar aan vast maakt en meê vermengt, en dus uit de onverenigbaarste voorwerpen een gedrochtelijk geheel vormt, het geen het gezond verstand, het koel oordeel verwerpt, verstroot, en belacht; maar waaraan de altijd werkzame en geheel den mensch overheerende kracht der eenmaal geraakte verbeelding verknocht is, zonder het een oogenblik te kunnen laten varen; ja waar heel de ziel dan, gewillig of ongewillig, met lust of met onlust, met angst of genoeg, met berusting of schrik en wanhoop, in leeft en in zweeft, en, om het dus uit te drukken, in al haar vermogens verwrongen wordt.

(GRADEN EN KENMERKEN.)

Noodeloos is het, hier de verschillende graden dezer krankte of gekrenktheid van geest, die in de verbeeldingskracht schuilt, voor te

stellen: Men weet, dat zy fomtijds by één voorwerp bepaald blijft, fomtijds zeer verscheidene teffens bevat, en dus kan men (de voorbeelden zijn er ontallijk van), op zekere punten volstrekt buitensporig en verstandeloos denken, spreken, en handelen, en echter voor 't overige een verstandig en redelijk mensch zijn. Maar meestal ontdekt zich die geestgesteldheid in zekere algemeene helling; eene neiging tot duistere, verwarde, onontwikkelde, of zelfs onontwikkelbare denkbeelden. Zwaarmoedige, neerslaande, geheel de menschlijke vatbaarheid verdonkerende, en 't gevoel niet opwekkende, maar verftikkende onzin, voor uitdrukking; onzintuiglijke denkbeelden, die, als dampen, den greep des verstands dat er naar tast (mag ik het dus uitdrukken) te loor stellen; algemeenheden, waar de ziel niets mede te maken weet, en waarin zy zich pijnigt met iets bestemds by te willen denken of gevoelen: klanken van woorden, die gevoel veinzen, waar geen gevoel is; en een opdringen aan zich-zelfen dat men in de nietigste lijdeloosheid of lijdt of geniet. Zie daar wat den dweeper kenteekent!

(KLA-

(KLARE DENKBEELDEN VERZELLEN HET JUIST
GEVOEL.)

Dan veellicht eischt dit eenige nader verklaring of opheldering. Een helder verstand gaat altijd met een levendig en juist gevoel van het hart gepaard. Te gevoelen is denken, en denken in de snelste bevassing en volkomenste volledigheid. Het verstand onderscheidt door uit één zetting, wat in het gevoel te gelijk en op eens, in de hoogstvolkomene samenmelting begrepen is. Trage verstanden gevoelens dus flauw en onzeker. Een verlicht vaardig oordeel daartegen is steeds gezellin van het ware gevoel, 't Is geen tweederlei ziel, die in ons hier denkt, daar gevoelt! 't Is de zelfde, 't is een zelfde daad van die ziel; doch de onmiddellijke snelle en saamgestelde gewaarwording die haar eensklaps een schok geeft, laat niet toe, in dat oogenblik te onderscheiden, wat in die gewaarwording al samenloopt. Zy gevoelt dus, de ziel, en gevoelt de eenheid, die uit die verscheidenheid der zich samenmelgende gewaarwordingen spruit: maar, wanneer die verscheidenheid zich aan hare aandacht ontwikkelt, dan, dan eerst wordt zy gezegd het te overdenken; en dan geniet zy 't gevoel, dat zy eerst ongenoten

ten en by overstelping en verrassing verzwolg. Dan wordt het gevoel haar verstandelijk: en het is op die wijze dat zy en de vatbaarheid en de vaardigheid machtig wordt, om juist, om fijner, om volkomener te gevoelen. Het verstand is niet slechts de nasporer en te rechtwijzer des gevoels; 't is zijn meester, zijn opleider, zijn volmaker; en waar het verstand het gevoel niet gevormd, niet gezuiverd, vreedeld, versijnd en vatbarer gemaakt heeft, is het stomp, dof, en dierlijk, is het van zich-zelve onzeker, onbestemd, en een bron van misleiding, van dwaling, van onzin, ja zelfs van verwarring en kwelling des verstands, dat er aan onderligt.

Men heeft kunnen twisten, of tot het genot van de Fraaije kunsten het ononderscheiden, doch geoefend gevoel, voor den invloed van 't kundig en klaardenkend verstand op de gewaarwording, te verkiezen zij? Nooit, veellicht had men de zaak in twijfel getrokken, zoo men slechts opgemerkt had, dat geoefend gevoel een gevoel is, dat de opmerking des verstands reeds gevormd heeft, en het hooger, het beter, het vollen genot in de vraag-zelve aan dit gevoel toegekend wordt. Doch dan zou de vraag zich in een geheel ander voorstel hebben mogen veranderen. Men had naamlijk kunnen

vra-

vragen: of de vorming en wending, die 't overdenkend verstand aan 't gevoel en zijn vatbaarheid geeft, alleen tot een zekeren graad toe voordeelig is voor dit genoeg, dan wel, oneindig en steeds hooger toeneemt? Doch ook dit laat zich lichtlijk beslifen. De natuurkundige, die in de zachte en weldadige straalbreking van het streelende *groen* de vermenging van de meerdere en mindere hardheid van 't *geel* en het *blauw* ziet, zal zeker niet minder genieten, dan wie in het groen een eenzelvigheid stelt, die eene byzondere foorte van kleur uit zou maken. De ontleedkundige teekenaar ziet den tengeren en poezelen arm eener maagd en zijn sterlijk uit een vloeijende bewegingen met verdubbelden wellust, wanneer hy de zwellung der spieren, de juiste beweegbaarheid der aan hem bekende geledingen, en de donzige en tevens doorschijnende laag der bekleedfelen waarneemt. Zijn gevoel omvat duizend schoonheden, en geniet die teffens, met volle bewustheid, dat hy ze geniet, terwijl de onkundige, naauwlijks aangedaan, niet gevoelend wat voor hem onopmerkbaar is, in eene onbestemde en slaaprige dofheid, met het woord zelfs van *schoon* op de geeuwende lippen zal inslapen.

(TEGENSTELLING VAN DICHTER EN DWEEPER.)

Zagen wy, wat de Dichterlijke Geestdrift zij, wy behoeven niet op te merken, dat, daar zy geheel in opbruischend gevoel bestaat, en daarin haar grond heeft, het fijn, vlug bevattend, en helder verstand tot haar wezen behoort. En wy zien reeds (als ware 't van zelve) de Dweepery als het juiste tegengestelde der Poëtische geestvervoering zich opdoen.

Neen, mijne Heeren! hy is geen Dichter, die lust heeft in duister-, in algemeenheden, in het geen de verbeelding zich vruchteloze moeite geeft, aan verstand of zintuig te ver- tegenwoordigen. De Dichter denkt klaar, denkt juist, zijne uitdrukking is wijsgeerig nauwkeurig. In zijn mond heeft de taal eene bestemdheid, die niemand haar ooit wist te geven; en deze bestemdheid geeft kracht, geeft vermogen, geeft heerschappy op de harten; maar zy hangt aan de duidelijkheid, aan den zonnescijn van zijn geest, die geen nevelen duldt. Hy spreekt, en het is er; hy wijst aan, en men ziet het; hy roept, en 't heeal gehoorzaamt; hy breidt zijne hand uit, en ziel en zin zijn met wel- lust en vreugd overstroomd; hy frons, en men
fid-

iddert; hy zucht, en men schreit; tranen golven, en hy behoeft er alleen eenen eenigen blik op te werpen, om zaligheid en geluk te herstellen waar jammer en wanhoop regeerden. Doch doet hy dit (hy die het doet,) met woorden? Ja, mijne Hoorders! maar deze zijne woorden zijn met zijnen geest bezielde; deze woorden zijn scheppende woorden; en zy zijn het, om dat zijn geest helder en alles doordringend is. Neem hem dit, en de woorden ontbreken hem, en, zy zullen in streepjens en ledige galmen van *ach!* en *o!* ontaarden, waar over gy uit verveling moogt meêzuchten, maar die u het hart koud laten.

Men begrijpt my, vertrouw ik. — 't Is de klaarheid, de duidelijkheid van Denken niet, die Poëten maakt; het is het Gevoel in zijn hoogste vlugheid, fijnheid en juistheid; maar zoodanig een gevoel onderstelt deze helderheid van den geest, en is zonder deze niet mogelijk. Het gevoel maakt den Dichter; het gevoel maakt hem dit in zich-zelfen; en de uitstorting, de overvloeiing van dit onbedwingbaar gevoel maakt hem Dichter voor anderen. Het gevoel, ik herhaal het, het gevoel is het geen in den Dichter de bron zijner gaven is; dit is het dat alle zijne vatbaarheden doet werken;

ken; dit gebiedt zijne verbeelding, en beheerscht en geleidt haar; dit bezielt zijne uitdrukkingen door zijn helder verstand te bezwangeren: dit ontvlamt, gloeit en smelt al zijn vermogens in één tot den Dichter. Geene andere Poëzy bestaat er dan deze; geene andere is bestaanbaar. Hy schildre, die wil, in de Dichtkunst. Indien hy dat affchildert, wat het koud zintuig hem aanbiedt, hy zal nimmer Dichter zijn. Neen, hy blijft bloote beschrijver, en verveelt, al was zijn tafreel nog zoo geestrijk en waar. Maar is 't het gevoel, dat hem drijft, drukt hy dat uit wat hy gevoelt, en zoo hy gevoelt 't geen hy ziet, en zonder het voorwerp als voorwerp, maar zoo als hy den indruk daarvan in zijn warme aandoening gevoelt, weder te geven; hy zal Dichter zijn, hy zal meêsleepen, verrukken.

Reeds zagen wy dat de *Dweepery* een gekrenkte Verbeeldingskracht tot grond heeft; dat deze haar zetel is; dat de Dweeper door zijne verbeelding beheerscht wordt. Hy verbeeldt zich te zien en te hooren; en hy hoort of ziet niet. Hy verbeeldt zich, hy dringt zich op, te gevoelen; en hy is ontvatbaar voor de aandoening, die hy in zijn zwak en onmachtig verstand,

stand, door een altijd eigendunklijk werkzame inbeelding beheerscht, meent hem eigen te zijn. Hy spreekt van zijn hart, van liefde, van deugd, en van schoon, als een ander van de glazene beenen, wier brosheid hem 't loopen doet schroomen. Hy is verliefd, ja, gelijk Van Baerle (naar de overlevering zegt) een garstekorrel was; in verbeelding, en schildert zijn kouden en door kunst opgedampden doch altijd weêr neêrflaanden geest voor een hemelschê vlucht, met de zelfde goede trouw, maar ook even zeer naar de waarheid, als een mijmerend Geleerde my eens den omloop van 't bloed door de stroohalmen van zijn leden (die hem naar zijn waan voor aders en slagaders strekten) verklaarde. Verstandigen zien er met deernis op neêr; doch de slechthoofden, die slechts het gezag van een voorbeeld behoeven om meê te razen, bewonderen en volgen den dweeper, en zien en gevoelen haast met hem; dat is, op zijn voortgang verlochenen en verwoesten zy alle gevoel, om met eene gekrenkte of verkrachte verbeelding zich op te dringen, wat niet is en niet zijn kan, of waarvan zy op den grootsten afstand verwijderd zijn.

(IN

(IN WERTHER EEN DWEOPER GESCHILDERD.)

Göthe, de verdienstvolle Göthe, bekend met het menschlijk hart, schoon niet vrij van dat gene, dat alle de Duitschers kenteekent, heeft dit in zijn WERTHER geschetst. Hy stelt in dien jongling een zwak verstand voor, tot dweepen geneigd, en van zijne verbeelding, die hy voor gevoel houdt, beheerscht. Hy gedraagt zich volstandig als dweeper, als iemand die zijner verbeelding geen meester is; en niet als een man van 't gevoel, welks warmte hem vervult en ontsteekt. In alle ontmoetingen spreidt hy het karakter ten toon van den dweeper, en hy eindigt ook dus. Leerzaam, hoogstnuttig had deze weluitgevoerde schildery kunnen zijn, ware zy als de afbeelding eens rampzaligen Dweepers erkend geweest. Maar neen, er werd voor den dweeper een man van levendig, teder, en diep gevoel in gezocht, en (want, niets is natuurlijker, men vindt in een boek, dat men niet verstaat, alles wat men vinden wil; kettery of rechtzinnigheid, zedelijkheid of Godsdienst, smaak- of zielkunde, 't is van alles gelijkelijk waar!) en nu vond men Werther een voorwerp van navolging. Vond men juist niet geraden, zich,
als

als hy, door het hoofd te schieten, men moest zijne manier van zich uit te drukken, zijne denkwijze, zoo veel men er zich een denkbeeld van maakte, nabootsen; en zoo gaf die Werther weldra, en in Duitschland en by ons, de geboorte aan een nieuw soort van Schriften, het geen men (*per antiphrasin* zou men zeggen, en naar 't geen er wel het meest en hoofdzakelijkst in ontbrak) *sentimenteel* of *gevoelig* noemde. Flauwe en mislukte nabootsing van Sternes luimen, en die, van eene grillige doch freelende en aandoenlijke veraangenaming, tot een huilend en ergerlijk doodenzang ontaarte. (*).

(OOR-

(*) Het was Göthes geliefde voorstelling, gekrenktheid van verstand, in de hoogste verscheidenheid te schilderen, en hy is er boven alle verbeelding steeds in geslaagd. Men zie zijnen *Tasfo*, zijn *Willem Meisters*, en genoegzaam al wat hy geschreven heeft. In alles scheidt hy vermaak dit voorwerp in allerlei vormen en *nuances* te behandelen, en hierdoor leveren inderdaad zijne schriften een overbelangrijke bydracht ter Zielkunde.

(OORZAAK VAN DE DEN OPANG VAN 'T
ZOOGENAAMD SENTIMENTEEL.)

In Duitschland moest dit opgang maken, en geen wonder! In Holland vond het toejuicing en navolging, en het kon niet anders. In beide Gewesten verspreidde 't een bedrieglijken en verpestenden smaak, die geheel de Letterkunde verftikte. Men verwaardigde zich, my nog eenige oogenblikken te volgen, dat ik dit ontwikkelde.

(BY DE DUITSCHERS.)

Van oudsher, dit is eene standvastige waarneming, my door de oudste lieden, welke die Natie in hun jeugd gehanteert hebben, reeds als kind medegedeeld, waren de Duitschers tot dweepery geneigd, en daar is eene natuurlijke reden van te geven, doch die ik tot een anderen tijd zal besparen. In alle Landen heeft men Dweepers in 't stuk van Godsdienst gehad, en Duitschland was er nimmer van misgedeeld (ik schuw namen en personen op te halen om aan niemand aanstoot te geven) doch alles was den Duitscheren steeds en altijd een voorwerp van dweepzucht. Van daar de onverdraagzaamheid veellicht,

licht, met welke de Lutherfchen t'allen tijde alle vereeniging met de uit Frankrijk en Zwitferland ontftane Hervormden hardnekkig verwierpen. Van daar de geweldige beroerten, die by elke nieuwe begrippen van wijsgeerig Leerftelfel, van de Eems tot den Donau, tevens de herfens bedwelmden en de harten verdeelden. Van daar die in 't oogloopende duifterheid, en de (om het dus uit te drukken) met myfticismus vervulde en daardoor barbaarfche ftijl, die hunne fchriften zoo lang plag te ken teekenen; en waar van, zoo men weinig latere Geleerden, en hen, die zich op het voorbeeld der Ouden gevormd hebben, de fchool van Ernesti, inzonderheid, uitzondert, tot nog zelfs fchier alles wat uit Duitschland tot ons afkoomt, min of meerder befmet is, en ons altijd onwillig of 't ware, aan de Oude Broeders van 't Rozenkruis, aan de Goudmakers en Filozofifche fteenzoekers herinnert.

Wanneer men in Duitschland alle klasfen van menfchen waarneemt, inzonderheid die der Geleerden, of die zich met fchrijven ophouden, men wordt in de perfoonen niet minder fterk dan in hunne fchriften, door dit kenmerk getroffen. Geen Duitfcher byna, of hy voert de kenlijke grondflage der dweepzucht
in

in 't oog, in de stem, in elke uitdrukking. Hy denkt nooit bedaard, beschouwt nooit wat is, maar levert zich aan eene inbeelding over die hem meester is. Zijne Godsdienst, wanneer hy ze heeft, is met dweepzucht gemengd. De Ongodistery is niet minder dweepzucht by hem; en zijne inbeelding van Vaderlandsliefde, van Vrijheidszucht, is niet anders. Zijn wroeten in Lettergeschiedenis, Natuur- of Zielkennis, is met Dweepzucht verbonden. Hy is wat hy is, hy doet wat hy doet, hy zegt wat hy zegt, op een wijze, zeer verscheiden van iemand die vrij om zich ziet: het draagt alles het merk van eene inbeelding op eene zekere wijze gewijzigd, die hy voor gevoel houdt en uitvent, en die louter, aan 't lichaamsgestel of de in zwang gaande soort van Dweepery, die zijn herfens beheerscht, toe te schrijven is.

Men heeft van alle tijden af opgemerkt, dat niets meer aanstekende zijn kan dan de Dweepery. Het is dat zy in de getroffen inbeelding huist, en de mensch aan zijne Inbeelding hangt. Door haar toch bewaart hy de indrukken die hy ontvangt, door haar wordt hy vatbaar gemaakt, denkbeelden te vergelijken, door haar geeft hy during aan 't vlucht-

ti-

tige oogenblik, en herroept het voorledene; ja, in zekeren zin mag men zeggen, dat de mensch in zijne Inbeelding leeft. Van daar dat wanneer de Inbeelding eenmaal levendig aan wordt gedaan, de ploof die er in gebracht wordt, zich te minder laat uitwisfchen, daar de ziel dien steeds liefkoost, en vermaak scheidt hem telkens en telkens weêr te vernieuwen, en dieper in te drukken. Maar indien het in 't algemeen daar voor te houden zij, dan, wanneer de inbeeldingskracht als een hulpmiddel des verstands, en een werktuig door gevoel in beweging gebracht en aan dat gevoel gehoorzaamend werkt; hoe veel dan te meer moet dit plaats hebben, waar zy door geen gevoel meer bewogen, zich-zelve steeds aanzet, in haar altijd kleinen kring omloopt, het verstand in zijn werking te loor stelt, en zich opdringt gevoel te zijn; ja ook met eene omgekeerde richting, de werktuigen des gevoels in het lichaam doet spelen, niet naar eene waarachtigen grond van aandoening, maar naar 't harfenschimmige van 't verwilderend denkvermogen, door louter verbeelding beheerscht! 't Is dus waar, dat in Duitschland zelfs die genen, wier lichaamlijke aanleg, opvoeding en verstand het minst vatbaar zijn voor dien

C

trek

rek; dien wy opmerkten; ja, die op zichzelve daar vrij van zouden zijn (en 't getal van die, inderdaad, is niet groot), zy nochtands door den kring waar ze in leven en meêgeslept worden, den dweependen smaak aannemen.

Deze Duitfche myftieke smaak, denk- en fchrijfwijze, deels met Oosterfche niet-af kwalijk verftane bewoordingen, deels met geheimzinnige toefpelingen op bloot herfenfchimmige beelden (afgetrokkenheden der oude Schoolfche wijsgeerte, en voorlang verworpen Natuurbegrippen) doormengd, bleef door Eeuwen heen, onveranderd en wortelvast. Klopftok bracht ze meê in zijn zoogenaamd Helderdicht, dat vrij lang onverftaanbaar gehouden wierd, tot een nieuwe geest, in het duiftere de verhevenheid, in het onverftane een diepen zin leerde zoeken, en den hoogmoed der Natie by den roem van het werk belang deed vinden. Statelijk was de mantel van Klopftok, hoe fomber van kleur en uitheemsch van maakfel hy zijn mocht. Maar men bootfte hem na in de bontfte verven; en het Harlekijns pak werd dra met de tabbert van Melpomene verward. Alles intusfchen in Duitschland was dweependziek, en van eene zelfde gehalte. Gesnerslaf.

laffe proza, waarin hy de Poëzy uit de verte nabootste, en waar onze Natie wijs genoeg was om geen smaak in te vinden, toen de schrijvers der Bydragen (die, hoe welmeenende ook, zich echter alles behalven Dichters of bevoegde Kunstrechtters getoond hebben,) zijne prullen ons voor meesterstukken opdrongen; Gesners proza, zeg ik, ging voor geen Dichtkunst dan ter gunst van een dweependen toon, die een zweem van Dichterlijkheid aanbod.

Zal ik Göthe noemen, hem, die zoo voortrefflijk uitblinkt onder alle zijne tijdgenoten? — Ja, hy schildert het menschelijk hart, hy gevoelt. Maar is het gevoel zuiver, dat hy voorstelt, en beheerscht het hem? Neen, het is eene bloot aangenomen verbeelding van gevoeligheid, niet, zoo de gevoeligheid is, maar zoo als de halfgevoelige, de gevoelige in inbeelding, zich gevoeligheid voorstelt en opdringt. Het is eene valsche schildery van gevoel, die hy geeft, maar vol waarheden, belangrijke waarheden van *detail* (zoo men 't noemt), om welke ook die er het ware gevoel in zoekt, het Geheel over 't hoofd ziet. Gelukkig, wie Göthe, even als Shakespear, wel verstaat, wel gebruikt! verloren, die hem zonder keus, zonder meer dan hy-zelf te zijn, na wil volgen!

Wieland, nog uit de oude school van den waarlijk verstandigen, schoon zeker niet dichterlijken, Gottsched opgestaan, was geschikt, om, door drongen van de Oudheid, inzonderheid van Euripides en van Plato, de kunstheld zijns volks, en mischien die zijner eeuw, te worden. Maar zijnen steeds zwaarmoedigen Hoogduitschen stap wilde hy naar de luchtige sprongen der Franschen richten: hy verloor wat hy was en verkreeg niet wat hy zocht. Langdradig werd zijn stijl, vervelend zijne geestigheid, en alleen de grondige kennis der Oudheid, en 't wijsgeerig oordeel dat hem onderscheidt, maakt zijne schriften zoo hoogst belangrijk. Hy is niet te min dweeper als anderen. Zijn gevoel is gemaakt, aangenomen, een vrucht der verbeeldingskracht die zijn ziel overheerscht; en slechts zeldzaam verbreekt hy dien boei en spreekt naar zijn hart. Doch dan, en dan ook alleen is Wieland de grootste der Duitscheren niet, maar geheel boven zijn Landaart verheven.

Ik zal geene mindere Schrijvers in 't Dichterlijk vak opnoemen. Allen deelen zy in den Nationalen geest. Haller, aan de Leydsche Hoogeschool gevormd, Haller, in Holland de buigzame jaren zijns levens doorgebracht hebbende, Haller onderscheidt zich door geen
zeer

zeer fijn of aandoenlijk, maar echter door waarachtig gevoel, en hy, heeft iets van de openheid van een Hollander, die zich geen ontleenden rol voorschrijft, maar die uit het hart denkt, spreekt, en handelt.

Zal ik van het Schouwtooneel gewagen; by de Franschen genoegzaam van Dicht- tot Historische Redekunst afgedaald? Die aan 't hoofd van de Duitfche kunststellaadje optreedt, is Schiller. En wie is die Schiller. Een Enthufiaft zal men zeggen. Ach! dat hy het waar! Neen, een Dweeper, wien ik gaarne zijne onkunde van plan en ontwerpmaking vergeven, wien ik zijne kinderlijke en fomwijlen belachlijke hulpmiddelen niet wijten zou, had hy iets van den Dichterlijken stijl of bevatting. Neen, een Dweeper, die niets dan in weêrwil van 't hart, van de bron des gevoels, niets dan in den geest eener dweepende en verftandeloze verbeelding zegt: wiens beste bladzijde hem een plaats in het dolhuis verdienen zou, en wiens slechtste dan verdraaglijk is, als zy hem, zonder aan 't gene hy fchreef te denken, ontslipte.

(IN HOLLAND.)

Maar kon deze onzin in Holland zijn aanhang en voorstanders vinden? — Ontwijfelbaar. Sedert lang hadden de Duitschers, de slaafsche onderwerping aan laffe en belachlijke Landsheeren moede, in menigte, en als 't ware by zwermen, hun Vaderland naar andre streken ontweken. Amerika was er half door bevolkt, en Holland was by hen van oudsher het Schlaraffen - (by ons Luilekker-) land, daar zy zich gouden en zijden dagen beloofden. En hoe velen vonden er die, zoo lang Holland nog Holland was! maar helaas! nu werd Holland van Duitscheren overstromd niet alleen, maar een nieuwe geest van ingebeelde verlichting lokte onze Landgenooten uit. Men zond (onvergeeflijke gruwel, en die Holland eeuwig zal boeten!) men zond zijne kinderen ter opvoeding naar het domme, het van louter vooroordeelen samenhangende, het met alle dwaasheden en ondeugden verpestte Deutschland, dat, van die oude rechtschapen *Biederheid* lang vervallen waar het eertijds als Nationaal op roemen mocht, nu van zijnen aart gantsch vervreemd, in zich al de gruwelen vereenigde, die het laagste gebrek aan de eene, en de darterlste uitsporigste weel-

weelde aan de andere zijde wist uit te broeden; men zond. daar zijne kinderen ter opvoeding, en men kreeg hen te rug, dom als Duitschers, onwetend als zwijnen, en vervuld van verachting voor alles wat Hollandsch of goed, braaf of edel was, en, met één, blinde aanbidders der Afgoden die men daar zich had opgericht. Van daar het verval by ons! van daar de verwoesting van den goeden smaak, van den Hollandschen geest en eerlijkheid; van daar die der schoone moedertaal-zelve, die in eenen tuschenstand van slechts twaalf jaren, waarin ik afwezig was, tot onkenbaarheid toe verbasterd, en tot zulk een punt verhoogduitscht is geworden, dat wie ziel of verstand heeft, van de uitspraak en stijl, die men ingevoerd heeft, en die heel de Wendisch-Hoogduitsche vervalsching in alles doet smaken, tot brakens toe walgen moet.

Dan ik ga te verr'; ik loop ongevoelig den tijd voor uit, waarin ik my moest bepalen — In dat tijdstip, toen Duitschland aanving zich in de beschaafde letteren mede een naam te maken, en Holland zijn pogingen met het beste hart toejuchte: In dat tijdstip, mijn Heeren! was Holland gevallen, en gevallen zonder eenigen steun. De Hollandsche Geest

was voorlang verdwenen: men had dien reeds meer dan een leeftijd lang voor een Fransche nabootsing verruild; en dit Frankrijk verviel van de Dichterlijke hoogte, die het eenmaal bestegen had. Ongewoon geworden op zijn eigen beenen te staan, en beschaamd over het geen van de Fransche Dichtkunde geworden was, greep men tot onzent aan, wat men kon, en hield er zich aan vast. Weinigen, het is waar, riepen Holland tot voorvaderlijke oorspronkelijkheid; weinigen tot de bronnen der Grieksche en klaslike Romeinsche schoonheden te rug: maar die weinigen maakten geen getal. Men liep weg met het nieuwe, daar men toch aan iets hangen moest en de Duitsche smaak werd tot Mode.

Te gemakliker was dit door de algemeenheid van dat gene, dat men by ons *zoet op Poëzy* plach te noemen. *Zoet op Poëzy*, mijne Heeren! was by onze Vaders geen zucht, geen waarachtige aanleg, veel min een doordrongen gevoel van de Dichterlijke zielsgesteltenis, en ook even weinig eene dadelijke vatbaarheid voor zoodanig gevoel. Te gelukkig ware onze Natie, zy die zoo by uitstek en van de oudste tijden, als *zoet op Poëzy* onderscheiden is, indien men haar deze gesteltenis,

nis, of zelfs deze vatbaarheid algemeen toemocht schrijven. Doch neen, ongelukkig ware zy, zoo zy zoo ontallijk veel Dichters had als zy dan had moeten hebben: eene Natie van louter of meestal Poëeten (waarachtige Dichterlijke Enthusiasten!) zou moeilijk bestaan kunnen. Neen, het *zoet zijn op Poëzy* ('t eigenaartige van onzen Landaart) is een soort van smaak, oppervlakkigen smaak, voor een Dichterlijke wending, voor een Dichterlijken val, voor een Dichterlijken zweem in gedachte of uitdrukking; voor eene zekere (laat my dit woord gebruiken!) *elegantie*; waarvan het een waarheid is, dat haar invloed de heilzaamste uitwerkselen op den geest heeft: en van wie eigenlijk verstaan moet worden het geen de Dichter zegt:

*Ingenuas didicisse fideliter artes
Emollit mores, nec finit esse feros.*

„Zy duldt geen woestaardy, maar teelt beschaafde
(zeden.”

Maar juist dit *zoet zijn op Poëzy* is onbestaanbaar met dat innig, dat meêsleepend, dat alles overweldigend gevoel van den Dichter, die zich Dichter, dat is, meer dan mensch,

en geboren voor hooger kring, ja, voor den hoogst mooglijken der menschheid, gevoelt! Van daar, dat by ons zachte, fluweelen be-woordingen boven stoute vlucht en ontzettende schoonheden behaagden! Van daar, dat een zachte tokkeling, een flauwe en weeke be-roering der lippen (dat ik het zoo noemen durf) voor den vuur- en vlam-instortenden kusch van de mannelijke omhelzing verkozen, en in 't algemeen het zachte voor 't sterke getrok-ken wierd. Van daar dat nooit een Antonides, al waar hy duizend maal meer gekuischt, Vol-lenhove of De Dekker by 't gros der Natie zou op-wegen, of de meer onbetembare — den stap-dravenden ——. En ook juist aan die zelf-de oorzaak is het toe te schrijven, dat de na-bootfing der Poëzy, by deze gestellen, som-tijds meer dan de ware Poëzy moest beha-gen, en voor haar aanvalligst gedeelte gehou-den worden.

Maar gelooft men echter, dat de koele, de bedard oordeelende Hollander, voor zoo verre hy Poëzy kende en beminde, inderdaad met den dweependen toon der Duitscheren ingenomen kon zijn, of die met waarachtige Poëzy vermengen? — Niets minder! want niets kon vrijdiger zijn met zijn eigen gevoel, niets weér-

weêrftrevender aan de neiging van zijn onverdorvenen geest, dan die stijl, dan die toon, dan die geest, dien de Duitſche ſmaak ademde. Maar hy was ſints lang afgewend, zijn gevoel te raadplegen. Sints een eeuw had hy Frankrijk nagebawwd, en het napraten was hem behoefte geworden. Nu moest, wat een naam had, zijn ſtem winnen. „Zwijg, mijn hart, zwijg mijn verſtand: 't is de mode, en dus wet.” Zie daar zijne redeneering! en deze deed alles af. Hy gewende zich aan den laffen beuzelpraat; hy gewende zich aan den dweependen stijl; hy plooide zich naar het wangedrochtlijk gevoel, dat die ſtukken hem opdiſchten, en door lang genoeg de opgerichte hals in het juk der uitlandſche domheid te krommen, nam zy op het laatſt dezen bocht aan, en die bocht moest daarna voor de regelmaat en het richtſnoer der rechtheid verſtrekken. Verwondren we ons, dat het ſcheeve voor waterpas, dat het hellende voor rechtſtandig, het ſcheluw voor hoekſch, en het kromme voor recht gaat? — 't Ideaal, uit de geliefkoosde Duitſche Pöëzy getrokken, is dat juist, wat in Holland, wat alom, waar 't gezond verſtand nog bewaard is gebleven, dom, duifter, en belachlijk proza eens dweepers is.

(DWEE-

(DWEERING, MET POËZY VERMENGD.)

Niet dat ik beweerden zou, mijne Heeren! dat ook by de dweepende denkwijze van den Fantast niet somwijlen een vlaag van gevoelige Geestdrift, van waar en ook zelfs verheven Enthusiasmus zou kunnen plaats hebben. Klopftok en Schiller beide zouden er ons van overtuigen, indien men 't in twijfel kon trekken. Ja, ook de Dweeper heeft somtijds waarachtig gevoel, en niet altijd dringt hy zich op, te gevoelen. Hy is mensch; en, hoe zeer verftompt van gevoel, door zijne verbeelding rusteloos ten koste van 't hart, waarmede hy haar verward, te doen werken, daar zijn oogenblikken, waarin zelfs de meest verkrachte Natuur hare rechten, en met die, hare veêrkracht herneemt; en in dat geval (zeldzaam by hem, maar van tijd tot tijd in de orde der zaken) kan hy Dichter, aandoenlijk en verheven zijn, schoon hem zijn eens aangenomen manier en toon aankleven. En ook de te rug werking der verbeelding op 't hart is zeer wezendlijk. Maar in dit geval neemt het gevoel by al zijne warmte en waarheid eene valsche wijziging aan. 't Is de kleur van den spiegel, 't is die, van het oogglas, waarin of waardoor men een voorwerp aan-

aanschouwt; men ziet het, maar die juist ziet, ziet het anders te zien dan het is: En, indien de Schilder dat volgt, wat die spiegel, dat oogglas hem toonen, en, zoo zy 't hem toonen, zijn werk zal geen zuivre natuur, maar eene, mogelijk in de lijnen en omtrekken misvormde, doch zeer zeker in het koloriet vervalschte, beeltenis uitdrukken.

Deze gelijkenis zal veellicht de zaak duidlijker maken. Geen Schilder, of hy heeft zijn byzonder koloriet. Het is, dat de lichtstralen in de verscheidenerlei getemperdheid van de oogvochten verschillende wijzigingen ondergaan, waar door een gelijkkleurig licht inderdaad verschillend wordt, eer het tot het netvlies van verschillende oogen geraakt, terwijl van hun zijde de kunstverwen niet volmaakt aan de zuivere kleurmenging en kleurverandering van het licht door natuurlijk gekleurde lichamen afgekaatst, kunnen beantwoorden. Even zoo geeft het onderscheiden gevoel van elk onzer een byzondere kleur, zoo ik het dus noemen mag, aan elk denkbeeld, die het in onze verbeelding of scheidt of als indrukt. Ieder kleur echter in beide gevallen is zuiver, en naar het byzonder gestel van den Schilder of Dichter gewijzigd, en daarom te belangrijker. Maar indien nu de
Schil-

Schilder zijn kleuren niet uit de Natuur-zelve, maar door middel van een vreemd en bedriegend middelvak in het oog ontfangt, of 't gevoel in den Dichter zijne aandoening en het daaraan verknochte denkbeeld niet onmiddellijk, maar uit een door Inbeelding gevormd schildery overneemt, zal de valsche, de wankleurige, de scheeve en alles verwingende Inbeelding alles miskleurd, misvormd, en vervalscht opleveren. En ieder die weet wat natuur, wat gevoel is, zal met het waarachtig gevoelig hart deze nabootsingen of karikaturen van Dichtkunst verontwaardigd te rug stooten; hoe zeer er dan ook eene spoor van waarheid in overbleef, en hoe zeer zy ook somwijlen in die valsche mist- en nevel-zelve hier en daar eenen juisten trek of een zuivere tint mogen aanbieden.

Doch 't ware veellicht eene onmogelijkheid geweest, dat het onderscheid der aandoening deze dweepery (laat men 't dweepende Poëzy noemen, zoo men wil!) met de echte en ware Dichtkunst, die der Oudheid, die van alle tijden van bloeienden smaak en gezond verstand, had laten verwarren, indien niet de wereld door namen beheerscht wierd, en dezen zich niet naar de denkbeelden der menigte schikten. Voorlang had men *Entkustast* met *Dwoepet* ver-

vermengd; en slechts weinigen onder den grooten en gemeenen hoop (ook Geleerden behoeven daartoe, en veel meerder, helaas, dan schoenlappers of weversgezellen!) weinigen, zeg ik, die het juiste verschil van betekenis in de beide woorden wel opmerkten. Men besefte niet, naamlijk, dat *Enthufiaft* den met eenen verhevenen Geest vervulden, den door eenen buitengewonen Geest gedrevene uitdrukt: de Dweeper daartegen, den door een gekrenkte Inbeelding misleide. — Eenige uiterlijke overeenstemming, en vooral het voorgeven des Dweepers, (die, is hy ter goeder trouw en houdt hy 't zich ingebeelde voor waarheid, zich waarachtig Enthufiaft waant, en, is hy het ter kwader trouw, er voor door wil gaan,) verwarden de denkbeelden aan de woorden gehecht; en dus werden de zaken verward en door een gemengd. De Dichter, waarachtige Dichter, is Enthufiaft, dit wist ieder, en Dichterlijk enthufiasmus was op ieders tong. Hoe velen, die in den oprechten waan zijn, dat die Dichterlijke enthufiasmus in bloote verbeelding bestaat, of dat hy een willekeurig aanvaarde Rol is, dien men afpeekt! Hoe velen, die naar den Dichternaam staan, by wie waarlijk dit het geval is, en die de her-

herfens verwringen, de verbeelding door allerlei middelen ontsteken, en (zoo men 't noemt) spannen en opwinden, gelijk men een armen misdadige op de palei doet, om uit zijnen boezem te halen wat er veellicht niet in zit, zoo wanneer zy een Dichtstuk gaan leveren! Liedden, die niet weten, dat kalmte van ziel, onbedwelmde geest, noodig zijn tot een juist gevoel, en dat dit het alleen is, het geen ons verhitten moet om den echten, waarachtigen Dichter te toonen, die op het hart zijner hoorders of lezers regeeren zal! Ik weet er, die andre Poëeten gingen lezen; die op 't graf van een moeder of zuster zich week en stomp maakten, om zich tot het voortbrengen van een aandoenlijk vers (zoo het heeten moest) voor te bereiden. Ongelukkigen! — *Scribendi rectè sapere est et principium et fons*. Weldenken is de bron en oorsprong van wel schrijven; dat is, van wel te gevoelen, en zijn gevoel wel uit te drukken. Een heldere en verlichte geest is beter dan of men (tweede Nebukadnezar); 't lange gras van tienkerkhoven (al praalden zy ook met den belachelijken en lasterlijken Hoogduitschen naam van Gods-akker) wegknaauwde. 't Mocht u buikloop verwekken, mijne arme Dichtwormen, of mooglijk voor razend doen opsluiten;
maar

maar nooit zal het u Poëzy instorten, of het Nageslacht voortbrengfels doen bewonderen, die de op zoo dwaas eene wijze verftompte geest zich ontwongen heeft.

* * *

Dweepery dan gaat voor geestdrift, voor geestdrift des Dichters door; en om dat men 't gedweep, het geraaskal van den Fantast voelde, geloofde men Poëzy te herkennen. Men weet dat de kompasnaald het Noorden wijst, en het uurwerk de verdeeling des dags, en is dom genoeg, om kompas en uurwerk voor het zelfde te houden. Men verwacht voorwerp met voorwerp; de onwillekeurige, vaste, en onwankelbare natuurkracht met het moeilijk samengefteld, van elks begrip afhangend, en nooit welgeregeld maar steeds onvolmaakt wilgewrocht. Zoo doet het gemeen in de Dichtkunst en zoo ('t zij den Hemel en den onstoffijken Geesten geklaagd, die, geheel harmonie, geheel waarheid, en klaarheid, en zuiver gevoel, met mededoogen op ons nederzien!) zoo doen zy, die, koude rijmelaars, of ingebeelde verzenfmeeders, zich in weérwil van Natuur en Voorbestemming met den eernaam van Dichter

D

kr-

kittelen, en Godwouts Volkspoëten genaamd worden, om geene andere reden, dan dat zy, beneden het Volk, zijn bedorven smaak en vooroordeel streelen en voedsel geven!

Kan er dan wel iets belangrijker zijn, mijne Heeren! voor den waren smaak, voor de oprechte Poëzy, dan de kenteekenen dezer niet geheel verscheiden, maar volstrekt tegenstrijdige, voorwerpen (Dichterlijke Geestdrift en Dweepzucht) en die ongelukkig zoo verward en vermengd worden, wel uit één te zetten, en wel van elkander te onderscheiden? Inderdaad, de vermenging dezer twee met elkaar onbestaanbare zaken, heeft in onzen leeftijd de waarachtige Dichtkunst meer nadeel gedaan, dan zes achtereenvolgende Eeuwen van volslagen barbaarsheid.

't Is niet noodig deze stelling, zoo stout zy schijnt, te bewijzen. Zy brengt hare blijkbaarheid met zich. Lichter is het, den Ongodist dan den Dweeper, tot redelijke begrippen van Godsdienst te brengen. Lichter, den volstrekt Ondichterlijke dan den Dweeper die zich Dichter gelooft, tot de ware Poëzy te rug te leiden. Voor hen, die de Duitse dweepkunst. (want inderdaad, 't is een kunst, die men met moeite en inspanning, zich eigen

gen maakt;) voor hen, zeg ik, die de Duitſche dweepzucht liefkozen, beſtaat geen waarachtige Dichtkunſt. Homerus is by hen veracht, Sofokles onverſtaan of verworpen; en indien zy de meeſterſtukken der Oudheid lezen, het is om er een natuur in te vinden, die aan hun bedwelmde herſenen en verwrongen gevoel onverdraaglijk moet zijn. Shakeſpear is hun held; maar alleen voor zoo verr' hy beneden alle oordeelkunde, en de tegenvoeteling van waarheid en goeden ſmaak is. Zijn onzin-alleen, zijn belachlijke wildzang, en zijn tegendruifchen tegen al wat gezond verſtand heet, is hun welkom. 't Is het onkruid op den akker der Poëzy (dat het koren verſtikt) waar zy prijs op ſtellen.

Dichters, door Natuur tot eene zoo verheven beſtemming beroepen, en door de waarachtige kunſt, op het voorbeeld der Ouden, volmaakt! Kunſtrechters, die gevoel voor het ſchoone, met de juiste redenschaal, die aandoenlijkheid met oordeel, verſtand met een onverdorven hart weet ſamen te voegen! Tot u is het, dat ik het woord voere. Van u wacht het Vaderland, van u de weldadige Koning, wiens ſcheppend woord ons hier ſamen riep, om voor

kunst en voor wetenschap, voor wijsheid en oordeelkunde te waken. Van u wacht een Nageslacht, dat van nu af het oog op ons, en den arbeid die van ons moet voortkomen, gevestigd houdt; van u wacht Europa, wacht het wareldrond, de afscheiding van het kaf en het koren, de ontwortling der distelen, en de uitroeiing der verftikkende giftkruiden, onder de roemrijke regeering des kunstkwekenden Monarchs, en de voortplanting van het voedend, van het zegenrijk graan, dat de ziel onderhoudt en het hart verkwikt.

'K HEB GEZEGD.

1809.

OVER

OVER HET
GEBRUIK DER BYVOEGLIJKE
NAAMWOORDEN
MET EN ZONDER UITGAANDE E.

OVER HET
GEBRUIK DER BYVOEGLIJKE
NAAMWOORDEN

MET EN ZONDER UITGAANDE E.

*

Voorheen uitgesproken in de Tweede Klasse des
KONINKLIJKEN HOLLANDSCHEN INSTITUUTS.

De talen, wat dan ook van haar oorsprong en wording moog zijn, zijn in haar tegenwoordigen toestand het gewrocht van het eenmaal gevestigd Gebruik; en dit wordt door geene onderscheiden denkbeelden, waar voor weinigen van de genen die spreken juist vatbaar zijn, maar door een zeker duister gevoel voortgebracht, dat in ieder heerscht, en, hoe duister ook, echter altijd een grond van bevattelijke waarheid onderstelt: Waarheid, die men dikwijls niet weet te ontwikkelen, zelfs zomtijds niet aan te wijzen, maar die niet te min op ons werkt en de vorm

onzer woordvoeging en buiging bepaalt. 't Is het te rug trekken van de hand by het branden, het uitstrekken van den eenen arm, en het overbuigendes lichaams op die zijde, wanneer men met de andere hand eenige aanmerkelijke zwaarte draagt. Men weet in het algemeen niet, waarom men het doet, maar men doet het, en de reden is vorden oplettende zichtbaar. Even zoo is het waarom men dus spreekt en dus niet, schoon de spreker (misfchien) der taalgronden diep onkundig zij, en de Taalkenner-zelf al vrij dikwijls naar de reden der spreekwijze rond taste zonder haar te kunnen treffen.

Deze waarneming, mijne Heeren! is niet nieuw. Zy heeft moeten gemaakt worden, zoo dra men der taal eenige aandacht verleende, en zich regels van spreken uit het spreken-zelf afzonderde, die het geen men een spraakkunst noemde, voortbrachten. Zy die dit deden, ondernamen iets loflijks, en men is hun dank schuldig; maar hoe deden zy dit? De uitvoering was, als in alles wat menschen doen, zeer gebrekkig. Het kon niet anders: alle waarnemingen zijn onvolkomen, om dat zy enkel zijn, en dus nooit tot volftrekte algemeene uitkomsten opleiden. Van daar, dat de regels, die de algemeene uitkomsten voorstellen, in alle de talen aan

zoo

zoo vele uitzonderingen onderhevig zijn; uitzonderingen, die niet (als men meent) de onregelmatigheid van de taal bewijzen, maar de onvastheid der regelen, zoo als men die vastgesteld heeft. Van daar ook 't bederf der talen, van de zijde der zoogenaamde Taalkundigen, die hun regels de taal wilden doen beheerschen, daar de taal boven die regels was: en die over zulks de taal inderdaad verbasterden; terwijl het onkundig gemeen, door het bloote voorbeeld en duister gevoel van het ingeschapen befef dat den talen tot grond ligt, geleid, zoo lang het de beschaafder klasse van menschen niet napraat, altijd juister en zekerer sprak dan zijn leermeesters. Ik heb dit in vroeger dagen door de stukken betoogd, en in alle ons bekende talen doen blijken. Ik neem veellicht wel eens nader gelegenheid, om dit in nog klarer daglicht te stellen; doch het behoort dit oogenblik tot mijn ontwerp niet.

Dat onze taal in haar ware gedaante en aart veel geleden heeft door die genen, die niet dan Latijn verftonden, en by wie het Latijn dus voor de algemeene en volkomen taal ging, waar meê alle mooglijke talen over een moesten komen, is, vertrouwd ik, ons allen bekend, en niet meer aan tegenspraak onderhevig. Dat men

by den algemeenen invloed van het Fransch in ons Land, federt den bloeiftaat van Lodewijk des Veertienden regeering, onze taal ook ongevoeliger wijze naar die taal geplooid heeft, is niet minder in 't oog vallend. Oude sporen van de Engelsche vermenging, en nieuwere van de Hoogduitsche verwringing, behoef ik niet aan te halen. Het kwaad, dat dit alles ter misvorming en verbastering van ons Hollandsch gedaan heeft, is erkend; maar dit alles is een stellig en ingedrongen kwaad, en weinig heeft men tot nog gelet op het geen de achtereeloosheid om onze taal in zich-zelve te onderzoeken, verwekt heeft. Een kwaad echter, te grooter, daar dit onderzoek niet slechts, zoo niet alle, zekerlijk de meeste vreemde inkruipfels en indringfels uitgesloten zou hebben, door haar eigen aart te doen kennen, die daarmede in togenspraak stond; maar ook waarlijk algemeene regels (aan geene uitzondering onderhevig) had kunnen leeren vaststellen, en onderscheidingen doen waarnemen, die alle de zogenoemde Spraakkunstenaars steeds voorby zagen, schoon wy ze inderdaad, achtereeloos sprekende of schrijvende, in weêrwil der regelen, die ons geloiden, en tegen de uitspraak dier regelen aan, in acht nemen.

In

In het eerste dezer twee aangevoerde punten zal ik hier niet treden. Het zal op zijn tijd by de Kommissie van 't Woordenboek in aanmerking komen moeten; maar ik stel my voor, van tijd tot tijd uwe aandacht met eenige enkele waarnemingen en onderzoekingen omtrent het tweede punt bezig te houden. En ik zonder ten diën opzichte een eenig punt af, 't geen ik heden ten voorwerp neem. Ik acht het belangrijk, om dat het zich ieder oogenblik by ons aanbiedt, en wy ieder oogenblik of daar eene Taalfeil in begaan, of er onrechtmatig van verdacht worden.

Het betreft het gebruik van de uitgaande *e*, in het byvoeglijk naamwoord, dat een zelfstandig woord van het onzijdig geslacht voorgaat, zoo wanneer het met het aanwijzend lidwoord gebruikt wordt. *Het zwarte paard* zeggen wy, *het jonge kind*, *het booze wijf*, en het ontbreekt niet aan Taalkunsten of Taalkunstenars, die volstandig beweerden, betoogen, en, (zoo zy gelooven) voldingen, dat men dus behoort te spreken, in tegenstelling van het gebruik met het algemeen of onbepaald lidwoord, *een zwart paard*, *een jong kind*, *een boos wijf*. Echter, geen onzer Secretarissen in het Instituut, of hy schrijft zich *Secretaris van de 1^e, 2^e, 3^e, of*
4^e

4. *Klasfe van het KONINKLIJK Instituut*; en niet, van het KONINKLIJKE. — Ik heb daar bereids aanmerkingen op hooren maken, en niets is lichter dan een *e* in te voegen, om geheel de wereld genoeg te geven. Maar de vraag moet niet zijn, genoeg te geven, willekeurige regels te huldigen, en dus meê de hand te leenen tot eene verdre verwoesting der taal; maar op goede taalgronden, maar naar den aart en 't vereischte der taal, te schrijven, en voorbeelden te stellen, die de Natie gerust en met veiligheid volgen kan. Hoe derhalve behoort het? wat eischt onze taal? Dit te onderzoeken is geene bloote liefhebberybescouwing; het is (mag ik zeggen) onze plicht, en ik geloof dus geenen ondank te kunnen behalen, indien ik aan dit onderwerp een gedeelte dezer byeenkomst bestede.

Men is het veelal eens omtrent de algemeene regel, dat het voorafgaand onbepaald lidwoord geen *e* aanneemt, dan alleen in het vrouwelijk geslacht, zoo als het aanwijzend lidwoord (daar tegen) in alle geslachten die *e* vordert. Omtrent mannelijk en vrouwelijk schijnt men dit als volstrekt uitgemaakt aan te merken; maar in het onzijdig geslacht is het meer bedenkelijk, en de regel minder standhoudend. Ik zou
my,

my, ten betooge hiervan, op voorbeelden van zeer goede Schrijvers kunnen beroepen, maar ik verkies altijd het dagelijksch spraakgebruik van een ieder, om dat hy die schrijft zich reeds doorgaans een eigen of aangenomen systema voorgesteld heeft, terwijl zich de Spreker verrasfen laat door het geen het volstandige voorbeeld en natuurlijk (schoon dan ook niet geheel ontwikkeld) besef van 't verstand hem ingeven. Dit spreekgebruik nu zegt (ongetwijfeld) zoo wel: *dat groot, dat kostelijk gebouw is verbrand*, zonder als met de *e*: en geen van ons die zich niet betrappen zal laten op deze taalfeil, indien het er voor een te houden is. Ja, met hoe veel meer aandacht men schrijve dan spreke, geen onzer, hoe vast ook in den leer dien hy op 't gezag zijner aangenomen taalmeesteren inzoog, zal in zijne schriften zich op dit punt niet meermalen vergeten hebben.

Wanneer wy de zaak op zich-zelve beschouwen, moet zeker de regel ons verdacht zijn, zoo wel als meer anderen, die gelijken grond hebben. Zoo zeggen b. v. de tegenwoordige Schoolhollanders, die hun taal (God betere 't) uit lessen van Spraakkunstenars putten (*quibus nihil est stultius*, als Cicero zeide, als Sanctius toonde, en als ieder daaglijks on-

ondervinden mag) in den vijfden naamval *Wel Edel Heer*, in den eersten *Wel Edele*, tot bespottung des gezonden verstands en beschimping der waarachtige taal, die, waar men haar aan zich-zelve overlaat, en onbevooroordeeld raadpleegt, altijd eene goede en juiste Logica tot haar grond heeft. Zy moet ons verdacht zijn, zeg ik, om dat zy het voorkomen heeft van een wet of regelmaat, die geen onmiddelijk uitvloeisel is van de algemeene Logica, welke de taal eigenlijk uitmaakt. Taalkunst-regels toch zijn of *a priori* in 't menschelijk verstand gevestigd, en dit is deze klaarblijkelijk niet; of *a posteriori* opgemaakt, en als dan zijn zy bloote getuigenissen van het gebruik, het geen ook het geval hier niet is.

Ik zal u, mijne Heeren! niet omleiden door de regels u-allen bekend, die men, van de Kamer, *In liefde bloeiende* af, tot aan ons oplettend en arbeidzaam Medelid *Weiland* toe, op dit stuk gegeven heeft, en die zich niet altijd gelijk waren. Ja, niet alleen waren zy het niet, maar zy konden 't niet zijn, om dat de een in het gebruik, dat hy tot zijn grond nam, byzonderheden opmerkte, die den ander ontslipten. Maar ik zal de zaak uit de denkbeelden-zelven, die de woorden bestemmen,
en

en der uitdrukking haar wezen, richting, en kenmerk geven, kortlijk trachten op te luisieren en te ontwikkelen.

Wat beflist by ons, of laat ik zeggen, wat is de grond, dat men, gelijk de gemeene leer medebrengt, een *groot man* zonder, en (daar tegen) *de groote man* met de uitgaande *e* zegt? De reden daarvan schuilt in 't denkbeeld, het welk algemeen of byzonder is. 't Algemeene denkbeeld is uitgebreid, het byzondere bepaald. Zie daar een natuurlijk onderscheid, waarom het eene aan het andere en de uitdrukking der woorden (afbeeldfels der denkbeelden) ongelijk is.

Dit is algemeen genoeg opgemerkt en erkend; maar wat zal men andwoorden, als ik vraag, waarom men dan *eene groote vrouw* zegt? Wanneer ik vraag, waarom *het wisse paard* en *het wit paard* beide? Immers geeft in het vrouwlijke, het lidwoord *een*, even zeer 't algemeene te kennen, als in 't mannelijke; en, het zij men *het wisse*, of *wit paard* zegge, het is even zeer bepaald, byzonder, en aanwijzende.

De oorzaak moet derhalve dieper liggen; en wy vinden die ook in het oorspronkelijke van de taal als zoodanig. Het algemeene is manlijk. De mensch, de groote, de Dichter, de Kunst-

stenaar, enz. bevat beide geslachten, maar die het vrouwlijke noemt; *particulariseert* (om dit woord te gebruiken); en dus staat het vrouwlijk geslacht als een *byzonder* tegen 't *algemeene*, dat in 't manlijke ligt, over. Van daar dan ook, dat men by de Vrouw altijd *grootte, goede, schoone*, met de uitgaande *e* zegt, en zelfs aan het onbepaalde lidwoord die *e* geeft. EENE *vrouw*, vloeit uit de zelfde reden voort, als *de schoone vrouw*, of *de dappere man*. Het is, dat in 't een als in 't ander 't volstrekt algemeene ophoudt.

Deze waarneming, die op alles, wat de geslachten aangaat, op het Logische van de rede rust, is gewis geheel nieuw, en zal veeflicht in den eersten opslag aan niet weinigen vreemd, ja gezocht en ongerijmd schijnen. Is zy dit inderdaad, zoo zal zy, hier eenigen glimp hebbende, echter in haar toepassing algemeen valsch bevonden worden. Is zy in het tegendeel juist en waarachtig, zoo moct hare toepassing algemeen zijn en alom stand houden, en een algemeen licht verspreiden, dat aan alle byzonderheden toelicht. Dat dit ons ten toetssteen verstrekke; en doorloopen wy alle drie de geslachten en de wijzen waar op zy het *adjectivum* aannemen!

Van

Van 't mannelijke is reeds de gewoonlijke aanmerking gemaakt, dat men met het algemeene lidwoord, *een groot, een dapper, een wijs man, held, vorst, koning* zegt; en in het byzonderende of aanwijzende, in tegendeel, *de groote, de dappere, de wijze man*, enz. en de reden is zichtbaar in het algemeene van het eerste, het byzonderende van het laatste. — Doch men zegt zoo wel *een groote man, een bekwame kunstenaar, een slimme of stout roover*, en al diergelijke, als een *groot, bekwaam, slim of stout man, roover, of kunstenaar*. En dit staat ons te ontwikkelen.

De zaak-zelvé is buiten bedenking: men geve slechts acht op het daaglijksch gesprek van den ongeleerde, die buiten het nieuwerwetsch schoolonderwijs nog spreekt als zijne ouders en groot-ouders, en zoo als dezen hem voorspraken. Men leze voorts alle de schrijvers, vooral die der twee voorlaatst verloopene eeuwen (want de laatste onderwierpen zich meer opzettelijk aan de opraapsels en willekeurigheden, die zy zich-zelven tot ketenen sneedden,) by wie men dit een en ander gelijkelijk aantreffen zal. Maar hoe gebruiken die eenvoudige lieden die tweederlei uitdrukking? hoe deden 't hunne ouders? en hoe deden 't de schrijvers, die hun moeder-

E

taal

taal en geen taal van een willekeurig opgeworpen Taalmeesterenverdrag schreven?

Het antwoord is gereed; en weinige voorbeelden zullen de zaak kennelijk maken. *Dat is een groot man*, is iets anders dan, *dat is een groote man*. Die het laatste zegt, meent *een man, groot van lichaam*; die 't eerste zegt, kan het zeggen zonder het lichaam in aanschouw te nemen. Doch dit is een bloot uitwerksel van 't gebruik, dat aan de eene *phrasologie* een *metaforischen* zin heeft geëigend, en behoort hier niet 't huis, waar wy van de natuurlijke beduidenis der uitdrukking spreken. Maar men zegt ook op gelijke wijze: *dat is een lange*, *dat is een magere man*; waarby in beide gevallen niet dan aan 't lichaam gedacht kan worden; en toch is er een onderscheid in. Dit onderscheid is het, waar het op aankoomt, en het is de sleutel van alles.

Men kan met de zelfde uitdrukking een meer byzonder of eenigzins meer algemeen denkbeeld verbinden: want algemeen en byzonder zijn niet slechts volstrekt, maar bestaan ook betrekkelijk. Ik zie *een lang man*, en ik merk hem als zoodanig op, zonder dat ik juist dat *lang zijn* van hem als afzondere, en byzonder voor den geest neme. Dus zeggen wy: *dat is een LANG, een*

MA-

MAGER, *een wijs man, een GEKNEVELD KOETSLER* ENZ.; maar ik kan, het zij door het buitengewone van de hoedanigheid getroffen, het zij anderzins, uit wat hoofde ook, de hoedanigheid van het voorwerp afzonderen; en dan wordt het: *dat is een LANGE man, dat is een MAGERE man, dat is een WIJZE man, dat is een GEKNEVELDE koetsier*. In het eerste geval beduidt *een lang man* niets meer dan dat het *één der LANGE MANNEN* is; in het andere, *LANG by uitnemendheid, en boven anderen*. Het een is eenvoudig: *zie dien MAN (hy is lang)*; het ander is in zín en wezen: *zie DIE LANGTE van een man*. Een onderscheid, het geen onze Ouden ook in acht namen ten aanzien van het achter aan plaatsen van het adjectief. *Ik zag de Mooren zwart, de Grieksche benden stout*, dit zegt: *zwart als de Mooren zijn; stout als de Grieksche benden zijn*; maar wanneer zy te kennen wilden geven, dat de hoedanigheid zich by uitstek in 't onderwerp deed opmerken of dit onderscheidde, was het niet door een achterstaand adjectivum, dat zy zich uitdrukten; en van daar is het, dat de volks namen nooit achter aan komen tot onderscheiding der Natien. Het zou b. v. in het aangehaalde voorbeeld niet zijn kunnen, *de benden Grieksch*. Doch, wanneer dit *Grieksch* niet tot

onderscheiding, maar als een gewoon epitheton voorkomt, zeer wel. B. v. *Haar fiert de kleding Grieksch, de tulband Aziaansch. Zoo, de boge Kretisch; en de pijlen scherp van dop.* Wy zeggen: *een Grieksch Priester, een Romeinsch Overste, Duitsch Schrijver*; wanneer wy den *Griekschen Priester, enz.*, in één denkbeeld omvatten, maar *een Grieksche Priester, een Romeinsche Veldheer of Overste*, onderscheidt die hoedanigheid, dat Volks-eigen, als een afzonderlijk bydenkbeeld, waar het inzonderheid op aankoomt.

Men make my nog geene tegenwerpingen; zy bieden zich aan uw geest als van zelve aan, mijne Heeren! maar zy zullen vervallen, wanneer ik dezen regel op het onzijdig geslacht toegepast heb, en dan tot het mannelijke te rug keerende, een tweeden grond voor zal dragen, aan den eersten uit zijnen aart ondergeschikt. Laat ik ondertusfchen opmerken, dat dit het bekende geschil over den Vocativus beflist, waarover men 't zoo oneens is. De een zegt of schrijft *Weledele Heer, doortluchtige Vorst*; de ander werpt de *e* weg, en blijft by *weledel, doortluchtig*. Wat is goed? Beide, en even zeer; maar het een is het zelfde niet met het ander. *Weledel Heer*, is: *gy Heer, één der Weledelen*; *doortluchtig* is:

gy

gy, één der *Doorluchtigen*, terwijl *weledele* en *doorluchtige* is: *gy*, DE *Weledele*, DE *Doorluchtige*, ΔΕΥΤΕΡΩΣ.

Het onzijdig geslacht behoort niet eigenlijk tot ons, menschen, maar tot het gene men zaken noemt, als zoodanig; dat is (naar de definitie der Rechtsgeleerden) als werktuigen, of als ons nut gevende bezittingen, aangemerkt. De woorden van dit geslacht hebben, met het algemeen lidwoord, *een*, geene uitgaande *e*; dit erkent ieder, en de reden is zichtbaar. Maar zy kunnen (met het aanwijzend lidwoord, *het*,) onverschillig, of als voorwerpen die hun eigenschappen hebben, of in het byzonder in hunne eigenschappen, beschouwd worden. Van daar, dat men vrij onverschillig *het zwart paard*, en *het zwarte paard*, *het hollend ros* en *het hollende ros* zegt; *het zeeghaftig zwaard*, en *het zeeghaftige zwaard*; *het ontrold vaandel*, en *het ontrolde vaandel*; *het vlietend water*, en *het vlietende*. Echter houdt de aangemerkte onderscheiding stand. *Het vlietend* of *helder water* is meer algemeen, en heeft het aanwijzende, het als met den vinger aantoonende niet, dat *het vlietende*, *heldere water* uitdrukt. Daar dit eene fijnheid is, welke zeer weinigen in het oog loopt, ja waar niet ieder veellicht vatbaar voor is, is het niet te ver-

wonderen, indien het door een achteloos Gebruik als verduisterd en byna te niet gegaan is. Vooral daar het dikwijls en zeer dikwijls, geheel onverschillig is, of men 't denkbeeld dat de twee woorden opleveren, te samen vatte, dan of men de hoedanigheid als onderscheidend beschouwe. De fijngevoelige echter zal er iets in bespeuren, 't geen hem ten minste *eenigzins* anders aandoet; en het is voor den Dichter hoogstgewichtig, of hy zegge: 't FRISCH; HELDER *bronnat*, en het ZUIVER brood, *volstaat*: dan wel: *Het FRISSCHE en HELDRE* vocht, en 't ZUIVRE brood, *volstaat*. Het eerste houdt het water en 't brood als op zekeren afstand; het laatste brengt er ons by en biedt het als aan.

Het GRIMMIG *wijf* stelt de hoedanigheid als in 't wijf eigen, en treft niet anders dan als een schildery waar men voorby gaat. Maar by *het GRIMMIGE wijf* (wy merkten 't reeds op) roept iemand ons toe, zie *de grimigheid van dat wijf*, en het wordt het hoofd-denkenbeeld. „*Ik, zevenjarig wicht*” (by het uitmoorden en uitplunderen eener stad),

„ *Ik, zevenjarig wicht,*

„ *Vlie met mijn voedster med en weet niet wat ik*
(*vliede,*

„ *Noch of 't ONZEKRE lot my ergens schuilplaats*
(*biede;*”

Hoe

Hoe verandert dit, als ik 't *onzeker lot* zegge! Dan wordt het een genoegzaam ledig *epitheton*. 't Is dan het *Lot*, 't geen men weet dat altijd *onzeker* is. Maar nu is 't een lot, in dit werkelijk oogenblik ZONDER EENIGE *zekerheid*.

„ *o Mocht een kundig Arts u redden van de dood!* ”

is, welk een der kundige artsen 't ook zij, en het verschilt in denkbeeld niet van

„ *o Mocht der Artsen kunst u redden van de dood!* ”

Maar zegge ik

„ *o Mocht een KUNDIGE Arts* ” —

hoe weinig men hier ook die smeltende *o* hoore, zy bindt dit *kundige* aan, en drukt het op het hart. 't Is dan een *byzonder kundige* uit de Artsen, 't eigent dat *kundig* aan 't *individu*, en rukt hem daardoor uit den algemeenen kring; en derhalve, zoo de ziekte allergevaarlijkst, allerduchtbaarst en wanhopigst is, kan niemand (zoo hy slechts blindelings toeschrijft,) anders dan *een KUNDIGE Arts* zeggen, voor dien Arts waarvan hy in dit uiterste

nog redding durft hopen of mogelijk achten. In een gewone ziekte is het andere genoeg met den minderen nadruk; om dat dan het bloote woord *arts* genoeg zou zijn, waar het naauwlijks iets aan toevoegt, het woord *arts* reeds door zijne beteekenis het denkbeeld van *kunst* in zich sluitende, gelijk anderen voor my getoond hebben. — Ik sta gaarne toe, dat men niet altijd zoo fijn onderscheidt; dat dit zelfs niet altijd noodig is, om dat het niet altijd op zulke fijne onderscheidingen aankomt, en men dus dikwijls, in een zelfde geval de eene uitdrukking even zoo wel als de andere kan gebruiken; maar dit neemt het wezendlijke onderscheid geenzins weg. Duizendmaal is het onverschillig, of ik *Vorst* of *Koning*, *Zoon* of *Kind* zegge, maar zal iemand daarom beweerden, dat deze twee woorden *volmaakt eens beteekenend* zijn? — Het staat voorts aan den schrijver, en hangt van zijn gevoel af, aan een denkbeeld wat meer of minder bestemdheid te geven, en daaruit vloeit hem de eene of de andere uitdrukking toe. — Deze soortqualificatie, waarvan wy spreken, als aan 't adjectivum zonder *e* eigen, zal nogmaals duidelijk worden uit een voorbeeld. *Het zwart paard is sterker dan het wit*, zegt de Natuur.

tuurkundige: en hy meent *het paard van 't zwarte foort*. Hy zal ook in den zelfden zin zeggen: *het zwarte paard is sterker dan het witte*, want hy kan het paard individualiter wit of zwart nemen. Doch iemand, die slechts één zwart en één wit of bruin paard heeft zal niet zeggen, te weten zoo hy een Hollander is, en voor dertig, veertig, of meer jaren heeft leeren spreken: want nu ter tijd is Hollander iemand, die zijn taal niet verstaat en byna niet verstaan kan, om dat hy ze kwalijk en niet van zijne ouders, maar van schoolmeesters of uit boeken van zijn tijd, geleerd heeft; deze, zeg ik, zal niet zeggen, *mijn ZWART paard* is vernageld, en *mijn WIT of BRUIN paard* is droezig; maar *mijn zwarte paard*, en *mijn witte, mijn bruine paard*. Waarom? om dat hy de paarden individueel onderscheidt, en niet als foorten. En doet hy anders, hy zal ook anders spreken.

't Gene ik daar opmerkte, brengt my te rug tot het mannelijk geslacht, en de uitdrukking van *een groot man*, een *edelmoedig vijand*, een *rechtvaardig koning*, enz. Uit het geen wy gezegd hebben, vloeit voort, dat dit als een foortqualificatie gezegd kan worden, als wanneer er geen *e* by is; dewijl 't foort door

het *generique* van 't substantief te samen met het *specificceerende* van 't epitheton wordt uitgemaakt, en die twee dus te samen in 't denkbeeld in één moeten smelten om het soort aan te duiden. Het is dus met alle tytels, als: *een Doorluchtig*, *een Hoog-geleerd man*. Het is dus alom waar men als eene klasfe stelt waartoe iemand behoort. Zoo is 't met *een groot man*, aangenomen uitdrukking voor een verhevener soort van menschen. *Een groot man* is als een *semideus*. Het is *een der grootere wezens*; zoo als wy boven meer algemeen zeiden: en men kan niet zeggen, *een groote man*, of het plechtige van de uitdrukking is verloren.

Men verstaat geen Hollandsch, of men gevoelt dit plechtige; maar dit zelfde plechtige (al doet het zich in alle woorden niet even zichtbaar by den eersten aanblik der zake voor) is in ieder uitdrukking, waar men het epitheton met het substantivum tot één in het denkbeeld maakt. 't *Is een onpartijdig rechter* vereenigt de onpartijdigheid met den rechter, en 't wordt dus een soortverdeeling waar door hy van wien men spreekt, boven het gemeene soort verheven wordt. De hoedanigheid is er 't hoofddenkbeeld niet van, maar
zy

zy is in het denkbeeld des mans ingeweven, en maakt er een afgezonderd wezen van. Het boezemt dus meer in, *een edelmoedig Koning, een wijs man, een achtbaar grijzaart*. En daartegen (wy hoorden het reeds) wijst het laatste de hoedanigheid duidelijker en veel meer opzettelijk aan als een byzondere eigenschap des onderwerps. Het is even zoo in het onzijdige met *het*. *Het edel hart, het onverwrikbaar gemoed van Kato* verheft het *hart*, het *gemoed* tot een klasse van adeldom en onverwrikbaarheid; maar *het edele hart, het onverwrikbare gemoed*, neemt het *hart*, het *gemoed* niet uit de gewoone klasse, maar schrijft het eene daar aan byzondere hoedanigheid toe, die het hoofddenkbeeld is. Het is naamlijk (herhalen wy het, duidelijkheids halve!) dat het eerste is *één der edele harten, één der onverwrikbare gemoederen*; het laatste daartegen, by het voorwerp bepaald blijft in de qualificatie die men 't geeft.

Het HOOG tooneel, zegt Vondel zeer gewoonlijk. 't Is een soort van tytel, die een deftig aanzien aan het tooneel in 't algemeen geeft. Men zegge integendeel *het HOOG schouwtooneel*, zoo doet dit *hooge* 't uitwerksel van eene tegenstelling tegen over het *lagere*; en het

het is als of men van 't *Treurspel*, in betrekking met *Blijspel* en *Klucht* of hedendaagsch *Drama* sprak.

Doch uit dezen zelfden grond volgt ook nog een nieuwe opmerking. Het is, dat door het byvoegen of aflaten der *e* in het onzijdige, het epitheton meer oogenbliklijk of meer duurzaam aan 't onderwerp verbonden wordt.

„ Ach! riep hy dikwerf, met een traan
„ In 't *zacht en helder* oog.”

daar is aan dat oog de zachtheid en helderheid eigen. Zeg ik, 't *zachte en heldere* oog, zoo kan het dit slechts oogenbliklijk zijn, schoon 't gewoonlijk *stuursch* en *donker* sta.

„ Hoe zalig was *het zalig* veld
„ In deze zaligheên!”

dat is: het veld, waarvan de eigenschap is *zalig* te zijn. Zeg ik *het zalige veld*, zoo stuit het: want het wordt onverftand, om dat men er door verftaat *het veld dat nu zalig was*, en dus geen denkbeeld er aan hechten kan. Want dat *die gene nu zalig is, die nu zalig is*, is wartaal.

Intusfchen moet hier wel opgemerkt worden, dat de regel van het weglaten der *e* in
het

het mannelijke by het algemeene lidwoord (*een*) inderdaad niet zoo algemeen bestaat, als men gewoon is zich haar voor te stellen, en wy-zelven haar hier boven in 't algemeen sche-nen aan te nemen. Men zegt niet *een hoog stoel, een fel leeuw, een vorstelijk zetel, een voorspoedig hooi- of akkerbouw, een woest tijger, een wreed wolf, een zwart kater, een geweldig wind, stroom, vloed*, enz. Neen, de vrijheid van of *een groot, een goed, een wijs*, enz. of *een groote, goede, wijze* te zeggen, in 't mannelijke, bepaalt zich tot *den man* en de op hem toegepaste benamingen (God daar onder ge-rekend) alleen. In de namen van zaken of dieren, zy mogen mannelijk zijn of vrouwelijk, is het altijd *een groote, een goede*, enz. En dié dit niet in acht neemt, zou zich zeer bedriegen. Een *WOEST krijger* en *WOESTE krijger* verschillen; maar een *woeste tijger* is, 't zij men er de du-rende en algemeene, 't zij de byzondere en in-dividueele of nu werkende eigenschap meê te kennen wil geven, altijd even eens.

Ik vertrouw dat dit weinige, de uitflag van een meer dan veertigjarig onderzoek, overden-king, en nasporing, omtrent de byzonderheden onzer taal, de zaak opheldert, en genoegzaam
is,

is, om in alle voorkomende gelegenheden zich reden te geven van 't gebruiken des adjectiefs met of zonder *e*; of, wanneer men in twijfel staat, zich te bepalen.

Ik hoop, by een herdruk van mijne Verhandeling 'over de Geslachten der naamwoorden, den grond en reden van dit onderscheid aan te toonen. Ik heb dat stuk, sedert de eerste uitgave, die ik in een oogenblik, dat ik waande mijn sterfuur voor oogen te zien, ter perse deed brengen, op dat voor het minste het algemeene denkbeeld van mijn systeem daarover niet verloren mocht gaan, aanmerkelijk uitgebreid; het geen er als *hypothetisch* in voorkomt, nader uit de gronden betoogd, in alle byzonderheden ontwikkeld, en er alle wezendlijke of schijnbare gapingen (vertrouwe ik) in vervuld, en het dus, zoo ik hoop, tot volstrekt Logisch bewijs zoo wel als tot de vereischte klaarheid gebracht. Mocht ik het slechts aan den druk kunnen overgeven! Doch hoe veel is er tot de inniger kennis onzer taal behorende, waar van ik het zelfde zeggen moet! (*)

Voor

(*) Sedert is die Tweede druk verschenen, doch daar dit punt eigenlijk vreemd aan het onderwerp van dat stuk is, blijft het voor eene volledige Spraakkunst bewaard, de zaak uit te maken.

Doch ik heb tegenwerpingen voorzien, ik ben verplicht, haar op te nemen.

Voor den gene, die mijn beginsel verwerpt, spreek ik niet. Dit te vestigen uit Zielkundige gronden, is van een omvang, voor deze lezing te groot, en kan niet volkomen geschieden dan in mijne algemeene en byzondere Spraakkunst, om dat men dan dieper moet treden; dewijl al de deelen der Taal aan elkander hangen, en geen ondergeschikt beginsel *a priori* betoogd kan worden dan uit een hooger. Ik spreek even zoo weinig voor de genen, wien de fijne lichten en schaduwen in het tafereel der denkbeelden dat de taal ons aanbiedt, ontslippen, en voor wie het het zelfde is of men b. v. zegt *ik heb geen geld*, en *ik ben zonder geld*. Die de *nuances* der denkbeelden niet gevoelt, voor die zijn zy ook in de uitdrukking door woorden, verloren; en het is in de taal even als in de Toonkunst: men moet gehoor en gevoel hebben, om haar te begrijpen. Ik verdedig dus hier mijn systema als zoodanig niet; maar ik heb het oog op zwarigheden, die belemmerend zouden kunnen schijnen voor den genen, die dat systema in zich - zelf aannemelijk vindt,

vindt, doch zekere byzonderheden in de taal daar niet mede zou weten te vereenigen.

Eene zoodanige zwarigheid heb ik gemeend te zien in eene byzonderheid die ik aanvoeren zal. Zijn er meerdere, ik zal ze afwachten, maar tot nog zijn zy my ontlipt, hoe zeer ik ze zoeken mocht.

Ik heb opgehelderd waarom men alleenlijk *een felle leeuw, een woefste tijger, een wreede wolf, een krollende en zwarte kater, een hooge, een vorstelijke stoel*, en al dergelijke, maar niet *een fel leeuw, een hooge stoel, een dik, en schaduwrijk boom* zegt; maar men zal in mijne redengeving niet berusten, ten zij ik een tegenstrijdigheid, die zy ontmoet, wegneme.

Ik heb gezegd: dat de tweederlei constructie van 't adjectief met het lidwoord *een* alleen aan de namen van den man en die men op den man toepast, eigen is, terwijl de overige mannelijke woorden, die zaken en dieren beteekenen, alleen 't adjectief met de *e* daarachter toelaten. Maar men zegt ook niet *een slim dief, een olijk guit, een kwaad schelm, een turksch slaaf, een boos gast, een listig fiel*, en meer dergelijke. Het gaat derhalve in de woorden, die op den man slaan, ook niet door,

door, dat men in die de tweederlei uitdrukking bezigen mag. En — de regel is valscha.

Ik zou kunnen zeggen, dat niet de regel, maar de inperking van de regel, van my is, en dat deze aanmerking de inperking niet weerspreekt; doch ik erken gereedelijk, dat die inperking niet volledig is, zoo men deze woorden in aanmerking neemt. Ik mag ook zeer wel lijden, dat men die uitzondere. Uitzonderingen toch worden noodzaaklijk, wanneer de taal een verandering ondergaat, die door het gebruik en de beteekenis van eenige woorden te veranderen; deze in eene andere klasse brengt. En dit is juist hier het geval. *Slave, gait*, en eenige weinige meer; die my thands niet invalen, behoorden eertijds tot het vrouwlijk geslacht, en zy bleven 't, schoon men ze ook van een man gebruikte. *Ik heb eene Turksche slaaf of slave verlost*, beveelt ons uitdrukkelijk te schrijven, een zeer goede, zeer verstandig geschrevene Nederduitsche Spraakkunst van de eerste helft der vorige eeuw, die een Vlaming tot maker heeft. Zoo was een *wacht* en *schildwacht* nog in den tijd onzer grootouderen niet dan in het vrouwlijke gebruikelijk. Zoo blijft *spruit* en *telg* nog alleen vrouwlijk, algebruiken wy 't van een mannelijk kind. Het

F

was

was even zoo met andere woorden, nu matig-
lijk gebruikt. Van *schelm* schijnt dit ook zeker
te zijn, het geen op sommige plaatsen van ons
Land, even als *guis*, niet dan opvrouwen of meis-
jens werd toegepast. Een *olijke schelm*, *ven aar-*
dige guis, heugt my nog, dat, dattelend, van een
meisjen, niet van een jongen, gezegd wierd; *dief*
en *schurk* zijn even zoo weinig onder de beamin-
gen van mannen te rekenen, als *ezel* of *vos*, of *kat-*
mar of *bengel*, of *schobbejak*, of *kwast*; maar
’t zijn scheldwoorden, die op zich zelf de betee-
kenis van een zaak hebben, en dus ook hun eigen
geslacht. *Dief* is *duiker*, *schurk* is *wrijfsaal*,
schelm is *kreng*. Een *boef* deelt in ’t zelfde, en
is het Latijnsche *verbero*. *Fiel* is louter adjectief,
en niet anders dan ’t Latijnsche woord *villu*.
Gast is *ge-aast*. In het veranderen der geslachten
door toepassing, is men langzaam te werk ge-
gaan, en het is nog zoo lang niet, dat men by ons
Gade en *Egade* anders dan vrouwlijk zou hebben
durven gebruiken; vrijheid, die door de Dichteresse
Van Winter eerst gangbaar geworden is. Het begon
met ampten en waardigheden, als *koning*, *vroed-*
schap, en ongevoelig breidde ’t zich uit. Maar geen
bloote toepassing van een gewoon woord, dat buit-
ren dien zijn beteekenis heeft, en niet dan als scheld-
naam wordt toegepast, kan als een mannenbe-
na-

naaming gelden. En, zoo' het verloop ook de beteekenis voor ons heeft verduisterd, het behoorde van ouds niet onder de rubriek der namen van den man, of die op den man passen; en 't verwrikt de regel dus niet, maar levert er alleen eene uitzondering aan op, sedert dat, het zij het geslacht, het zij de beteekenis door de toepassing veranderde. En het is dus met alle schimpnamen, waaronder die van een *zot*, een *dwaas*, een *gek*, en zoodanige meer behooren, waarom men niet zeggen kan een *verstandig zot*, maar wel een *verbandige zot*. In 't welk dan ook geen classificatie is, maar byzonder van *dien* of *dezen* zot gezegd wordt, dat hy *verstandig* is, schoon een *zot* zijnde. 't Geen wy van het *plechtige* in 't byvoeglijk adjectief zonder *e* gezegd hebben, heldert dit eenigzins op. Immers het *schimpende* en verachtende woord, is met dit plechtige onbestaanbaar en strijdig. Ik merk in 't voorbygaan aan, dat in 't Angelsaxisch, ook *hrak*, 't Engelsch *rake*, (ons *rekel*) *hræ* (ons *kreng*) en *grei* (*hond*), als mannnamen gebruikt, in die toepassing echter onzijdig zijn, zoo als ook *vyf*, ons *wijf*, dat ook onzijdig by ons is. En immers blijft *beest*, *dier*, in die toepassing ook onzijdig. Deze oplossing bevestigt, vertrouw ik, het *systeme*, indien ik een eenvoudige opmerking:

om haar algemeenheid en doorgaanden samenhang met den aart der taal, aldus noemen mag. Maar ik kan niet van my verkrijgen eene kleine waarneming achter wege te laten, die de zaak opheldert. Wanneer wy een *substantivum* met een *adjectivum* koppelen, verliest in die koppeling het adjectivum zijn *e*, even als in het Hebreeuwsch (b. v.) het voorste woord in den casus constructus zijn laatste letter, wanneer het meervoudig is. Zoo is 't met *hoogachting*, *grootmeester*, *aartshertog*, enz. Dit *hoogachting* is niet *hooge achting*; *grootmeester*, niet *grootte meester*; *aartshertog*, niet *aartsche* of *eerste hertog*. Neen, *hoogachting* is meer dan *achting*, en een middeling tusschen *achting* en *eerbied*; en men kan *hooge achting* voor iemand hebben, voor wien men toch geen *hoogachting* heeft. *Hoogachting* hecht aan zekere waardigheid, die geheel uiterlijk zijn kan, en de *achting* ziet op zedelijke, op innerlijke hoedanigheden. *Grootmeester* enz. drukt een waardigheid uit, een rang, en derhalve een plechtiger soort van meesterschap, zoo als *hoogachting* ook plechtiger is. Het gebruik nu van t adjectief zonder *e* is altijd een diergelijk soort van nader verbinding met het substantief; en het brengt dus diergelijke klassificatie en plechtigheid

heid meê, en is min individueel onderscheidende voor het voorwerp. Voor tweehonderd jaren zei men *jongwif* als in één woord, maar het was dan niet een *JONG wif*; 't was wat men nu een *werkster*, een *schoonmaakster* noemt. Daarvan zegt Cats in zijn *Huwelijk*, tegen den man, van zijnen vrouw sprekende:

Zy is uw jonge wif, en geenzins uw jongwif.

Men ziet hier 't zelfde onderscheid in. — Omtrent het woord *Hooge priester* is klaar, dat het altijd de *e* behoudt, om dat er slechts één is, en de onderscheiding dus bloot individueel. Het *NATUURLIJKE recht leert dit*, zegt: Het recht dat *natuurlijk* is; maar 't *Natuurlijk recht* is eene dus genoemde wetenschap, anders *Natuurrecht*, en tegen andere foorten, als *Burgerlijk* of *Burgerrecht*, *Romeinsch recht*, *Volkenrecht*, enz. overstaande. Het *Burgerlijke recht* is even zoo 't recht dat *burgerlijk* is; 't burgerlijke aangaat; maar 't *Burgerlijk recht*, of *Burgerrecht*, is een statelijke, een onderscheidende kunstnaam; en zoo in alles.

In mijne algemeene Spraakkunst zal dit dieper doorgrond, en tot in de eerste bronnen nagedolven worden; als wanneer tevens blijken zal, dat er werkelijk tweederlei samenstellingen in onze taal zijn; te weten: samenstellingen

waar door twee of meer woorden tot één worden; en samenstellingen, waardoor verscheiden woorden in den zin tot één worden, zonder dan één te worden geschreven; het geen onze taal met de Engelsche in 't byzonder gemeen heeft. In welk geval 't laatste dier woorden alleen buigbaar is, als in: *Graaf Willems room, Koning Frederiks dood*. En dan zal men zien hoezeer het onderscheid, waarover wy spreken, in de eerste beginsels der taal ingeweven zij, en in hoeverre dit inderdaad eene zoodanige zinkoppeling is.

Maar wy hebben dit onderzoek begonnen met een bepaald oogmerk, en aangespoord door de zwaarigheid, die in de uitdrukking van *het Koninklijk Instituut* lag. Dat wy deze uitdrukking derhalve niet vergeten, maar er de gevonden regels op toepassen!

Wy hebben bevonden, dat men de onzijdige woorden met het aanwijzend lidwoord *het*, op de tweederlei wijzen gebruiken kan, maar dat dit tweederlei gebruik, eenig verschil in de beteekenis veroorzaakt. Men kan dus *het Koninklijk Instituut* schrijven; men kan ook schrijven, *het Koninklijke Instituut*; beide is goed Neêrduitsch, en Spraakkunstig goed; maar *het* is

is echter niet het zelfde. En wat is het onderscheid? *Het Koninklijk Instituut* klasificeert (om een onduitsch woord te gebruiken) het Instituut; klasificeert het als *één der Koninklijke instellingen*; het *Koninklijke Instituut*, daartegen, schrijft aan 't Instituut iets byzonders toe. *Het Koninklijk Instituut* vereenigt het *dankbeeld* van 't epitheton met dat van het onderwerp, en men denkt er niet by aan de hoedanigheid; 't *Koninklijk Instituut* vest de aandacht afzonderlijk op de qualiteit als een byzonderheid in de zaak; met één woord, 't *Koninklijke Instituut* is een tytel, 't *Koninklijke* is eene byzondere hoedanigheid die men het toeschrijft, 't is als of ik zeg *het geleerd lichaam*, van eene Universiteit sprekende. Ik kon dat zeggen, al gispte ik dat lichaam wegens gebrek aan geleerdheid; maar zeg ik *het geleerde lichaam*, zoo doe ik hulde aan deszelfs geleerdheid, en het is geen bloote tytel meer. — Ik zou er dus (zoo men de zaak ten naauwkeurigste nemen moet) stellig voor zijn, dat wy schreven het *Koninklijk Instituut*; even als ik het *Koninklijk Gerichtshof* en een *Koninklijk Notaris* zou schrijven; en ik zou integendeel het *Koninklijke verbond* schrijven, wanneer ik van een verbond tuschen Koningen gewaagde, of het *Koninklijke paleis* of

bosch, wanneer het niet een Koningsgoed of verblijf in het algemeen, of *een goed, eenen Koning waardig*, maar een bepaald *paleis* of *bosch des Konings* betrof.

Maar *dit Koninklijk geschenk*, of het *Koninklijk geschenk* (van een ongemeen kostbaar stuk, by voorbeeld), verheft het geschenk, doch schrijft het echter geen' Koning toe. *Dit Koninklijke geschenk* daartegen duidt het *geschenk eens Konings* aan. Zou dus het *Koninklijke Instituut* ook niet een verheffing van de waarde zijn; en het *Koninklijke Instituut* daartegen, het *Instituut* door den Koning opgericht? — Ik antwoord volmondig, *ja*. En dus is beide goed; maar daar het epitheton inderdaad als een tytel gebruikt wordt, en wel, als een tytel, aan verscheiden stichtingen of lichamen gemeen gemaakt, en derhalve meer voort- of rangbetekenend is, dan juist de zaak aan den Koning toeëigenend, zoo zou het my toefschijnen, dat het *Koninklijk Instituut*, zonder de *e*, waartoe zonder er over te denken, de natuurlijke werking van het onbevooroordeeld verstand, onze Secretarissen en, voor hen, de opstellers van het reglement geleid heeft, te verkiezen is. Ik heb duizend malen bevonden, dat men zonder aan
de

de regels te denken, zuiverer en beter spreekt, dan wanneer men ze raadpleegt.

Maar, nu sedert ik dit schreef, mijne Heeren! houdt de tytel van *Koninklijk* op, en wy heeten tegenwoordig *het Hollandsch Instituut van Wetenschappen, Letteren, en Kunsten*; moet het nu *het Hollandsch*, of *het Hollandsche* zijn, is dan nu de vraag. Doch zy kan na het verhandelde, niet meer twijfelachtig zijn. Als tytel moeten wy ons het *Hollandsch Instituut* noemen. Als foortschikkende onderscheiding is het desgelijks *het Hollandsch Instituut*, als *het Hollandsch bestuur*, *het Hollandsch recht*, en dergelijke; doch gebruikt men dit woord ter individueele hoedanigheidsbestemming, zoo is het *het Hollandsche*.

Het geen omtrent het aanwyzend lidwoord gezegd is, heeft blijkbaar even zoo plaats met de aanwyzende voornaamwoorden *deze*, *dit*, en *die*, *dat*. En daar de bezittelijke voornaamwoorden door hun aart en natuur aanwyzende zijn, (want als ik *mijn*, *uw*, *zijn*, of *haar kind* zeg, bepaal ik het *kind*, en dit sluit de algemeenheid van het lidwoord uit, en zegt niet minder dan HET *kind*.) zoo moet dan het zelfde ook gelden ten aanzien der bezittende

voornaamwoorden, en ik zeg met gelijk recht, *mijn lief en verstandig kind*, en, *mijn lieve verstandige kind*. Het is echter waar, en ik geef het ons geacht medelid *Weiland* volkomen toe, dat de laatste uitdrukking door het ongebruik ons thands min of meer vreemd schijnt; (doch de tijd heugt my dat dit anders was!) en ik sta gaarne toe, dat het oor zoo zeer als het verstand in het spreken en schrijven beslisse. Alleen wensch ik, dat men de tweederlei vonnissen of uitspraken dezer twee rechters niet met elkander verwarre, op dat niet alle taalgronden verloren gaan en verduisterd worden.

Men zou in dit onderwerp nog de vraag kunnen opwerpen, of ook aan de participia in *en* deze *e* te geven zij wanneer het mannelijk met *een*, het onzijdige met *het* wordt gebruikt? Het antwoord zou bedenkelijk zijn, zoo niet het gebruik daartegen beflist had. Maar dit laat eenmaal niet wel toe, *een Welgeborene man, een ervaren Schilder* te zeggen, zekerlijk uit begrip, dat de *e* eigenlijk maar aan 't vrouwlijke toekwam. Wanbegrip! maar dat toch onze ooren verwend heeft; Met de deelwoorden in *end* is de zwaarigheid kleiner. *Een*
le-

levende, een gebiedende, een heerschende Koning zal door ieder, vertrouwt, wel worden erkend. De reden intusschen is de zelfde: en dat het mannelijke ook in de andere participia de *e* aanneemt, blijkt uit de adjectiven als substantief in het mannelijk geslacht op zich-zelf gebruikt, waarvan slechts een woord in 't voorbygaant. Immers dat *dezen, dat* (zeg ik) de byvoeglijke naamwoorden, als zelfstandig gebruikt, met beide lidwoorden even zeer de *e* behoeven, heb ik niet noodig op te merken. Ieder weet het.

Een verstandige, de wijze, de dappere, de dwaze, de zotte, zegt men. En even zoo *het verkeerde, het betaamlike, het bewezene of onbewezene, het geblekene,* in het onzijdige; maar in dit geslacht niet met het aanwyzende lidwoord. Doch dat men *een zot* en *een dwaas* zegt, meen ik wel te doen met hier aan te stippen. Het is naamlijk, om dat deze als zelfstandige woorden in de taal zijn aangenomen, waar door het niet het zelfde is, *een zotte, of een zot; een dwaze, of een dwaas.* En even zoo is het met *een heilig,* 't welk de *e* volstrekt weigert in de samenstelling van *geboortehellig,* als zelfstandig woord. Even zoo desgelijks met *een* en *ander* als zelfstandig gebruikt, schoon deze beide, als adjectiven, met *de* geconstitueert, de *e* volstrekt-

strekt eischen, niet tegenstaande dat ettelijke Spraak-
 kunstenaars, dit voornaamwoord *een* met het
 artikel *een* verwarrende, daaromtrent voor reeds
 lang gants verkeerde begrippen vormden. Maar
 dit behoort tot dien tijd, wanneer men de
 zachte *e* in de substantiven begon te onder-
 drukken, waaruit ons ook het woord *Deuvel*
 (nu *Duivel*) is overgebleven, 't geen anders
de euvele zijn moest. Schreeuwend derhalve
 is het, als men tegenwoordig dom genoeg zijn
 kan, om, voor *de grijze* of *grijzaart*, *de grijs*
 uit het Hoogduitsch in te voeren. Trouwens,
 Van Alphen had reeds met *het gedacht* begon-
 nen; en nu lees ik in het jonglings uitgeko-
 men stuk van de Jaarboeken van den Heer
 Meerman, in een uittreksel uit een zoogenaam-
 de redevoering, *de kwijnende sentimenteel*. &
 Heilige en zalige dagen der Vaderen, die nog
 geen Hoogduitschen wansmaak, geen Hoogduit-
 sche zeden, noch Hoogduitsche waanwijsheid,
 voor hun zuivere moederspraak, voor hun
 Hollandsch hart en Hollandsche levenswijs, en
 voor hun gezond verstand, inruilden, 't is
 hier meer dan het

Χρύσεια χαλκείων van Homerus,

Toen

*Toen Glaucus, door Jupijn beneveld in't verstand,
In ruiling voor zijn goud een koopren dosch aan-
vaardde,*

En honderd stieren gaf voor negen rundren waarde.

Die dwaasheid was voor onzen leeftijd bewaard. In haar gold het Vaderland, bloed, en nageslacht. Van toen stonden de schimmen onzer Voorouderen verondwaardigd tegen ons op, en de vloek des Hemels klaterde over ons. Van toen af hielden wy op te bestaan. De dood was in dien appel; het verderf, en de onherroepelijke verhietiging. En deze zelf zou ons nog een zegen zijn, mocht zy ons ten minste beletten, geheel Duitschers, geheel onverstand, geheel ondiep, geheel duivel te worden, of wat erger is dan wy ons in het denkbeeld van duivel, als tegenbeeld van licht, waarheid, en God, kunnen voorstellen.

Ziet daar, mijne Heeren! wat het gevolg der waarnemingen van het gebruik my opleverde. Voegen wy nu, by dit onderzoek, *van achtteren* opgemaakt, eene korte beschouwing, gelijk
men

men het noemt, *van voren*, tot nader bevestiging en klarer uit een zetting.

Gelijk er TWEE Lidwoorden zijn, 't EEN *onbestemd*, en als uit den hoop van verscheiden voortgelijken één voorwerp (onverschillig welk) uitgrijpende; 't ANDER, *bepaald*, en op een bepaald voorwerp ziende;

Zoo is er ook tweërlei gebruik van het adjectivum; te weten *met* of *zonder e*: 't eerste, *bepaald* en van individueele *toeëigening*; 't ander, van *soortmakende* of *klasificeerende toeëigening*.

Daar is in de zelfstandigheden, zoo als wy ze ons voorstellen, een denkbeeld van persoonlijkheid, of van ontblootheid daarvan. *Persoonlijkheid* is gevoel van *individualiteit*, en wel, *zulke individualiteit*, als zich door geen ander voorwerp vervangen laat.

Het spreekt van zelfs, dat het *individueele* (bestemd zijnde in de meest mogelijke engte) 1°. geen *onbestemd lidwoord* toelaat; 2°. geeft *soortmakend adjectief*. — En dus is het met het eerste soort der zelfstandige naamwoorden, en waarin de personaliteit zichtbaarst is, DE EIGEN NAMEN. *Een wreed Nero, een dapper Scipio* lijdt de taal niet, maar het is, omdat het verstand het niet

niet lijdt; het is, omdat het onzin, dat het wederpraak met zich-zelf is.

Men gebruikt, ja, den eigen naam met het *onbepaalde* lidwoord; maar dan ontbloot men hem van zijne *individualiteit* en maakt er een *appellativum* van. Een *Nero*, een *Falaris*, is *Nero* of *Falaris* niet; 't is een *wreedaart* (in genere). Dit gebruik, niet in de taal, maar buiten de taal en louter Rhetorisch, is een wangebruik, een *κατάχρησις*; doch die *κατάχρησις* zelve van het Lidwoord, brengt geene verandering meê in het adjectivum. Ik moet even zoo EEN *wreede Nero*, als DE *wreede Nero* zeggen. Want er blijft in het woord altijd eene personaliteit, die tegen de algemeenheid der soort strijdig is, en de Rhetorische opvatting neemt het woord niet uit de Klasse der *Eigen namen*.

Het tweede soort der zelfstandige namen, de **APPELLATIVEN**, zijn of persoonlijk of niet. Een allereenvoudigste opslag van 't oog op het *intellectueele* by den oorsprong der taal, zal hier licht geven. Het *mannelijk* en *vrouwelijk* geslacht bevat, wat persoonlijk is; en, voor zoo verre men zaken daaronder betrok, het was, dat men haar eene persoonlijkheid toedeelde, ~~zonder welke het denkbeeld van geslacht niet~~ be-

bestaat. 't Geen men zonder eenige persoonlijkheid beschouwt, heeft geen geslacht; en dit is wat men, ten onrechte, *onzijdig geslacht* noemt, als ware er een derde. (De Latijnen zeggen beter: *van geenerlei geslacht*, bloot ontkenkende). Maar de *persoonlijkheid* is *individueel*. Het was dus natuurlijk en regelmatig, 't vloeide uit den aart der zaak voort, dat het bepalend en het individueel toeëigenend adjectief op het *mannelijk* en *vrouwelijk* geslacht werd toegepast; en dat *het onzijdige* (als benamingen van voorwerpen zonder persoonlijkheid bevattende, en waarin men geen individueel belang; maar alleen voortbelang stelde) in tegendeel 't onbepaalde en klassificeerende adjectief aannam. Zoo zegt men dan zeer natuurlijk en juist: een *goede, brave, wijze man, vorst, koning, of krieger*, en een *goede, brave, verstandige vrouw*; en daartegen, een *goed, willig, bruin paard*; zoo wel als *de goede man, vorst, enz. de goede vrouw, en het goed paard*.

En dit is het eerste beginsel onzer Grammatica in dit opzicht; dat ons ten grondslage strekken moet; dit, de eerste en natuurlijke Hoofdregeel in onze voortreffelijke en inzonderheid wijsgeerige taal.

Maar die eerste grondlage voldoet niet geheel
en

en al, om dat zy zoo algemeen is, dat er buiten dien nog byzonderheden in de gedachte des sprekers plaats kunnen hebben, die het denkbeeld eene nieuwe wijziging aan doen nemen, welke dan ook op de uitdrukking moet invloeden. En dit brengt eene tweede en engerer onderscheiding, niet in een in de taal gestelde verdeeling bestaande, maar byzonder in 't denkbeeld des Sprekers, voort, die wy nog moeten opmerken.

Het onderscheid der geslachten (als wy waarnamen) is gegrond op persoonlijkheid, en deze is een soort van individualiteit, maar dit neemt niet weg, dat men ook individueel kan denken het geen niet persoonlijk is. En dat men even zoo het geen de persoonlijkheid heeft, in soortbeschouwing kan brengen. Nu merkten wy reeds op, dat de EIGEN NAMEN uit hunnen aart, in den hoogsten zin *individueel* of *individueerend* zijn, en dat dit daar zoodanig in vastklevend is, dat zy (zelfs als appellativen gebruikt) geen onbepaald of soortmakend adjectivum dulden. — Het komt over zulks, ten aanzien van ons tegenwoordig punt, alleen op de APPELLATIVEN aan.

Dezen, hoezeer haar, in den grondaanleg der taal, in de twee geslachten een persoonlijkheid

G

heid

heid toe wordt geschreven, zijn echter door hun toepassing op de voorwerpen, tweederlei; daar zy deels op *personen*, deels op *zaken* slaan. *Een koning, een vader, een smid, een onderdaan* verschillen in dit opzicht van *een stoel* of *een spiegel*. Verdeeling, die het verstand buiten de taal maakt, en in acht neemt, en die wy hier niet vergeten mogen.

Zien wy nu eerst het **MANLIJK GESLACHT**. — Het straalt in het oog, dat een appellatief van de eerste soort de plaats van een eigen naam kan vervullen, en dus *individueel* zijn; en dat het ook als een soortmakend gebruikt kan worden. Waar het *soortmakend* is, verliest zich het denkbeeld van persoonlijkheid, en herneemt het soortmakend of soorttoeigenend adjectief aan. Van daar, *een groot man, een wijs man, een dapper man*, in tegenstelling van *een groote man, een wijze man*, enz.

En van daar ook, dat dit onderscheid alleen met het onbepaald lidwoord plaats kan hebben. Het bepaalde toch is aanwijzend, en nooit algemeen.

Maar dit heeft met de andere appellativen geen plaats. In deze neemt men die fijnere onderscheiding niet aan. Zy houden in alle gevallen en met beide lidwoorden het individueele adjectief.

Wat

Wat het VROUWLIJK GESLACHT aangaat. Is het als wy zeiden met alle de mannelijke appellativen, die geen MAN beteekenen; natuurlijker wijze kan het niet anders zijn met het *vrouwlijke*. Dit heeft altijd zonder uitzondering en met welk lidwoord ook, 't adjectivum met *e*. — Die ook de *e* weg nam, zou het ken-teeken van 't vrouwlijk geslacht in het adjectief wegnemen.

Aan 't ONZTJDIGE (eindelijk), als, door zijn aart, van persoonlijkheid ontbloot, is (wy zagen 't) het onbestemd soortmakend adjectief eigen. — Wanneer het lidwoord onbepaald is, lijdt dit ook noch bedenking, noch uitzondering; maar met het bepaalde lidwoord ontstaat er eene verscheidenheid.

Het is hier wederom de verscheidenheid van soortmakend, of individueel, toegepast. En dit behoeft, na het gene gezegd is, geene opheldering meer. Men beschouwt, naamlijk, de eigenschap, die het adjectief uitdrukt, als de soort eigen, of als individueel aan het voorwerp, dat men noemt, en daarnaar richt zich de uitdrukking. Dus is *het groot schip*, of *het groote schip*. Het eerste is *het schip van groo-ter soort*, het andere *'t schip dat, in zich-zelf beschouwd, door zijne grootte aanmerkelijk is*.

Ik voeg er tot volledigmaking des onderwerps nog by: dat een *adjectief*, substantivè in het onzijdige gebruikt, noodwendig in 't individueele staat, om dat de *abstractie* die het dus doet gebruiken, het inderdaad *individualiseert*. Het *verhevene* (by voorbeeld) is geen soort, maar één *afgezonderd* voorwerp in het denkbeeld: ZOODANIG *individueel*, dat het zelfs geen *meervoudig* toelaat. De eigenschap van 't *verheven* zijn is wel gemeen, en wordt door het adjectief, als zoodanig, uitgedrukt; doch *de abstractie der eigenschap tot een op zich zelfs staande wezen*, welke 't adjectief in een substantif omkeert, is *volstrekt* en *boven alles individueel*: En de onmogelijkheid, om het in 't meervoud te gebruiken, bewijst dit.

Trekken wy nu de zaak-zelve nog korter samen, en brengen wy ze tot bloote regels. Gelijk er twee lidwoorden zijn, *bepaald* en *onbepaald*, is er ook tweederlei gebruik van het adjectief, *met* en *zonder e*. MET *e*, van individue-

ducele toeiening; ZONDER *e*, van *soortmakende* of *klasfificeerende toeiening*.

De SUBSTANTIVEN zijn *eigen namen* of *appellativen*.

EIGEN NAMEN nemen door hun aart geen ander dan 't individueele adjectief aan (T.w. *met e*.)

APPELLATIVEN zijn of toepassingen op *den man* of op *zaken*.

Eigen namen als *appellativen* gebruikt, schoon zy ook een onbepaald lidwoord aannemen, blijven echter in de taal eigen namen, en dulden dus niet dan het individueele adjectief (*met e*)

Appellativen die op den MAN slaan, nemen, met het onbepaald lidwoord, het soortmakend adjectief (*zonder e*) aan, als men de qualiteit aan het soort eigenen wil.

en dit doet men in 't geval van tyrels; ook is dit plechtiger.

De reden ligt in de uitbreiding van 't individu tot een soort, die daar in ligt. Het is even als met *vous* voor *tu*, van *wy bevelen* in de wetten eens Konings voor *ik beveel*; en van *naar ons inzien*, en *zoo wy meenen*, by de schrijvers, die in het meervoudige voor het enkel-

voudige verkiezen te spreken, zoo als in de zeventiende en eerste helft der achttiende Eeuw veelal plaats had, toen men in alles de statelijke deftigheid zocht.

De *overige appellative* in 't MANNELIJKE en *alle* VROUWELIJKE namen,

nemen (met welk lidwoord ook) geen ander dan 't individueel adjectief aan (met *e*).

Het ONZIJDIGE eischt (met het onbepaald lidwoord gebruikt) altijd het soortmakend adjectief (zonder *e*); — maar

(met het bepaald lidwoord gebruikt) neemt het beide aan, naar men de hoedanigheid aan het soort, of wel, individueel verbinden wil.

Eindelijk: 't adjectivum als substantif gebruikt, is 't individueele,

Ziet daar, mijne Heeren! het geen ik u meende te moeten voordragen over den grond en 't gebruik der byvoeglijke naamwoorden met of zonder *e*. Eene nadere lezing zal ons gelegenheid geven, om de nog algemeenere toepassing van dien zelfden grond in meerdere byzonderheden van het taalgebruik na te gaan, waarvan ik, onder uw goedvinden, by een eerstvolgende voordracht, die van den afgekorten casus obliquus (b. v. *de plicht van een*
op=

oplettend geschiedschrijver,) en van de samenstelling der zelfstandige woorden met of zonder *s* of *n* tusfchen beide (als *vaderlandliefde*, of *vaderlandsliefde*, *vrijheidskweekster* of *vrijheidskweekster*; *maagdepalm*, of *maagdenpalm*; *burgerplicht*, of *burgerenplicht*) ten onderwerp zal nemen.

* * *

By de voordracht van het hier onmiddelijk geplaatfte Stuk beloofde ik nadere opening mijner waarnemingen omtrent byzonderheden onzer Taal, by geenen der zoogenaamde Spraak-kunstenars opgemerkt. De kortheid van duur eener zoo onzekere regeering, als die van den goeden Lodewijk was, en die met zijn reis naar de Hoofdstad van Frankrijk, in den aan-

G 4

vang

vang van het jaar 1810, en zijne wezendlijke gevangenhouding aldaar, inderdaad en wezendlijk ophield; en den wederwil tegen hem en zijne oogmerken ook in de Tweede Klasse van het Instituut het hoofd op deed steken, maakte het my onmogelijk, mijn woord te houden, en zelfs was er voor my, schoon nog Voorzitter en ondanks alle blijken van hartelijkheid, die men (over het algemeen gesproken) my daar altijd heeft blijven betoonen, geen gehoor voor Voorlezingen meer, over zoodanige onderwerpen. Deze stukken zijn derhalve niet gevolgd, en wanneer de overweldiging des Lands door Napoleon weinige maanden daarna voorviel, en my persoonlijk in den jammerlijksten toestand neêrstortte, was niets natuurlijker, dan dat en mijn invloed op dat lichaam eensklaps verviel, en dit eene gantsch andere richting aannam (die naamlijk eener gewone Lettermaatschappy), terwijl al de toeleg scheen te moeten zijn, de onderdrukking der Taal voor te komen, waartoe ik my-zelfen dan ook, zoo door overgeleverde *Memoires* als anderzins, gaarne bevljigtte.

De toezegging derhalve, in de voorgaande rede gedaan, bleef gantsch achter; doch daar

een

een der daarbij geroerde onderwerpen in nauwe betrekking staat tot den inhoud dier Voorlezing, zal het niet ongepast zijn, mijne waarneming en gevoelen daaromtrent kortlijk, en (als ware 't, by wege van aanhangsel) te laten volgen; en ik zal die, zoo kort mooglijk, voordragen.

De OPLETTENDE Geschiedschrijver is niet altijd de NAAUWKEURIGSTE, en ook niet juist de best ONDERRICHTE. Zie daar eene uitdrukking die ieder als zeer natuurlijk zal aanmerken. Veranderen wy nu het aanwijzend in het algemeene lidwoord. *Een OPLETTEND Geschiedschrijver is niet altijd een NAAUWKEURIG; of wel: Een OPLETTENDE Geschiedschrijver is niet altijd een NAAUWKEURIGE, en men moet hem ook niet juist als een WEL ONDERRICHTEN Schrijver beschouwen.* Twee wijzen van uitdrukking, die, ingevolge het geen wy betoogd hebben, beide goed zijn; doch in die *nuance* van beteekenis verschillen, dat by de eerste een oplettend, naauwkeurig, en wel onderricht *soort* van Geschiedschrijvers gedacht wordt, het geen tegen een slechter soort overstaat, terwijl in de laatste, elk Geschiedschrijver in zijn indivi-

druel genomen wordt. Men zal uit den zelfden hoofde dus ook altijd zeggen: *de plicht van den* OPLETTENDEN *Historieschrijver*. Want waar het aanwijzend lidwoord gebruikt wordt, moet het adjectivum zijn buiging aannemen.

Maar daartegen zegt men de *plicht van* EEN OPLETTEND *Schrijver*, met afkorting, zoo wel als *van* EENEN OPLETTENDEN *Schrijver*, met *uitdrukking* der uitgangen van 't adjectief, naam- en voornaamwoord. En niemand schijnt dit anders, dan als willekeurig aan te merken. Het is ook inderdaad willekeurig, voor zoo verr' de gedachte willekeurig is, maar het is het niet, ten aanzien van de gedachte, die men uitdrukken wil. Daar is hier het zelfde onderscheid, als wy in den eersten naamval met een *oplettend* en een *oplettende Schrijver* aantoonden. En het is, door dit onderscheid wel in acht te nemen, dat de netheid, de juistheid, naauwkeurigheid, en, zoo men het met een bastaartwoord noemt, het *præcise* van den stijl onbegrijpelijk wint, en de Poëzy en Welsprekendheid hare ware kracht en nadruk verkrijgt, die met geene algemeenheden van uitdrukking, met geen ten naasten by zeggen van 't geen men

men gevoelt, maar in de allervolkomenste bestemdheid der uitgebrachte gedachte bestaat. Men kan het den Dichter niet te veel, den Redenaar niet genoeg inprenten: Taal is Redenkunde; is Logica; en, gelijk de ware Redenkunst duidelijke, klare, en *volkomen* denkbeelden vereischt, om overtuiging voort te brengen, zoo vordert de taal ook die zelfde volkomenheid; en met elke *nuance* van verscheidenheid of onbestemdheid in de overeenkomst van de uitdrukking met het denkbeeld, gaat zijn kracht en uitwerking in de woorden verloren. Zonder die in acht te nemen, zonder die te bewaren, behoudt men ook geen rechte heldere begrippen meer, om dat men de erkentenis daarvan afwent. En zonder deze opmerking bereikt men nooit meer of anders dan eene Franche en Engelsche Welsprekendheid (by voorbeeld), die altijd iets wufts en onzekers heeft, om dat deze talen voor duizend *nuances* niet vatbaar zijn, die aan de onze toebehooren, en aan de stompe en als wegsneltende indrukken een vasten omtrek geven, waar de ziel in berusten en zich by bepalen kan. Deze onvolkomenheid der vreemde talen bemerkt men best by het overbrengen daaruit in onze taal:

taal: waarby 't doorgaands moeilijk is, niet iets meer, iets bestemder te zeggen, dan het oorspronkelijke meëbrengt; en waarvan het gevolg is, dat zich dan menigte van sofismen verraden, die in het oorspronkelijke zeer onmerkbaar doorgaan. Men gevoelt ook hieruit, hoe zeer het gewennen aan die vreemde talen, en hare vluchtige onbestemde denkbeelden, het gezond verstand onzer Natie verwoesten moest, en hoezeer alle wetenschappen verliezen moesten, door in deze talen te worden behandeld. Zoo als 't ook van daar is, dat allengs alle woorden (en daaronder vooral, die van zulke voorwerpen, als waarvan het ons van het onwaardeerbaarst belang is, klare en onderscheiden denkbeelden te hebben) ongevoelig by hen van beteekenis veranderen en afwisselen; en dus ook, alle begrippen van zedelijkheid, recht, en onrecht; aan die voorwerpen verknocht; zonder 't welke de tegenwoordige jammerstaat van Europa niet had kunnen geboren worden. — En ik mag hier nog byvoegen, dat het ook van dit gewennen aan de vreemde talen, en dus aan de wijze van denken, welke die talen meëbrengen, een noodwendig gevolg is, dat men by ons zoo veel nieuwe en uit haar overgenomen uitdrukkingen in-

invoert, welke men by die vorm van denken (’t zij den hemel geklaagd!) niet ontberen kan.

Betrekkelijk de naamwoorden, uit twee zelfstandige saamgesteld, kan ik kort zijn. Genoeg, zoo men aanmerke, dat in die samenstelling het eerste woord de algemeene beteekenis van het laatste byzondert of *particulariseert*. Hieruit volgt, dat het een foort van adjectivale kracht heeft. Doch het behoudt niet te min zijne hoedanigheid als substantif, en van daar is het niet het zelfde, of men *eene oprechte vaderlandsche liefde*, of *eene oprechte vaderlandsliefde*, *eene vaderlandsche historie*, of *een historie des vaderlands* zegt; ’t geen de in taal en zaken altijd even onkundige Wagenaar zoo verward heeft. Maar als substantif kan het, als wy gezien hebben, een aanwijzend of niet aanwijzend lidwoord hebben; en deze *composita* laten zich oplossen met gebruik van het eene zoo wel als van het andere lidwoord. Men kan zeggen: *liefde van EEN vaderland*, en *van HET vaderland*; *kweekster van vrijheid*. (d. i. *van EENE vrijheid* in genere), en *kweekster DER OF VAN DE vrijheid*; *plicht van EEN burger*, en
van

van DEN burger; palm van maagden, of van EEN maagd; en palm DER maagd of DER maagden, dat is, VAN DE maagd of maagden. — Dit onderscheidt drukt zich in de samenstelling uit door het al of niet buigen van het eerste woord; en *vaderlandsliefde, vrijheidskweekster, burgerenplicht en maagdenpalm,* zijn *liefde en kweekster en plicht en palm van HET vaderland, van DE vrijheid, DEN burger of DE burgeren, DE maagd of DE maagden;* terwijl de onverbogen samenstelling eenvoudig *van EEN vaderland, van EENE vrijheid* en dergelijke uitdrukt. Dit wist men in mijne kindsheid zeer wel, en het is beschamend, dat men zulk een wezendlijk onderscheid niet meer beseft. Uit domme navolging van Franschen en Duitschers wil men zich thands met Synonymen ophouden, en begrijpt niet, dat, hoe nuttig dit nog ten tijde van een Huydecoper had kunnen zijn, de tegenwoordige algemeene Hoogduitsche en andere taalbesmetting, niet nalaten kan, daar zijn invloed op te oefenen, en dus onze taal nog al verder te bederven. Maar in plaats van een werk, het geen nu, eerst te pas kan komen, als onze taal weder hersteld is, moest men zich op de byzonderheden van vorming en samenvoering

ging

ging van woorden en zinnen toeleggen, ten einde men eerst wederom Hollandsch leerde spreken en schrijven, waarvan de grond is *Hollandsch* te denken; en zich met geene duistere, verwarde en onbestemde *effata* te vergenoegen, van welke 't gevolg niets minder behelzen kan, dan het verlies van alle Nationale zelfstandigheid en karakter, 't geen wy voor ons-zelve ook reeds niet langer verbergen of verbloemen kunnen.

Dan genoeg hiervan! De rijkheid niet slechts, maar ook de juistheid onzer Syntaxis is nog even min als het Etymologisch gedeelte onzer taal, begrepen. Doch wy mogen daar niet dieper in treden; en met den grooten hoop, die thands uit den vreemde zijne ingebeelde wijsheid in alle vakken te koop draagt, zal het het altijd de Vorschenzang van den Styx by Aristofanes zijn:

Ἄλλὰ μὴν κεκραξόμεθα
Γ' ὅποσον ἢ Φάρυγξ ἂν ἡμῶν
Χανδάνη δι' ἡμέρας
Βρεκεκεκέξ, κοῤῥξ, κοῤῥξ.

Maar

*Maar wy zullen nacht en dag,
Wat ons keeltjen schreeuwen mag,
Kwikken, kwakken, kwaken,
Rikkikkik, rikkikkik,
Wien die zang het hart doet braken,
Tot een schrik.*

En ik ben te hoog van jafert, om er het antwoord op te doen volgen:

— Κεράξομαι γὰρ
Κἄν με δεῖ δι' ἡμέρας
Ἔως ἂν ὑμῶν ἐπικρατήσω τῷ κοᾶξ.

*En ik zal er tegen razen,
Ook al schreeuwde ik dag en nacht,
Tot ik al dat kikkwakblazen
Tot verstommen heb gebracht.*

OVER

OVER
DE ZOOGENAAMDE
BYVOEGLIJKE NAAM-
EN
BYWOORDEN.

OVER DE ZOOGENAAMDE BYVOEGLIJKE NAAM- EN BYWOORDEN.

Het is eene byzonderheid in onze taal, dat, terwijl het byvoeglijke naamwoord by zelfstandige gevoegd, zich naar dezen richt op eene wijs die van het geslacht dezer zelfstandige afhangt, en dus eene verandering aanneemt, die men eigenaartig tot de buigingen of Declinatien brengt, het echter in sommige gevallen altijd onveranderlijk, en zonder eenige aanmerking van het geslacht des zelfstandigen woords, waar het in verbinding meê staat of waartoe het gebracht moet worden, gebruikt wordt. Men zegt naamlijk, *een man is* VERSTANDIG, *en een vrouw is* VERSTANDIG, schoon men in de noemde wijs EEN VERSTANDIG MAN EN VERSTANDIGE VROUW zegt; het geen dus ook in de participien (als ware adjectiven zijnde) wordt waargenomen. *Een man is* GELEERD, *een vrouw is* GELEERD, maar *een* GELEERDE *vrouw* onderscheidt

scheidt zich van *een* GELKRED *man*. Hy *is* WELGEMAAKT, en zy *is* WELGEMAAKT, SCHOON, BEMINNELIJK, en al wat men wil. — Andere talen, die de geslachten kenteekenen, het Fransch by voorbeeld, heeft: *CET HOMME est SAVANT*, en, *cette femme est SAVANTE; il est BEAU et DOUX, elle est BELLE et DOUCE*. Het Italiaansch: *Questo uomo e DOTTO*, en, *questa moglie e DOTTA*. Het Spaansch: *El es HERMOSO, ESTIMADO; ella e HERMOSA, ESTIMADA. La cera es BLANDA, y el diamante DURO; toda comparacion es ODIOSA &c.* Zoo zegt ook het Italiaansch van ouds: *Ho molto AMATA la donzella, ho molto REVERITO l'amigo*. Schoon het Fransch en Spaansch in dit laatste geval zeggen: *J'ai aimé* en *j'ai honoré; he amado, honorado*, het zij het voorwerp man of vrouw zij. Het geen ook plaats heeft ten aanzien van het getal: *J'ai vu de belles choses; he VISTO tantas cosas, ha tomado las armas; quanto les avia acontecido*; het lijdende deelwoord dan aanmerkende als niet tot het naamwoord, maar aan het werkwoord behoorende; schoon men daartegen in het zelfde Fransch wederom zegt: *Ah! comme je l'ai aimée*; dan namelijk, als men dit deelwoord achter het naam- of voornaamwoord, dat het voorwerp der daad uitdrukt, volgen laat.

De

Deze byzonderheid in ons Nederduitsch (en met het Hoogduitsch is het het zelfde) heeft gelegenheid gegeven, om zoodanig byvoeglijk woord, dat dus zonder opzicht tot het geslacht van het zelfstandige gebruikt wordt, voor geen naamwoord, maar BYWOORD (*adverbium*) te houden, en hierover hebben zich niet alleen twee in onzen tijd zeer geachte Taalleeraars in hunne schriften zeer geheel verschillend geuit, maar daar zijn ook briefwisselingen over ontstaan; en zelfs werd het voor eenige jaren by een zeer werkzaam en ijverend Genootschap tot een onderwerp van prijsuitschrijving gemaakt, waaruit werkelijk eene dubbele bekrooning volgde, ter gelegenheid van welke ik in de verplichting gebracht werd dit punt op mijne wijs in een kort vertoog te onderzoeken; waarvan het niet ongepast zal zijn, in deze Verzameling by wege van uittreksel eene zakelijke mededeeling te doen, die ik hier volgen laat.

Het geschil kan inderdaad aangemerkt worden als van geene zeer algemeene deelneming, daar er werkelijk over de wijze van schrijven of uitspreken geene verscheidenheid van meeningen heerscht. Het heeft dus geen ander dan een theoretisch belang, en behoort, in zekeren zin, veel meer tot het stelsel van Taal-

kunde, dan tot de Taal-zelve; doch in dit opzigt, is het zekerlijk van gewicht, ieder punt tot die klaarheid te brengen, die alleen uit eene nette ontwikkeling der denkbeelden volgen kan. De Taal toch is niet dan het uitvlocifel van ons denkvermogen, en elke waarachtige of grondige opmerking in de Taal, is een stap in het veld der zielkennis en ontdekking in het menschelijk Redenvermogen.

Wy beginnen derhalve met het onderscheidende van het geen eigenlijk het adjectivum en het adverbium maakt, waarvan het te noodzakelijker is zich een juiste voorstelling te vormen, om dat in het algemeen alle adverbia van adjectivalen aart, ja inderdaad, meestal door naamval of uitgang vermomde adjectiva zijn, die in onze taal zelfs onder de *partes orationis* of foorten der woorden, geene afzonderlijke foort zouden maken, zoo men in de Taalstudie geen Latijnsche en Grieksche Spraakkunst ten grond had gelegd, waarvan het hier de plaats niet is, het willekeurige in het algemeene of byzondere aan te toonen; het geen tot een algemeen onderzoek der taal, of (*Grammatica Universalis*) behoort, van welke ik niet buiten hoop ben ten minste eene uitvoerige schets of voorlooper aan mijn vaderland te mogen leveren.

Het

Het is algemeen bekend en zeker, dat de *substantiven* een op zich zelf bestaande Voorwerp te kennen geven: de *adjectiven* daartegen, Wijzigingen of hoedanigheden van zoodanig voorwerp.

By deze opmerking voege men het gene ten aanzien der *verba* of *werkwoorden*, breeder voorgedragen is in mijne Verhandeling van de geslachten der Naamwoorden. Dat (naamlijk) de Verba het *bestaan* uitdrukken in eene zekere *wijziging*, invoege dat zy inderdaad die *wijziging* insluiten, welke in het verbum zelfs de hoofdfylbe uitmaakt.

Maar wat zijn nu de *adverbia*, en wat is hun onderscheidende? Deze drukken mede *wijzigingen* uit, maar hoedanige? Geene wijzigingen van eene zelfstandigheid; geene wijzigingen in het bestaan van iets, als de *adjectiva* en de *verba*. — Neen, maar *wijzigingen* van eene *wijziging*; HET ZIJ deze wijziging, die zy wijzigen, aan een substantivum behoort, en dus door een *adjectivum* wordt uitgedrukt; HET ZIJ zy in een verbum besloten ligt.

De spreekwijzen: *die man is* GEWELDIG groot, ZEER groot; WEINIG *beduidend*; *hy loopt* HARD; *hy spreekt* SCHIELIJK, WEINIG, ZELDEN,

MOEILIJK, enz. leveren hier voorbeelden van op.

Adverbia zijn dus (of 't ware) *adjectiven* van *adjectiven*, of ruimer en eigenlijker, gelijk wy het reeds uitdrukten, *wijzigingen van wijzigingen*; en zy behooren dus (eensdeels) BY ADJECTIVEN, als wijzigingen van substantiven zijnde; en (ander'deels,) waar en voor zoo verre de verba *wijzigingen* van het bestaan behelzen, BY VERBA.

Van het laatste nu hebben zy hunnen naam, *adverbium*; en deze benaming is *a posteriori* genomen, om dat er meer bykomstige wijzigingen by de verba plaats vinden dan by de adjectiven; het geen daardoor ontstaat, dat alle *daad, werking, lijding, of zijn*, de verschillende wijzigingen van tijd en plaats aanneemt; waarvoor elke hoedanigheid eens *wezens*, eener *zelfstandigheid*, niet vatbaar is. — Edoch deze naam belet niet, dat zy even zeer *by-* (om het dus te noemen) *adjectiven* als *by-verba*, of, wil men 't, een onderfoort van adjectiven zijn, die by beide gelijkelijk te pas komen, en by beide het zelfde doen, te weten, een *wijziging wijzigen*.

Adverbia zijn dus, niet *noodzakelijk* en uit hunnen aart, van de adjectiven onderscheiden: want een wijziging kan op een zelfstandig

voor-

voorwerp slaan en ook op een bloote wijziging. Dit is in het oog loopende. Men zegt: *de man is geweldig*, en *de man is geweldig groot*. In het eerste geval is *geweldig* een wijziging (of hoedanigheid) van *den man*, en dus *adjectief*: in het laatste geval is het eene *wijziging* van de wijziging *groot*, en dus *adverbium*. *Daar zijn er weinige*, zegt men. Hier is *weinig* de wijziging van de genen die er zijn; maar in *weinig gegoed zijn*, is *weinig* de wijziging van *gegoed zijn*, en het geen in het één adjectief is, is in het andere adverbium.

Zy zijn ook van de adjectiven niet noodzakelijk onderscheiden door *vorm* of eenige affectie. Want de adjectiven worden in alle talen tot adverbien; en dit keert zich somwijlen ook om. En wanneer in sommige talen de adverbia byzondere uitgangen bevonden worden te hebben, dit zijn of oude dialektverschillen, die te voren in de adjectiven plaats hadden, of verouderde gebogen naamvallen, die men miskend en voor byzondere en op zich-zelf staande woorden gehouden heeft.

Maar zy worden van de adjectiven onderscheiden door hunne *toepassing op een bloote wijziging*, in plaats van op een zelfstandig voorwerp.

De adverbia onderstellen dus altijd een wijziging, het zij van eene zelfstandigheid, het zij van het bestaan-zelf eener zaak. Dat is: zy kunnen in de rede geen plaats hebben, dan by een adjectif of by een verbum dat een wijziging inhoudt. En waar noch de eene noch de andere wijziging plaats heeft, kan geen *adverbium* zijn.

En dienvolgende kan het ook niet zijn, waar een substantivum met een bloot *verbum substantivum* samengaat, dewijl de aart daarvan is, het *bestaan*-alleen, en geen *wijziging in dit bestaan*, uit te drukken.

Deze korte verklaring bevat inderdaad *de algeheele en volkomen oplossing des geschilpunts*.

Zy geeft, naamlijk, een volkomen uitsluitfel op de vraag: *Welke is de aart en het onderscheid van adjectiven en adverbien?* Beider aart naamlijk is een, en bestaat in wijziging uit te drukken; maar het adjectif wijzigt het substantif, het adverbium wijzigt het adjectif of het verbum.

Zy beantwoordt ook de vraag, die het geschilpunt natuurlijk insluit: *Of de veranderlijkheid en onveranderlijkheid het onderscheidend kenmerk tusfchen adjectiven en adverbien maken, ontkenmender wijze.* Adverbien zijn adjectiven die adjectiven of verba wijzigen, en worden als ad-

adjectiven in verschillende naamvallen gebruikt. Anders had Cicero niet belemmerd kunnen zijn, of hy *tertio*, dan *tertium consul* moest zeggen. En die naamvallen worden in elke taal door haar eigen Syntactische gronden bestemd.

Zy beantwoordt teffens het geheele geschilpunt volkomen en rechtstreeks, daar gebleken is, dat het Hoog- en Neêrduitsch (even als alle andere talen) geen adverbium, maar een adjectivum gebruikt, wanneer de hoedanigheid door het verbum substantivum aan haar subject verbonden wordt. *De man is groot* heeft geen adverbium, maar een adjectif, omdat het een wijziging is, die op een substantief, en niet op een andere wijziging (in adjectivum of verbum) toegepast wordt.

Doch, mogen wy ons vervolgens vragen: Waarom en op wat grond wordt het adjectivum, als adjectivum alleen gebruikt wordende, by ons *onbuigbaar*, en tevens *geslachtloos*; terwijl het anders en regelmatig in andere talen, en ook zelfs in de onze, zich buigen laat en geslacht aanneemt? — Dit behoort niet tot het geschilpunt, tuschen de twee geleerde partyen opgekomen; doch het behoort tot den omvang van ons onderwerp in deze Verhandeling. Ook is het te na verwant met, en te inlichtend voor dat geschilpunt-
zel-

zelve, om het niet tot volkomener inzicht der zaak op te nemen.

De zaak is eenvoudig. Eene hoedanigheid is niet iets, dat op zich-zelve staat, maar hangt geheel af van het subject waarin het bestaat. Het adjectief volgt dus zijn substantivum in het stuk der buiging, omdat het in het substantivum gedacht wordt, en niet op zich-zelf. Wanneer ik zeg: *Het KLEINE kind evenaart geen* VOLWASSENEN *man*, denk ik *klein* of *volwassen* niet op zich-zelve, maar het eene in *het kind*, het andere in *den man*; en het adjectivum wordt dus met het substantivum in een en de zelfde toevalligheden van geslacht en naamval begrepen.

Doch geheel anders is het, wanneer men de hoedanigheid op zich-zelve en afgezonderd van alle subject beschouwt, om het met een zelfstandig ding te verbinden. Wanneer ik zeg: *de man is groot, de rok is zwart*, (of omgekeerd: *groot is de man, zwart is de rok*,) wordt *groot* niet reeds in *den man*, *zwart* niet reeds in *den rok* gedacht, maar men stelt het *groot* of *zwart*, onafhankelijk van het subject (*man* of *rok*), om het, door middel van het *werkwoord van bestaan*, daar meê te verbinden, en twee alleen staande (geïsoleerde) denkbeelden (*man*
en

en groot, of rok en zwart) tot één te maken. In dit geval volgt derhalve het adjectivum geen buiging en geen geslacht, als welke in onze taal er niet eigen aan zijn, en het staat altijd onveranderlijk. *De man is* GROOT, STERK, WIJS; *de vrouw is* SCHOON, TEDER, BEMINNELIJK; *het kind is* KLEIN, TENGER, ONNOOZEL. *Ik hou den man voor* STERK, *de vrouw voor* ZWAK, *het kind voor* ONNOOZEL. *Ik verklaar, ik schilder, ik verbeeld my den man* STERK, GROOT, KLOEK, enz.

Deze eigenschap mag aangemerkt worden, als in den aart onzer taal liggende; maar in der daad ligt haar grond in onze natuurlijke Logica, en zy moet dus aan alle talen gemeen zijn. Maar is dit zoo, van waar dan dat men in het Latijn zegt: *vir est* BONUS, *mulier est* BONA, *pecus est* STUPIDUM, en: *virum dico* esse BONUM, *mulieremesse* BONAM? En even zoo in het Grieksch: ὁ ἀνὴρ ἀγαθός ἐστι, ἡ γυνὴ ἀγαθὴ ἐστι, τὸν ἀνδρὰ λέγω ἀγαθὸν εἶναι, en desgelijks in de talen, die uit het Latijn of Grieksch gesproken zijn? — De reden is by de hand. Want, daar die talen geen adjectief kunnen uitdrukken, dan in een bepaald geslacht, moet men daar wel een substantivum in een adjectivum denken. Zoo dat, wanneer men zegt, *hic vir est bonus*, en
hunc

hunc virum dico esse bonum, men in der daad denkt: *hic vir est (vir) bonus*, en *hunc virum dico esse (virum) bonum*. Even eens als wy in het Neêrduitsch zeggen: *de eene mensch verschilt van den ANDEREN*; waarby onder *den ANDEREN* het reeds genoemde woord *mensch* op nieuw verstaan wordt. Hoedanige aanvullingen of suppletien met de gedachten, of (wil men 't) *ἐλλειψεις* of verzwijgingen der gedachte woorden, in alle talen gemeen zijn, en op duizenderlei wijzen gepleegd worden. En in 't algemeen moet men, ten dezen aanzien, in onze taal voor een regel houden, dat, wanneer een adjectivum het artykel of een pronomen voor zich heeft, een substantivum daar onder verstaan, of het adjectivum-zelf voor substantif gebruikt wordt; dewijl een adjectivum als zoodanig even weinig voor artykel of pronomen, als voor geslacht of buigingen vatbaar is.

Hoezeer nu dit onveranderd gebruiken van 't adjectivum aan onze taal eigen is, en het Latijn regelmatig daar niet van weet; het is echter kennelijk, dat het daar niet volstrekt vreemd aan is. Zoo lezen wy *varium et mutabile semper femina*, *triste lupus stabulis*, en in 't Grieksch, *ἀκρίδες ἡδίων* by Aristofanes. Dit

is

is even het zelfde. Men verklaart dit door een daaronder verstaan van het woord *negotium*, *χρημα*, *πράγμα*, en dergelijke, en op deze wijze blijft men in de Grammaticale regelen dier taal. Maar het heeft inderdaad zijn grond in het hoogere Logifche beginsel, dat naamlijk, in de toeschrijving der hoedanigheid aan het onderwerp, de hoedanigheid op zich-zelve, en niet in het onderwerp gedacht wordt. — Intusfchen zou men de gelijkheid van onze taal in dit stuk met het Latijn, eenvoudig en zonder zoo diep te gaan, kunnen voorstellen, met blootelijk te zeggen, dat in die gevallen het adjectief altijd by ons in het onzijdige staat. Want het is de eigenschap van het onzijdig geslacht by ons, onveranderlijk of indeclinabel te zijn; waarom men ook nog het onzijdige woord, zoo men het verbuigen wil, in het mannelijke en met het mannelijk lidwoord gebruikt, als *de bloem DES velds*, *om DEN broode*, *met DEN zwaarde* enz. Een punt, het geen onze Spraakkunst zeer opheldert en vereenvoudigt (waarvan wel eens nader!) maar dat door onze Taalschrijvers nooit schijnt begrepen te zijn.—Wat het onderscheid tusfchen *j'ai aimé cette femme*, en *je l'ai aimée* betreft: Het is het zelfde als het Griekfche verschil tusfchen τὸ ὄνομα οὐκ ἔχει λεγόμενον en οὐκ

ὅτι ἔχω λέγων. Het een beschouwt de daad als in den werker, het ander als in 't geen waar de werking op geschiedt. Of, vindt men het thands duidelijker in de nieuwe wijze van spreken, in het eene geval als objectief, in het andere als subjectief.

Het is om de zelfde reden, en uit de zelfde oorzaak, dat in onze taal het adjectivum, achter het substantivum geplaatst wordende, onbuigbaar of onveranderlijk en geslachteloos is. Men zegt: *de GROOTE man, KUISCHE vrouw*; maar *de man, GROOT in daden; de vrouw, KUISCH van aart.* Het substantive voorwerp is naamlijk dan reeds gedacht, eer het adjectief genoemd wordt, en derhalve is het laatste een nieuw denkbeeld, van het eerste geïsoleerd. Het is uit dien hoofde te recht, dat men het adjectief, achter het substantief geplaatst wordende, daarvan door een *comma* afscheidt, of dat men ten minste, in de uitspraak, de afscheiding des adjectifs van het substantif merkbaar in acht neemt.

Hiermede mag men vertrouwen, den grond der zake genoegzaam te hebben toegelicht. Alleen moet men nog opmerken, dat, het geen hier van de adverbia gezegd is, als zijnde *wijzigingen van wijzigingen*, (het zij van een zelfstan-

standig voorwerp, het zij van het bestaan eens voorwerps), niet alleen algemeen en zonder uitzondering waar is, maar ook altijd en in alles zijn toepassing vindt. Doch dat, alhoewel hieruit volgt, dat de adverbia in hun aart adjectiven, en wel, (gelijk wy het uitdrukten,) *adjectiven van adjectiven* zijn, zoo als de adjectiven *adjectiven van substantiven* zijn, men daaruit niet juist moet opmaken, dat elk woord, dat in eenige taal als adverbium voorkomt, zonder uitzondering, juist in den grond een adjectivum zijn zou. Daar zijn, naamlijk, het geen men noemt *locutiones adverbiales*, welke in een of meer woorden bestaan, en ablativi, genitivi, dativi, nominativi absoluti, zijn; veelal, uit substantiven en adjectiven te samengesteld, doch ook somtijds in een bloot substantivum bestaande. Deze *locutiones adverbiales*, die, geene eigenlijke adverbia zijnde, voor adverbia gebruikt worden, moeten in dit opzicht niet met de eigenlijke adverbia verward worden. *Veeltijds, somtijds, grootendeels, dikwijls*, zijn in onze taal zoodanige genitivi absoluti. Volkomener uitdrukking vinden wy in *mijns wetens, mijns bedunkens, staandevoets* (waarin *staandevoet* als één woord aangemerkt moet worden, even als de *voetsfoot* in *voetsfoots*), en voor 's hands,

I

dat

dat overeenkomstig het oude gebruik der voorzetselen, met den tweeden naamval gebruikt wordt, even als *binnen* en *buiten 's lands*. Hoe de enkele adverbiale genitiven met de adjectiven in *sch* uitgaande, samenhangen, daarvan zijn in onze Verhandeling over de geslachten (vertrouw ik) voor den verstandige genoegzame wenken gegeven, als by voorbeeld: Het *gebeurde* ONVERHOEDS, en een *onverhoedsche slag*, *onverhoedsch voorval*.

Ten deele, terstond, terwijl, zijn dativi, of wil men 't, ablativi; want deze twee naamvallen loopen by ons geheel door elkander, zoo wel als in 't Grieksch. — Van den nominativus absolutus heeft het Latijn een zonderling voorbeeld in het adverbium *vix*, en het Hoogduitsch, in het daarmede overeenkomend *mahl*; zijnde de eerste en eigenlijke beteekenis van beide, *una vice, ééns*, in een verkleinenden en twijfelenden zin gebruikt.

Dat de Latijnsche uitgang *e* der adverbien slechts eene andere uitspraak van de open *o* is, en hoe na de *i*, *e*, en *o*, der genitiven, dativen, en ablativen, zoo wel als de uitgangen van *us*, *es*, en *is*, aldaar aan een hangen, hopen wy elders aan te toonen.

Veel

Veel is er in dit opzicht, en vooral mede op het stuk der voorzetselen, nog op te merken, en inzonderheid, hoe dikwijls men als voorzetsel met een *regimen* opneemt, het geen inderdaad eene adverbiale *phrasis* is. Vraagt men my een voorbeeld? *Behalven my*, is *dempto me* of *seposito me*. *Buiten dat*, is *secluso hoc*; van *be-uiten*, oud participium van het gelijkkluidend werkwoord, afkomstig van *uit*, en op gelijke wijze gevormd als *binnen* (*be-innen*) van *in*, *boven*, *be-hoven* of *be-oven* van *ho*, (waarvan *hoog* (dat is *ho-ig*), of van *op*, Hoogduitsch *auf*, 't geen het zelfde met *hoog* is, en *beneden* van *neden* (dalen), met *genade* (dat is *afdeling*) verwant, en waaruit wy elders *nagel* (*unguis*) verklaard hebben. — Maar hierin te treden, zou ons te verr' brengen, en blijft best voor elders, of, daar mijn uurglas zichtbaar ten einde spoedt, indien er nog zijn die mijne voetstappen natreden willen en mijn spoor in dit lettervak voortzetten, voor anderen, wien ik by gelijken yver voor waarheid en kennis, meer rust en levensgenoege toe- bidde, bewaard.

*Quid, brevi fortes, jaculamur ævo
Multa!*

't Staat heerlijk, by den drom van kluiſtervaste ſlaven,
Het ſpoor van 't ſchoon en waar kloekhartig in te ſlaan;
Maar wie, die 't immer op zou draven,
Voorzag hy 't luttel wegs, door 't Lot hem toegeſtaan?
Ach! nauwlijks blinkt ons 't doel van meer naby in de oogen,
Of 's levens avondſtond breekt hoop en uitzicht af:
Een handbreed gronds alleen was de aanwinſt van ons pogen,
En 't langzaam naadrend wit verbergt zich achter 't graf!

Zie daar dan heel onze oogſt van 't uitgewoekerd leven,
In zielsgekwel verwoeſt, in zelfgevelei ontfnap;
En 't weinig, dat de vlijt eens leeftijds op kon geven,
Wordt eindlijk, half gerijpt, by 't ledig ſtroo vertrap.

KORT

GEVONDENE BROKKEN
VAN EEN
OUD HOLLANDSCH RIJMWERK.

KORT VERSLAG
WEGENS
GEVONDENE BROKKEN
VAN EEN
OUD HOLLANDSCH RIJMWERK.

Het is aan de verdienstelijke vlijt van den voorlang in onze Taalkennis beroemden Mr. JACOB CLIGNET, dat ons Algemeen de bekend- schap te danken heeft met het overzeldzaam oud Hollandsche Dicht- of Rijmwerk, genaamd *der Leecken Spiegel*, van 't welk die ervaren Schrijver een uitvoerig verslag heeft gegeven in zijne geleerde Voorrede voor de uitgave van den TEUTHONISTA of DUYTSCHLENDER van *Ghe- rard van der Schueren*, voor nu ruim zestien jaren in het licht gekomen. De zeldzaamheid van afschriften van dat in zeer veel opzichten belangrijk overblijffel der oudheid, reeds vroeg in de Veertiende eeuw, en dus naast aan Maer- lant, en gelijktijdig met den arbeid van Melis Stoke vervaardigd, is zoo groot, dat, behal- ven de melding die er in Sanderus Bibliotheca Belg. MSS. van geschiedt, en Le Longs aan-

haling uit een zeer onvolkomen Handschrift (of mogelijk beter, Uittrekfel) door hem bezeten, beide by gemelden Heer Clignet gedacht, daar volstrekt niets van in wezen schieen, dan het eenige Handschrift, dat die Heer vóór zich had, het geen sedert in de nalatenschap van den Heer Steenwinkel gevonden, door my vruchteloos getracht werd in eigendom voor het Instituut te verkrijgen. Des niet tegenstaande heeft zich sedert kort eenige hoop opgedaan, dat wellicht in Duitschland eenig afschrift daarvan, al ware 't dan ook by gedeelten, ontdekt of opgespoord zoude moge worden; waartoe ons niet slechts het vinden van verscheiden Oudnederduitsehe stukken, als van Maerlant, van Van Aken enz.. (waaronder ook het echt nederlandse *Reintje de Vos*, een Chronijk van Holland, een vertaling van den *Roman de la Rose*, en meer!) voor nu weinige jaren, aanleiding van uitzicht geeft; maar nog een zeer nieuw en geheel onverwacht voorval van voor nu twee jaren, dat my zonderling tref, en, hoe gering in zich zelfs, voor liefhebbers onzer Moederspraak en Oude letteren van genoegzaam belang schijnt, om het hier te mogen meêdeelen.

Ik ontving naamlijk (alhoewel niet onmiddellijk,

lijk, maar door eene derde hand) uit Kassel, van wegens de taalkundige Gebroeders Grimm, de afschriften van de twee hier volgende gebrekkige fragmenten op pergament, door hen gevonden, waarvan men van my de vervulling der lacunen of gapingen, en tevens bericht of gissing verlangde, wat werk het toch zijn mocht. En zekerlijk was het my niet moeilijk, om inzonderheid uit het eene, by den eersten opslag tērtfond een fragment uit *der LEECKEN SPIEGEL* te erkennen. Ik geef het hier met de aanvullingen en zinverdeelingen, waarmeê ik die afschriften te rug zond; doch met eene byzondere letter onderscheiden.

Het eerste blad vervat het volgende, op de twee zijden; en wel

Op de eerste zijde:

Na datt' mat'ien hort me.
D inde van den dichten sal
Dat bozste besluten al /
En d'toe setten pyze wozt /
Alse d' mat'ien toe hort.
Albus moet die dichte sijn (1)
Van rechte .i. grammarijn.
Want die nien d'sint des /
Wat consten (2) gramarie es /

(Als Icke liebe en moghen /)
Te ghenen goeden dichters boghen :
Want sine hebben gheen fundament /
D' men rechte dinghe (3) in bekent.
Wat helpster bele af gelesen /
Hi moete .i. gramarijn wesen
En te minsten com (4) sijn p'ten /
Datg d'v'ghin van allen arten.
De des niet en weet / sijts gewes /
Dat hi gheen goet dichtze en es /
Noch gheen goet (dichtre) mach sijn /
Es si walsch, diedisch / ocht latijn.
Dand' point dat ic seide /
Datg w'achticheide.
Met rechte selen dichters plien /
Dat si loghene selen ulien :
Want .i. dichtze / datg .i. poete /
Die wel wilt / datm wete
Sijn Iere en sijn scrifture /
En datse oec ewelije dure.
Vintm sijn ghescrifte walsch van /
Sone salre nim'meer man
Nem van rechte ghelouen bort.

Op de andere zijde :

Wat nobe hadde dese h'uwe / dat
Si .iiii. milen van d'
Op .i. uelt woefte en blaer (5)

In

In roudē en in winde
Beliggen soude van kinde?
Ondanc hebben si/ diet peinzen/
En buß dane logene beinzen/
Die beliegghen buß goeden man.
M̄ soude dichten v'bieben. (6)
Hets w' / si willen den lieben
Yet nuwes v'nggē te horen /
O dat sif g'ne horen /
En d' sice (7) lichte en winnen/
En haren name doen kinnen.
Wise gsoep en aulaaen
Dichten en doen verstaen /
Van dichten van (8) vele zaken /
Van dieren / als d' si spraken /
Dat om leringe dire wtgaet /
O' men 't tffolk (9) wesen di v'staet ;
En meneghe (10) and' rijme /
Als van reinarde / en seg'me (11) /
Brunen den here / en den dag.
Dat dese dinc bonden was /
Was om lere en wijsheit /
Wsic v wore hebbe gheseit.
Want .i. sin die es claer (12) /
Die maken exemple claer ;
Want in exemplen God u'trac
Sijn smone die hi sprac.
M̄ mach oet / dat ghyt wet /
I buerdeken (13) dat ghyt wet. —

(1.) Lees

- (1) Lees: *fijn*. (2) Lees: *conste*. (3) Lees: *dichters*.
 (4) Lees: *con*, dat is; *connen*. *Sijn parten connen* is zijne *partes (orationis)* verstaan, waardoor verstaan wordt de *beginfelen der Grammatica*. *Gramarie is Grammatica*. *Nien is niet en*. *Arten zijn kunsten of w.tenschappen*. *Voor moeten leze men moet*. (5) Lees: *baer*.; (6) *Men soudē dichten verbieden*. Dit is: *Men soude hem*: versta *hun*, gelijk wy thands spreken. *W'* is *waar*, en even zoo *D'*, *daar*, *M'*, *maer*. (7) Lees: *fi*. (8) Lees: *Of dichten ons*. (9) Lees: *tsfolx*, d. i. *des volks*. (10) Lees: *menegherande*, d. i. *velerhande*. (11) Lees: *segrijme*, d. i. *Isegrim*, anders ook by verbastering *Sangrijm*, gelijk by de Troubadours van Provence. (12) Lees: *zwaar*, d. i. *duister*. (13) Lees: *Men mach oec (wel)*, dat ghyt wet, .i. *buerdeken vertrecken met*. d. i. mede een sprookjen om te lachen vertellen. *Buerde is boert*.

Het andere blad houdt het volgende. Namelijk

Op de eene zijde :

En als wi / midſ d' menscheit cranc '
In sonden gheuallen sijn-
So selen wi mſ h'ten sijn
*Op*staen dan / en̄ betren dat ;
So h'geeft ons God die stad sijn (1) had.
*D*allen en̄ opstaen / dat's menschelijc ;
Goet na quaet doen / dat's beelijc ;
*B*loes (2) quaet doen / dat's duuelheit.
*N*adiē dan dattie menschelijcheit
Tot vallen es̄ so ghereit /
*P*astet ons dan tallen stonden /
*T*e meer hoeden hoz die sonden /

En̄

*Eñ oec teer (3) in vaten staen
Van dat wi hebbē misdaen /
Mz hope eñ met geloue guet /
God die sal dan sijn omoet (4)
Tonsw't heren / so dat wi
Dā behouden sijn d'vif.
Want God niemenne begeest /
Die goede hope in hem heeft.*

t. phemium van den vierden boeke.

*In dē souter seit h' dauisb /
Als dat noyt stille stoet die tijt.
Noch geen dine datt' w'elt hozt;
M' spoet al isinē inde (5) hozt.
St. Hiob maect ons ooc ront /
Dattie mensche onlange stont (6)
Op deze w'elt mach vesten (7) /
Te midden alre salicheiden;
Alse .i. bloeme begin ontfaet /
En als .i. scade (8) ou'gaet.
Paul⁹ seit ons ooc / dat
Wi en hebbēn ooc hier geen stat;
M' die dolende eḡ op erberike /
Dies mensche stat eḡ hemelrike.*

En

En op de tegezijde:

Die hem dicke selē doē pa.... (9)
D' (10) sise moghen belopen;
M (11) tussce hem sal lopen
.J. riutere / diep en̄ niet smal.
Die riutere saluē dan
Beuelē enē stoutē man
Ce behoudē / en̄ enē bzymen,
Ieghen d' viande wed'com.
Dan sal die man .i. b'uwe (13) minnen
D' int iant / d' (14) hi gewinnen
Gerne soude tenē wiue;
Rike / en̄ oer stone dan liue.
M (15) sijn here / die dat iant
Hebben sal in sijn hant /
En saels niet willen gedoghen.
D'om sal den man gaen poghen,
Hoe hi blant sal d'raden.
Den vianden sal hi ghestaben /
Dat si comen selen sciere
Heimelijc ouer die riutere;
Selen blant struweren dan /
En̄ fastlaen (16) menghen man /
En̄ blant winnē al ghemene /
Sonder vādillonte allene.
Wantie van vādillone.... (17)
Die hem anden bragen God
Houden selen stille en̄ luut /
Selen ieghen hem comen but;

En̄

En selen tandze scoffieren /
 En laghen ou' der rivieren /
 Cuffte tghederchte danē si ūl.... (18)
 Wegse met scanden en waz....
 Hem diese d'riet selen si haen,
 En vele selen sire d'slaen /
 En ou' enen tijt d'na

- (1) *Stad zijn hebben is bestendigheid hebben*, onveranderlijk zijn. (2) Lees: *bloets*, d. i. *blootelijks*. (3) d. i. *te eer*. *Boten* is *boete*. (4) *Omoet* is *genade*. (5) d. i. *ten sijnen einde*. (6) d. i. (slechts) *korte stond*. (7) Lees: *besteden*, en *salicheden*. (8) d. i. *schaduw*. (9) Hier is niet meer dan de *p* recht leesbaar, en de *a* twijfelachtig. Wellicht moet er staan *parsse*, of *porse*, d. i. *overlast*, enz. (10) Misschien moet het niet *D'* d. i. *Daar*, maar *Dat* zijn. (11) Lees niet *M̄*, dat is *men*, maar *M'*, d. i. *maar*. (12) d. i. *eenen stouten en vromen man*. (13) d. i. *vrouwe*. (14) Lees: *die*. (15) Lees: *M'* d. i. *Maar*. (16) Lees: *En afflaen menighen man*. *Stuweren* is *destrueeren*, verwoesten. (17) Misschien *vant babilonē conrot*, d. i. *van de babilonische bende*. Eigenlijk schreef men *conroot*, doch een rijm als van *God* op *oot* is by onze oude schrijvers zoo geheel vreemd niet. *Sonder* is *behalven*; *Scoffieren* is *verslaan*. (18) 't Schijnt dat er gestaan heeft *blamen* en *quamen*, doch dat deze woorden verkeerd geplaatst zijn. Ik zou lezen: *danen si quamen*, *Beide* met *schande* ende met *blamen*. Doch in de tweede dezer regels zou ook *mesquamen* (ongelukken) plaats kunnen vinden.

* * *

Daar

Daar ik het fraaie Handschrift, waarvan ik hierboven sprak, niet bezit, noch ook weten kan, waar het tegenwoordig beland mag zijn, kan ik voor de volkomen juistheid van mijne aanvullingen, ten aanzien vooral van het eene fragment, niet volkomen instaan, maar moet ze als gisfingen opgeven; doch van het andere leveren my eenige vroeger gemaakte uittreksels grooter zekerheid op. Dat intusschen het schrift-zelf dezer fragmenten niet van den zelfden tijd is met dat van het volledige en zeer nette Handschrift van de Heeren Clignet en Steenwinkel, blijkt ten volle, al nam men zelfs alleen de spelling in aanmerking. Deze brokken zijn ontwijfelbaar ouder, doch het Steenwinkeliaansche HS moet uit een nog ouder zijn afgeschreven, waarvan het de spelling met groote zorgvuldigheid heeft bewaard. — Doch eenige verschillende lezingen geven tevens bewijs van dat onderscheid.

Ik merkte reeds aan, dat deze vond zeer gering in zich-zelf is, maar de hoop op nog meerder ontdekking kan opwakkeren. Echter is dit inderdaad een bloote luchtgreep; niets meer. Niet het minste naricht heb ik mogen bekomen van de plaats of wijze waar, of waar-
op

op deze brokken ontdekt zijn geworden, en men weet hoe weinig mededeelend Geleerden zijn in een land, 't geen die Studie niet als Liefhebbery, maar als Geldwinning behandelt, waar by het *ἄοιδος ἀοιδῶ φθονεῖ* der Ouden in aanmerking kooft. De yverzucht, die men daar over in Duitschland voedt, heeft zich vrij merkwaardig getoond by het geen men op 't aanzoek der Tweede Klasse van 't Hollandsche Instituut in het jaar 1811, by den Koning van Wurtemberg, om meêdceling van de in Homburg gevonden Handschriften, ten andwoord kreeg: „ Que cet ouvrage, une fois copié, ou imprimé, ne pourrait que perdre beau-„ coup de son prix.” Men zie de Voorrede van gemelde Klasse, geplaatst voor hare uitgaaf des Derden Deels van den Spiegel Historiaal van Maerlant, bladz. xix.

En indien al eene gewichtige ontdekking van eenig Nederlandsch stuk in Duitschland geschieden mocht, wat is het, wanneer de uitgave door een Duitsch geleerde geschieden moet? Men zie die van het nieuw gevonden *Reinsje de Vos* in de zoogenoemde *Odina und Teutona*, waar van ik voor ditmaal niet anders zal zeggen, dan dat ik in de weinige bladzijden, die

K

het

het behelst, meer dan honderd en vijftig mislagen van meer en minder gewicht, maar echter alle zeer wezendlijk, opgeteekend heb, die elk Nederlander by my zien kan, doch waarvan ik voor de Duitschers op mijne beurt een geheim maken zal, tot er by ons een uitgaaf op nieuw van geschiede, waartoe ik ze gaarne wil meêdeelen. Van eene enkele aantekening, die er door Gräter by gevoegd is, rep ik niet; die ze leest, kan geen twijfel meer voeden, hoe weinig die Uitgever onze taal verstaat, welke 't schijnt, dat geen Duitscher, aan zijn Hooge bergtaal of de mengeling die men na Luther ingevoerd heeft, gewend, ooit recht machtig kan worden.

Ik neem hier de gelegenheid waar, om met eenen, den ouden Nederlandfchen Dichter, van wien eenig werk mede onder den Homburgfchen fchat begrepen is, en van wien, mijns wetens, niemand onzen Taalkenners ooit gewaagd heeft, uit dezen zelfden *Leecken Spiegel* eenigzins bekend te maken. Ik bedoel HENDRIK VAN HAKEN, zoo hy met de adspiratie geheeten wordt, doch, als ik byna onderstellen zou, naar de stad AKEN genoemd schijnt, gelijk hy ook in onzen *Leecken Spiegel* voorkomt.

Dan

Dan vzeusele / heine van aken /
Die wel dichte conste maken /
(God hebbe die ziele sine!)
Maecte deze twee veerskeine:
„Vzient die werden lange ghesocht /
„Selben bonden / saen verwozcht.”

Hij seide waer / dat verstaet:
Vzient es te bindene quaet;
Maer ghericht vzient / na mijn v'staen /
En es niet verwozcht so saen:
Want die sinen vzient begheeft
Om een iettel dat hij heeft
Ghedaen iegen sijn gherief /
En heeft dien vzient nz h'be lief.

Dus in het *III. Bouc, cap. xix.*

Men merke op, dat *gerecht* den zin van ons tegenwoordig *oprecht* heeft, en *nz*, *niet* gelezen moet worden, zoo als *mz*, *met*. Of wel eigenlijk, dat het teeken naar *z* gelijkende, inderdaad eene sluitende *t* is, die, achter *m* en *n* geplaatst, deze twee woorden te kennen geeft. Zoo drukt ' (eigenlijk de sluitende *z* zijnde) de sylbe *er* uit. — In *v'ouwe* niet te min kooft het als eene enkele *r* voor. Doch dit is uit verwarring van het oude *ver* (*v'*), dat *vrouwe* beteekent, met dit woord van *vrouw*, als ware dit, *verouwe*; of veellicht uit gevoel van de *scheva*, die werkelijk in de woorden, welke *vr*, *br* en *gr* aan 't hoofd hebben, plaats heeft. *Vreucht*-zelf is *ver-heucht*, *brief* is *berief*,

vief, d. i. bericht of berecht; *gerieven* is *ge-ré-en*, berechten, te recht helpen, *groot* is *ge-ro-et*, van *ro-en*, rijzen, enz. enz.

Ik voeg hier nog by, dat *vrient*, eigenlijk participium van *vriën* (beminnen), by onze Ouden, zoo wel meer- als enkelvoudig is, en dus in de aanhaling uit Van Aken, als meervoudig gebruikt wordt.

* * *

Eindelijk, daar het zeker niet te verwachten is, dat, wie dan ook thands bezitter van den volkomen Leecken Spiegel zij, dit Handschrift licht uitgegeven worde, geloof ik niemand ondiens te doen, met hier, (alhoewel met uitaling van eenige regels,) de daar uit getrokken foort! van kleine Verhandeling over de Dichtkunst te doen volgen, waarvan een der hier meêgedeelde fragmenten een gedeelte behelst, en die zekerlijk om 't gezond verstand dat er in heerscht, by en met den eenvoudigen toestand van het geen men toen dichten noemde, merkwaardig is, terwijl zy ons tevens ook eenige *Varianten* van dien brok zal doen kennen. Zy komt voor in het zelfde III Boek, en wel, in het XVII Kapittel, dat tot opschrift heeft:

Hoe

Hoe dichteren dichtten selen / ende wat sij
hantieren zelen. xvij.

Em dat leeke van alle saken
Kime en dicht willen maken
Ghelijc clerke / dat wonder es /
Soe heb ic mi onderwonden des /
5 Dat ic nu wille vzingen hoer
Wat enen dichtere toebehoer /
Die te rechte sal dichtten wel:
Want dichtten en is gheen spel.

Dze punten horen toe

10 En dichtere / ic zeg u hoe.
Hij moet sijn een gramarsijn;
Marachtig moet hij oer sijn;
Eersaem van levende mede;
So mach hij houde dichters zede.

15 Gramarie es eerste sake /
Die ons leert spreke goede sprake;
Te rechte bougen die woerde /
Eie sijnen scoensten aroerde;
Te rechte scriuen en spellen /

20 En dat pointelike hoer tellen.
Men sal oec horen versinnen
Hoeme dat dicht sal beghinne /
Middelē / ende dat toe eynden /
En oter materiē niet vinden.

- 25 **E**prohemium (dat begin)
Sal verstanneſſe byenghen in
Dan al dat daer volghet na.
Auctoriteite / dat versta /
En exempele daer toe mede /
- 30 **S**elen hebben proper ſtede /
Da dat hem behoozt te ſtane /
Alſoe der materien gaet ane.
Dende van den dichten al
Dat eerſte beſluten al gader ſal /
- 35 **E**nde daer ſetten proper wozt /
Alſoet te diere materie [toe] hoozt.
Alduſ moet die dichtere ſijn
Van rechte een goet gramarijn.
Want die niet (en) verſint deſ
- 40 **W**at conſte gramarie eſ,
(Alſe leeke liede die en moghen /)
Een goeden dichte niet (en) doghen:
Want ſine hebben gheen fundament /
Daer men rechte dichters in bekenent.
- 45 **W**at helptex vele af gheleſen /
Hij moet een goet gramarijn weſen /
En ten minſten connen ſine paertē ;
Dat eſ dvegghin van alle aerten.
Die deſ niet en weet / ſitſ ghetweſ
Dat hij gheen goet dichtere en eſ /
Noch dichtere mach ſijn /
Eſ ſi walſch / dietſch / of latijn.

Dan

- Dander pognt dat ic seibe /
Dat es (die) warachticheyde.
55 Met rechte selen dichters blien /
Dat sy loghenne selen plien.
Want een dichtere / datz een poete /
Die wel wille dat men wete
Sine leere ende sczifture /
60 En dat die oic eeuwelic duere /
Dint men sijn gheszifte valsch dan /
Sone sal nemmermeer man
Hem dan rechte gheloebē hozt /
65 En heeft dichtens verdozt /
Ende verloren dichters name /
En saels eeuwelije hebben blame.
Cwee dinghen onder d'ander sijn al /
Daer men niet in lieghen en sal.
Hystorien dat sijn deene :
70 Want om saken ne gheene
En salmer in lieghen een haer.
Want willen in 't doude saer
En mochtse dichten gheen man /
Dan hij diese scoude an ;
75 Alsoe darsz (van) tzoen dede.
Hij sach selue die waerhebe
Danden ozloghe altemale /
Dat hij sczeef scoen en wale /
Alsoe hijt sach metten ogen :
80 Want en hadde niemen mogē
Doen / dan hy diet (selue) sach.
Want mens doe ghemeenlic plach /

En noch met rechte soude /
Maert dat men recht doen woude. enz.

- 85 Jacoë van meerland / die vader
Der dietscher dichter es al vader /
Schelise zeere / die lofheneeren /
Die balsche materien bisiereu /
Die zij subtyllic willen cleden /
90 En met balschen woizdē [willē] leden.
Alse haerle en octabiane /
Den welken sij dzagghen ane /
Ende oic anderen goeden lieden /
Dint / die hem noyt en ghesiedē.
95 En betaemt hare eeren niet /
Datmen dese belieghe giet:
Want mē machse ghenouch pziissen
Netter waerheyt in eenegh' wiissen.
Men leest dat haerle buer stelen ;
100 Ic seggu dat / sonder heelen /
Dat (*keizer*) haerle noyt en stal.
Selke maken oec gheschal /
Dat hij haerle hiet / die man /
Om datten sijn vader wan
105 Op eenen wagghen als .i. dienstwijs.
God gheue hem onkanc lēf /
Die dese loghenne dichten
En eerst in plaetsen dzachten !
Want pupplen sijn vader was /
110 (Een heilich man / siit seker dag /)
Ende wan haerle aen sine dzouwe /

Dier

Dier hij gegeuen hadde trouwe /
Midts der heyliger kerken raet.
Sijn moeder hiet ber Bertzaet /
115 Eñ was dochter (wij lesent dus)
Eens keisers hiet tzaclius.
Sijn ouder vader / wildijt weten /
Was haerle mardeel gheheeten /
Eñ was in oberstele ghewonen;
120 Maer wy niet gheweten en conē
Weder op karre so op waghen :
In hoizbet in boucken nogt gewagē. enz.

Het es waer / ysape ende auliaen
Dichten ende doen verstaen
125 Menencherande (*vreemde*) sahen
Dan dieren (*allerhand*) oft sy spraken.
Dat es om leeringhe diere but gaet /
Daer men tsulck wesen bij verstaet ;
Eñ menegherande rime ;
130 Wlse van regnaerde en ysengzime /
Wunen den heer / ende den dag.
Dat dese dinc bonden was /
Was al om leeren ende wijsheyt /
Als ic b boren hebbe ghezeit :
135 Want een zin die es (*te*) zwaet /
Die maken exemple claer ;
Want in parabolē god sprac
Sine sermoene die hij vertac.

- Men mach oic / dat ghij wel weidt /
140 Ceere bueyde bertrecken met /
Al eist dat niet en gheschiede :
Daeromme lachen die liede /
Op dit en es niemeng lachter.
(Maer) nochtan (so) vleeft het achter :
145 Want wij van allen ydelen woerden
Ten oeydele zelen antwoerden.
Dus en sal men lieghen niet
In hystorien / wats gheschiet.

- Wander wil ic u (oec) rueren.
150 Dat sin heilighe scriftueren /
Alse byten van heiligen liedē.
Van dinghen die hem gheschieden /
En van wat t' heligher k'ke hoert /
En zalmen lieghen niet een woert. enz.

- 155 Dat berde point van desen dzien /
Dat (de) dichters selen plien /
Dat es eerachticheit /
Als ic u hier voren seide.
Want dichters / (die) in haren dichten.
160 Alle eerderike willen berichten /
Papen / ribbers / ander heeren /
Doeght ende wijsheyt willen leeren /
En hem dicke spreken na /
Deze zelen / als ic versta /
165 Hem te duechden keere meere.
Het es den letteren leelic zeere /

Dat

Dat hij selue niet en hantiert
 Duecht / die hij (aan) anderen leert/
 Alsoe rathoen die wijsse man
 170 In sinen bouckē wel spreken can.

Nu meerct dan die dichters waren
 Wilen in den ouden iaren.
 Moyse / onse heleghe vader /
 Die willen maecte al (te) gader
 175 Die vijf boucken scoen ende sijn /
 Die d'weghin vand' v'gheelen zjin.
 Josephus / die wel gheraecte /
 Die der ioden hystorie maecte /
 En menich bouc als .i. clerck /
 180 Mas (vroom en) eersaem in sijn werck.
 Aristotiles ende ratho /
 Seneca ende oic plato /
 Oracius ende ouidius /
 Boetius ende orosius /
 185 Die dichters (waren) al haer leuen /
 Ende zome van hystorien s'zeuen /
 Ende eersaemheit altoes hanteerbē /
 En selue hilden dat sy leerden.
 Jeronimus / die heplighe dichtere
 190 En die edel weerde verlichtere /
 Dat die v'ghele met siere pine
 Uten hebzeuschen in latine /
 Ende den souterere alsoe /
 En menich goet werck dair toe. enz.
 195 Segebrecht van genbloes

Screef.

- Schreef die waerheit altoog /
Want hij was een coroniste /
Die beste die men (oyt) wiste.
Vincent oic die iacopin /
200 Die biere paertien int latijn
Van den spiegel hystoriale
Scone toebzochte en wale /
Was goet gramarijn / wel webt /
Wacachtig en versaeem met.
205 Dit waren die clerke /
Die willen die goede werke
Coe leyden in ghescrifte ;
Niet om ionste na om ghifte /
Maer om ghemeenē oizbaer doe /
210 Dat se natuere b'maende daer toe.
Hopt men oic onderbant /
Dat iacob van meerlant
Toghene dichte of boe(r)t bzochte /
Hoe nauwe dat ment ond'fochte :
215 Want sijn leuen was versaeem
Alse eenen dichtere betaem, enz.

- Wie rechte dichtere wesen sal /
Dat moet (aen) hem meest of al
Van natueren sijn ingheboren /
220 Van dinghen die daer toe horen.
Dient natuere niet en heeft gegeven /
Alle die ghene die nu leben
En soudent hem niet leeren wel :
Want dichten en es gheen spel.

225 Het

- 225 Het moet comen wt regnē zinne
Daer gheen comer en es inne /
Grootheyt no selheyt met /
Daer mede menich es besmet.
Rechte dichters / hoet baert /
- 230 Sijn grooten loeng wel waert /
Die duecht houden ende waerhebe /
En eersaem leuen daer toe mede ;
Men mochter ontderen twint.
Want dnieuwe en boude testamint /
- 235 Alle rechte ende alle wet /
En onse gheloebe daer toe met /
Wantuesten / ende hystorien /
Daer goet of zijn die memorien /
Waren te ngeute al ghegaen /
- 240 En hadden(†) die dichters ghedaen /
By wien zij behouden bliuen
Nids sin dichten en sin seziuen.

Ab wil ik u zeggghen ter baerde /
Welc dichters sin van aerde.

- 245 Selt es die dicht van minnen /
Om dat hy wille zijn lief gewinnen.
Selt dicht oec openbare /
Om dat hij gheerne name cont ware.
Selt dicht oec om gheniet ;
- 250 Maer dit dichten en es niet
Van natueren gheboren in ;
Want sij dichten om ghetwin /
Sonder der natueren beheet.

En

Een rechte dichtere / God weet /
255 Al waer hij in eenen woude /
Daer hij nemmermeer en soude
Dan dichtene hebben danc /
Nochtan soude hij harde onlanc
Sonder dichten dair ggedueren ;
260 Want het hoort siere natueren /
Sine mocht laten al wilde hij.
Dichten moet but herten by
Comen / ende but claren zinne /
Daer God behouden inne
265 Elke dichtere die waerheyt mint !
Hier met is dit dicht ghehint.

Vele ophelderingen vertronw ik hier niet zeer noodig te zijn, tot verstand van dit Uittreksel. De taal-zelve is klaar, en de zeer enkele veronderde uitdrukkingen, die men hier vinden mocht, worden uit den samenhang licht verstaan. Alleenlijk zal ik opmerken: dat het woord *geniet* in vs. 249 bepaaldelijk GELD beteekent.

Selc dicht oic om gheniet,

is: Deze of die dicht ook voor geld. Zoo schrijft, in dit zelve werk, Pilatus aan Claudius, van de wachters, by Jezus graf gesteld, die hy (zoo als door een misverstand van het woord *miles*, dat by onze oude schrijvers van dien tijd algemeen was) *ridderen* noemt:

Aldus namen mine ridderen GHENIET,

het λαβόντες τὰ ἀργύρια van Matth. XXVIII, 15, uitdrukkende.

Ge-

Geval daartegen beteekende alle voordeel, van wat aart ook; en hiermee hangt het nu gebruikelijk *verval*, voor het geen men *emolument* noemt, te samen: 't geen men ook *bejach*, dat is *vangst*, noemde.

Dat woord *geniet* moet derhalve geenzins met *genot* verward worden. Even weinig als *geniet* van *genieden*, in de volgende plaats van onzen schrijver:

Als een groot heere GHENIET
Dat hy u sinen nap biedt.

Genieden, namelijk, of *geneeden*, is verwant met *genade*, en beteekent *gunst of genade doen*.

En ik voeg er nog het volgende by:

vs. 31 is *hem* de dativus pl. waarmede behoort en *gelijk* altijd geconstrueerd worden.

vs. 40 leze men *dit* voor *die*. Dat *aerten*, acht regels lager, het Latijnsche *artes* (konsten) is, behoeft wel geene melding.

vs. 113 *raet* is hier *bestel, instelling*.

vs. 116 lees *Heraclius*.

vs. 117 *ouder vader* is *grootvader*.

vs. 143 lees *Opdat*, en versta: *op DAT HET en es*. De zin is, *MITS het niemand tot oneer of naspraak strekke*.

vs. 195 en 199. Men weet, onderfel ik, dat Maerlants Spiegel Historiaal uit deze twee schrijvers is overgebracht.

vs. 197

vs. 197 *coroniste is kronijkschrijver.*

vs. 239 *te nieute is te niet.*

vs. 248 leze men *namecont* in één woord, dat is *vermaerd*, en

vs. 264 *Daer God WILLE behouden inne
Elken Dichtre, enz.*

Tot verstand van vs. 104 — 121 begrijpe men, dat naar de wijsheid van de twaalfde en dertiende eeuw, de naam van *Karel* afgeleid werd van *kar*, waarvan men de reden daarin zocht, dat hy op een *kar* geboren zou zijn.

Van den zelfden aart is de mislag van Maerlant, die den naam van *Charlemagne* niet wetende te verklaren, deswegens tegen de Franschen geweldig uitvaart. Hy telt dit onder de *logens* en het *gedwas* (dat is vuiligheid) die men dien Vorst aanmeert.

Die walen heetene chaerlemeine.

In (d. i. ik en) weet wat fire mede meenen.

Men vindt in vrayen (d. i. waarachtige) bouken gheenen

Dat hi anders oec hiet

Dan groote karle alse men siet.

Elders zegt hy, dat zy Karel met zijn Broeder *Karloman* verwarren, en dat daar deze naamvervalsching uit gesproten is.

Het geen op het eerste blad van Grimm ter andere zijde voorkomt:

Wat node hadde deze vrouwe, enz.

be-

behoort tot de verdichtingen, Karel den Grootte betreffende, waartegen onze Schrijver, op het voetspoor van Maerlant (wien hy doorgaande, en waar hy het immer vermag, natreedt), zich met grooten yver verzet. Men hoore Maerlant in zijnen *Spiegel Historiale*; IV Paertie, I boek:

*Karel is menichwaerf beloghen
In grooten boerden en in hoghen,
Alse boerders [doen] en oec dwase,
Diene beloeghen van fierabrase,
Dat nie gheschiede noch en was, enz.*

Dat boerders Romanschrijvers zijn,

Falsidici vates, temerant qui carmine verum,

verstaat zich uit het aangemerkte over het woord *boerde*.

En lager:

*Hier moet ic den borderes antwoorden,
Die vrage (d. i. ware) ystorien vermorden
Met sconen rime, met schoenre tale,
Omdat die worden luden wale,
Entie materie es scone en claer.*

Voorts nog:

*Die scone walsche valsche poeten,
Die meer rimen dan si weten,
Beliegen grooten Kaerle vele
In schonen worden, en bispelen (d. i. zeggingen)
Van fierabrase, van alifandre,
Van pont mautriple, en andre,
Dat algader niet en was:*

L

Van

*Van slij, heimskindre dat ic las,
Daer ic af in groot karles dagen
Noynt ystorie horde gewagen;
Van berewislau die saghe.
Dit es alerande (d. i. eenerhande) vrage (l. plaghe),
Dat men aldus goeden man
Met logene priis leget an.
Oec sijn some walsche boeke⁺
Die werdich sijn grotere vloeke⁺, enz.*

Al 't gene hy besluit met de woorden:

*Hier latict: want het es te vele,
Dat scelden up die menschele (Romandichters).*

Dit geheele hoofdstuk (*cap. xxix*) draagt zekerlijk niet t'onrecht het opschrift:

Tscelden tegen die borderers.

Even zoo verstoort hy zich ook naderhand wegens Hertog Godefried van Bonillon, *Daar* (zegt hy)

—— *loghenaers mesdaet an doen,
Dat si hem willen tyen ane,
Dattie ridder metter zwane
Siere moeder vader was,
En dien hiet si (d. i. hieten si) helyas.
M' dat es loghene en el niet. ——
Hennes niemant so dwaes,
Hine (d. i. of hy) mach wel proeven in sinen wane,
Dat loghene es van den zwane:*

Want, zegt hy verder:

No

*No wiif no man, alsict vernam,
Ne was noint zwane daer hi af quam,
Al eist dat hem Brabanters beroemen
Datsi van der zwane sijn coemen.*

Ik voeg hier nog by, dat gelijk dit uittreksel over de Dichtkunst het eerste der twee fragmentbladen in zijn onderwerp, als bleek, grootstendeels kennen doet, het andere uit het Derde en Vierde Boek van ons Rijmwerk genomen is. Welk Derde Boek louter Zedelijkheid en Godsdienst bevat, terwijl het Vierde de voorstelling van het einde der wereld met de daartoe voorbereidende oorlogen, de geboorte des Antichrists, de verschijning van Enoch en Elias en 't Laatste oordeel behelst: onder al 't welke het zonderlinge Krijgsverhaal *in futuro*, dat zekerlijk de aandacht inzonderheid tot zich heeft moeten trekken, behoort.

Doch hooren wy den Schrijver-zelven in zijne opgave van den inhoud dezes laatsten boeks, uit zeventien kapitteien (*capiteele* zegt hy) bestaande:

*Die vierde bouc volght ane
Die v sal doen te verstante
Hoe eerderike enden sal, enz.*

*Hoe der ioden een groot coroot,
Die wilen alexander sloot,
Vte selen comen dan,
En verslaen wiif ende man,
En iamer werken sonder ghetal;
En hoe dit volc eynden sal.
Daer na so moechdi zien
xv. teekene, die ghesctien*

*Selen voer den doemsdach ,
Dien elc mensche ontsien mach.
D'na zoe moeghdi horen ,
Hoe antikerst sal zĳn gheboren ,
Ende dat volck sal verleiden
Met sinre groter subtylheyde.
Hoe Enoch ende helyas (d. i. Elias)
Al sullen maken ghedwas
Dat hy gheset heeft en gedaen.
Daer na sal (dan) volgher saen
Dat strenghe oerdel sond' waen ,
Daer god elken loon sal geven
Na sine verdiente in dit leven ;
En hoe eerderike dan sal enden (lees inden),
Also als wijt bescreven vinden
In yrayen boucken sond' ghilē (d. i. zonder bedrogh),
Also als ons bescreven wĳlen
Heylighe santen diet wel wĳssen
Vre des helichs gheeft liste , enz.*

Ghedwas maken beteekent te niet doen, zie boven. Het is niet, als men zou mogen meenen, van *dwaas*, maar van *dwaēn*, dat is *wegvagen*, *afwĳschen*; *dwaas* daartegen koomt van *dwaēn* (dolen) waarvan *dwalen* is. — *Verdiente* is geen schrijffeil, maar het echte woord. — *List is wĳsheid*, en heeft eerst in later tijd de kwade beteekenis van *verschalking* of *toeleg ter verschalking* aangenomen. — *Des helichs* (of *heiligs*) *geeft liste*, voor *des heiligen geest*, is een zeer gewone constructie by de Ouden, en in den grond der zaak beter dan de onze; doch daar in te treden zou ons te verr' heen leiden. Genoeg hiervan!

OVER

OVER HET
TREURSPEL DER OUDEN
IN DE
UITVOERING.

OVER HET
TREURSPEL DER OUDEN
IN DE
UITVOERING.

*

*Voorheen in een geleerd Gezelschap
voorgelezen.*

Na zoo langen tijd over de vereischten van een Treurspel getwist, en de beslissing daarvan by de Ouden gezocht te hebben, by wie, (als in alle Kunsten) de dadelijke Praktijk aan de Theorie voorafgegaan is en deze gevormd heeft, kan niemand het ongepast achten, naar een juist begrip van het geen die Praktijk geweest mag zijn, om te zien. Niet, dat men niet lang en dikwijls genoeg ook hierover gedacht en geschreven heeft; dit in twijfel te trekken zou eene groote onbelezenheid in die

het zich voorstelde, verraden; maar het is my voorgekomen, dat, hoe veel men, dit punt betreffende, ook heeft opgedolven, het nog niet in 't vereischte daglicht gesteld is, om ons een behoorlijk parallel tusfchen het oude en latere Treurspel, en hunne verscheidene vereischten en uitwerkselen te doen opmaken. Immers, voor zoo verre dit reeds geschied mocht zijn, ik vertrouw, dat het byeenbrengen van het gene over die stoffe bekend is, in een kort tafereel, zijne nuttigheid hebben kan, om ook zulken, die zich niet opzettelijk op dit vak toeleidden, voor te lichten, en voor hunne oordeelen grondslagen op te leveren, in plaats van die door eene ijdele opvatting of door het gezag van anderen te bepalen.

Het is bekend, hoe het Treurspel by de Grieken zijn oorsprong genomen heeft. 't Waren feestzangen en danfen ter eere van Bacchus, en het is allerwaarschijnlijkst, om niet zeker te zeggen, dat van ouds heel een gehucht, zijne wijnoogst vierende, daarin, niet als toeschouwer - alleen, maar met werkelijk meëzingen en danfen, deel nam. Deze feestzangen vond men goed af te breken door tusfchenkomende Alleenspraken van een verzierd personaadje.

naadje. Die Alleenspraken kregen een zeker verband. Een tweede verzierde perfoon kwam er by; en gesprekken in maat en verzen brachten een foort van handeling voort, in welke de Dichterlijke geest eenheid van daad en tijd waarnam, en het Treurspel bestond.

Maar dit Treurspel, wat het dan ook in zijn eersten oorsprong geweest zij, en in wat staat het vóór Thespi bestond, was dadelijk met het opstaan van Thespi geen eigenlijk spel meer, in welks uitvoering zich het volk verlustigde, maar eene Vertooning, aan het volk, als toefchouwer, voorgesteld. Het was nu een Tooneelist; daarna, een gezelschap Tooneelisten, door hem geoefend, door hem aangevoerd, die zijne ingevoerde personaadjen speelden; en deze personaadjen waren veelal van de lofzangen onafhankelijk, in welke het volk deel kon nemen, en zekerlijk bleef nemen; en dit deelde noodwendig het Bokkenspel (zoo het nu welhaast begon te heeten, nu er een Bok meê gewonnen wierd) in twee geheel onderscheiden deelen: den Lofzang en daarmee gepaard gaanden dans, die het wezen der plechtigheid uitmaakten, en de Voorstelling der personaadjen, die men het Bywerk noemde (*ἐπεισόδιον*). En van daar een gebrek aan homogeniëteit, dat in alles doorstraalde.

De Rei zong en danste, naar de instelling, de lof van Bacchus, en, zoo hy dit deed, was hy voorganger, *praecantor* en *praesul*, van het toeschouwende en van ouds deelnemende volk; niets anders. Toen hy ophield dien plicht te vervullen, bleef hy andere zangstukken zingen en dansen, die, ja, den toeschouwers niet aangingen, en waarin zy gewis niet meêdeden, maar die veelal even weinig de verzierde personaadjen of hun bedrijf betroffen; en het was eerst een later verfijning, die tusschen zijn zangen en die bedrijven eenige betrekking invoerde. Ondanks die betrekking, deelde de Rei op geenerlei wijze in de handeling, maar was, ten dien aanzien, aanschouwer met de aanschouwers, en behield ook zijn standplaats buiten het eigenlijk tooneel.

Dit punt is byzonder opmerklijk, mijne Heeren! Zoo veel my is voorgekomen, is Petrus Victorius de eerste, die dit heeft opgemerkt, doch het is uit Aristoteles klaar. Om eenig schijnbaar verband tusschen den Rei en de voorgestelde personaadje te weeg te brengen, waardoor deze dubbelheid minder stooten mocht, deed men hem somwijlen met de klachten, die van het Tooneel opgingen (dus drukt Aristoteles zich uit: *Ἐρῆνος κοινῆς Χοροῦ καὶ ἀπὸ σκηνῆς. Poet. Cap.*

Cap. 12.) instemmen, en van tijd tot tijd de in-
drift te verr' gaande personaadjen een woord
van vermaning of bevrediging toespreken. Maar
wat is dat? Het zelfde ('t zij zonder gelijkstel-
ling, maar alleenlijk by vergelijking gezegd!) dat
in onzen Hollandschen *Jan Klaasfen en vier Kronen*
de speelman doet, die met zijn viool by 't ge-
floten tooneel de toefchouwers wat voorkrast,
en dan tusfchen beide den personaadje te ge-
moet voert: „ Wel foei, Jan Klaasfen, geeft
„ ge uw kinderen geen eten!” en: „ Loop,
„ Scaramoes, Graaf Latrum is dood, en die
„ dood is, kan noch hooren noch andwoor-
„ den,” Met dit alles had de Rei geen deel
aan de handeling, en was, gelijk Aristoteles
zegt, een bloot toefchouwend wezen (*).

't Is natuurlijk, dat die dit niet opmerkt,
maar den Rei onder de personaadjen stelt, gelijk
wy gewoon zijn te doen, zich een geheel an-
der denkbeeld van het Treurfpel der Grieken
maakt. In dien Rei een geheel volk ziende,
dat in de bedrijven der groote mannen die op-
treden, 't hoogst belang heeft, en, aan deugd
en

(*) "Ἐστὶ γὰρ ὁ Χορὸς κηδευτῆς ἀπρακτοῦ, ἐννοίῃ
γὰρ μόνου παρέχεται δις παρέσι. *Probl. Sect. 19.*
Quaest. 49.

en waarheid gehecht, in 't midden van de barning der hartstochten, plicht en menschlijkheid voorstaat, verdedigt, en handhaaft, behoeft men de zielvervoerende Lierzangen niet, die Sofokles en Euripides hem in den mond leggen, om er van be-
tooverd te worden. Maar wat gebruik er deze Hoofddichters van gemaakt hebben, zoo dra wy dien zelfden Rei leeren kennen als een ding, geheel afgescheiden van het geen wy thands 't Treurspel noemen, en zelfs niet tot het Tooneel behoorende, maar geheel van het Tooneel uitgesloten, verandert alles derwijze voor onze oogen, dat wy dezen Rei niet meer als een deel des Treurspels kunnen aanmerken; en dan mag de vraag blijven: is hy door een goed genie tot een deel des Treurspels te maken? Maar niet: is hy, zoo hy by de Grieken is, daar een deel van, of kan hy, zoo als hy by hen bestaat, ons belang wekken?

Inderdaad is het ook deze eerste vraag-
alleen, welke wy doen, wanneer wy de Reien der Ouden tot een geschilpunt maken. Schiller, die onder de Hedendaagschen, zoo woest, zoo onhebbelijk hy is, echter iets van Euripides (niet van Sofokles), al ware 't dan ook met een b'ooten zweem, heeft gezien, kent den waren
aart

zart van den Rei even weinig, als ik hem kende, wanneer ik voor dertig jaren, door fraaie Griekſche verzen weggerukt, en louter geestdrift, (een' jongeling van ſchaars twintig jaren is dit te vergeven!) niets ademde dan het oude Treurſpel der Grieken, dat is, dan het onvolkomen en door mijn hart en verbeelding aangevulde denkbeeld, dat ik van dat Treurſpel had opgevat. Zeker, de onvolkomen kenniſſen van een jongeling, wanneer hy Poët genoeg is, om ze op te fieren, komen zelden overéén met het geen de ondervinding en eene aanhoudende beoefening van de voorwerpen, hem eindelijk leert dat zy zijn; en dit was mijn geval. Want waarom verbloemd, het geen my een plicht geworden is in het openbaar te erkennen? Ik heb nooit roem gezocht, dan in waarheid voor te ſtaan; of liever, om in deze wereld juist te ſpreken, ik heb ſteeds de ſchande van miſkende waarheden te verdedigen voor den roem van de zegepralende logen te dienen, verkoren.

Ik heb opgemerkt, dat de Vertooners der perſonaadjen niet een uit den hoop genomen volkjen, maar opzetlijk door onderwijs gevormde Tooneeliſten waren. Dit waſte noodwendiger, en lijdt te min twijfel, daar de maat der Jambifche ver-

verzen, welke zy afzongen en afdansten (want waarom zou ik eene uitdrukking schroomen, die de Ouden wettigden en waar in zy my voorgegaan zijn?) daar, zeg ik, die maat een volkomen zang behelsde. Maar hoe veel behoort er niet toe, om slechts twee of drie menschen daartoe af te richten! Die de onvolmaaktheid der uitvoering onzer tegenwoordige Zangspelen kent, zal licht met my instemmen, dat het eene groote zeldzaamheid moet geweest zijn, slechts twee of drie personen ten dien einde naar eisch te hebben kunnen bekwamen. Van daar dan ook, dat het geenzins te verwonderen is, dat, (gelijk ons de oude Schriften leeren) een troep Treurspelers, verr' van talrijk te zijn als by ons, slechts uit drie personen buiten de stomme personaadjen bestond, en drie om het dus uit te drukken, de geheele *synthesis* maakten. Dus zegt Martialis:

Comoedi tres sunt; sed amat tua Paulla, Luperce, Quattuor: et κωφὸν Paulla πρόσωπον amat.

Maar echter, daar zijn meer dan drie sprekende of eigenlijk zingende personaadjen in de Grieksche Treurspelen. — Het is zoo. Doch alle die personaadjen werden door de drie Tooneelisten der troep, die zich telkens verkleedden en een ander masker aannamen, gespeeld. En hiertoe dien-

diende hun dat masker, het welk niet alleen andere gelaatstrekken vertoonde, maar de stem boven de natuur uitzettende of doende weërgalmen, alle stemmen tot een onnatuurlijk geluid vereenigde, waarin men geene perfoonlijke spraak onderscheiden kon. En van daar dan ook de noodzaaklijke les van Horatius, die den Dichteren niet voorschrijft, wat een Treurspel *in genere* en in alle mooglijke wijze van bestaan en uitvoering, maar wat het Treurspel, zoo het in zijnen tijd en by de Romeinen bestond, vorderde, om te kunnen voldoen (*); de les, zeg ik:

— *Nec quarta loqui persona laboret.*

[Geen vierde zij gevergd, als spreker op te treên].

Eene les echter, die, boven dien, wichtig is, daar de menigte van tuschensprekers beide Dichter en Tooneelspeler het werk altijd verzwaart, zonder voordeel, en veeleer tot onvermijdelijk nadeel van de uitwerking van het Stuk; maar die eigenlijk uit deze byzonderheid, het

(*) *Tu quid ego et POPULUS MECUM DESIDERET AUDI,
SI PLAUFORIS EGES AULAEA MANENTIS, ET USQUE
SESURI DONEC CANTOR, VOS PLAUDITE, DICAT.*

De Arte Poet. vs. 153.

het bestaan van slechts drie Tooneelstukken in een regelmatige troep, zijnen oorsprong heeft, en daar te gewichtiger was, omdat, byaldien men eenen vierde invoerde, zulks dan door iemand moest uitgevoerd worden, die alleen tot een stommen figurant opgeleid was.

Wat ons betreft, mijne Heeren! wy zouden inderdaad (dit vertrouwt ik) weinig vermackscheppen in eene uitvoering onder maskers, waarin geene verandering van gelaatstreken, en dus geene uitdrukking van oogenblikkelijke of afwisselende hartstochten mogelijk was. Wy zouden even weinig ons laten genoegen met een buiten het natuurlijke uitgezette stem, die mannen en vrouwen, jongelingen en grijsaards, maagden en gehuwde matronen, en alle individualiteit in één zelfde geluid vereenigde. Ja, mischien dat wy in de *saltatio* of *gesticulatio* van eenige mannelijke slaven, die voor beide sexen speelden, zeer weinig voldoening zouden vinden; vooral sedert dat wy de onschatbare waarnemingen van Lairese voortgezet hebben, en zeer wel tuschen meisjes en vrouwen, en allerhande leeftijden en standen, zoo wel als in de kunnen, onderscheid leerden opmerken tot zelfs in de alleronverschilligste zaken. Het ontfangen, by
voor-

voorbeeld, van een toegeworpen appel, het aanvatten van een drinkschaal of lepel, en duizend kleinigheden, die niemand bedenkt, maar waarvan het veronachtzamen echter ieder een tegen de borst sluit. Onderscheid, het welk niet waarschijnlijk is, dat volkomen en getrouw uitgedrukt wierd. Doch ook onze hedendaagsche Acteurs toonen zeker zich in dit opzicht op verre na niet volleerd als men wenschen mocht; en hoe het daar mede zij, of hoe verr' voor het overige de kunst der saltatie ook gaan mocht, het stuk van de onveranderlijke gelaatstrekken en eensluidenheid van de stem ware alleen genoeg, om ons uit de Grieksche en Romeinsche Schouwburgen weg te drijven, Ook kunnen wy inderdaad ons-zelfen geen groot denkbeeld maken van een gesticuleren, dat niet de hartstochten of gevoelens, waar meê iets gezegd wordt, maar de *woorden* zelve moest uitdrukken. Het geen kunstig en wonderbaarlijk geweest is, maar derwijze tegen de Natuur, dat het inderdaad de tweederlei spraak, die zy ons gaf, en waarvan de eene de andere schragen en vervullen moet, in haar tweederlei aart miskende en misbruikte.

In hoe verr' de bepaling van maat, tooi, en

M

die

de verscheidenheid van stem, welke ieder byzondere hartstocht en ieder byzondere graad van dien hartstocht vordert, by de Ouden gedaan zij, is ons raadfelchtig. Het is echter gelooflijk, ja het is waarschijnlijk, dat ook dit even gebrekkig was, als wy het tegenwoordig in de *recitativen* der Operaas vinden. En ik durf zeggen, als het altijd zijn moet, zoo dra men de Natuur door eenige kunst wil laten vervangen. Niet dat ik de man ben, die juist op 't natuurlijke gesteld zou zijn. Wel integendeel geloof ik niets nadeeliger te zijn dan dat te rug zien naar de Natuur, wanneer eens de Kunst eene vorm genomen heeft. Dit moet alle Kunst verwoesten; en duizendmaal aangenaamer is my die Kunst, die de Natuur in een voor my overzienbaren cirkel omsluit, dan de in het oneindige uitloopende en voor haren Schepper-alleen overzienbare Natuur, die zich buiten de Kunst aan ons aanbiedt. Maar onze tegenwoordige Kunst echter is ruimer van omvang, en, zoo min als verhevener Wezens, voor grooteren omvang vatbaar, zich in de Kunst onzer Treurspelen zouden kunnen behagen, zoo min kunnen (naar mijn inzien) wy ons voldaan houden met den engeren kring dien de Ouden doorwandelden. De Franschen zagen dit,

dit, en verdubbelden de daad door hunne *Episodes*, om de eenheid daar aan op te offeren. En dus zal het altijd met ons zijn. Onze ziel bevat weinig, en gevoelt dit gebrek; zy wil meer, en verliest alles. Dit is de eenvormige geschiedenis van ons hart niet alleen, maar ook van ons verstand, en bewaarheidt zich in de Kunsten als in de Wetenschappen, en in dezen als in al onze begeerten en pogingen.

Voor my, ik eisch geen Natuur in het Treurspel. Ja, ik ben er zoo verr' van af, dat ik wil dat elk der aanschouwers met my de Natuur verzake, en zich aan die wereld overgeve, die de Dichter hun scheidt op het schouwtooneel dat hy opent. Maar de kring van die wereld moet evenredig zijn met onze bevattingen. *Te eng*, laat zy ons te onvrede, *te ruim*, omvatten wy haar niet; en, gewis, is het onderscheid tuschen den stand en rijkheid van onze denkwijze zoo verschillend van wat zy voor derdhalf duizend jaren was, dat wy recht hebben thands van het scheppende dichtervernuft iets van grooteren omvang te vorderen, dan in de tijden van Sofokles en Euripides by de toemalige stemming volstaan kon.

MI 2

Men

Men kan dus, naar ik tegenwoordig de zaak inziet, thands onmogelijk met den eenvoud der Grieken (een alleenspraak, die 't eerste bedrijf uitmaakt, en een gesprek van twee personen, waarbij zich een derde voegt, voor de overige,) vergenoegen. Men kan zich, eens aan dadelijke handeling gewend, ook met geen bloot aanschouwen van lijken, of aanhooren van niets uitwerkende klachten, noch voor, noch na het volvoeren der handeling, te vreden stellen. Bescouwning van den staat eener verziende personaadje was de oorsprong van het oude tooneel; daar ving het meê aan, daar eindigde het in; en nog willen dit de onbeschaafde Natien, als by voorbeeld de Engelschen, anders zoo verr' van de Grieksche eenvoudigheid! Men zie daarover de waarnemingen van den Abbé Dubos, waar hy van Racines *Andromaché* en het aanhangsel der Engelschen aan dit Stuk, handelt. Maar het tegenwoordig Treurspel is in zijnen aart de handeling-zelve; het duldt geene ledige, geene nutlooze, geene de handeling niet bevorderende gesprekken, tooneelen, of personaadjen. Ieder tooneel, ieder gesprek, ieder vers, ieder woord, dat ter handeling nutteloos is, werpt het uit, en dus ook ieder personaadje. Het weet dus zich niet te be-

dic-

dienen van een personaadje, buiten het tooneel, en die niets doet, dan zoo wat meëgalmen, tusfchen inspreken, zedeleer opzeggen, zonder eenig bedrijf. Het verwerpt die, en daar is op die wijze geene mogelijkheid om het met den Rei der Ouden te vereenigen.

Het geen daaromtrent al reeds aangemerkt is, toont dit genoegzaam; zoo dra men by 't ware Treurspel der Ouden, zijn aart, en het geen de Rei daarin was, staan blijft.

Wanneer wy ook 't oog slaan op de Treurspelen der lateren, die zich, op het voorbeeld der Ouden, van Reien bedienden, zoo zien wy, dat zy geheel iets anders daarmee bedoeld hebben. Vondel, Hooft, ja de meeste vreemde, zoo wel als de Nederduitfche Schrijvers, hebben van den Rei bloote bykomende Zangers gemaakt, die een ledig vak vulden. By Racine zijn zy in zijne *ESTHER*, *jonge meisjes*, *door haar opgevoed*, in den fmaak van het *Inftituu*t van *Saint-Cyr*, waarvoor hy het Stuk gemaakt heeft. In zijne *ATHALIA*, *tempelknappen*. In beide gevallen een foort van Satelliten, gehecht aan een der personen. Van daar dan ook de verfcheidenheid van Reien, en hun

tegen een druifchen, in het zelfde Stuk. Als by Vondel (in zijn Lucifer) van *Engelen* en *Luciferiften*, in zijn Palamedes, van *Itacensfen* en *Eubéers*, die malkander in den baard varen; en zoo by Schiller, in *die Braut von Mesfina*, de twee halve Reien, ieder aan één der twee broeders verknocht en gezind om elkander te bevechten, daar 't het belang of de wrok van hun heer vordert. In den Gijsbrecht van Amstel zijn het, nu *Nonnen*, die de Kersnacht vieren, dan *Edelingen*, die Mevrouw van Amstel tot Gevolg strekken, en dan weér andere personen. Die mengeling was by de Ouden niet. Zy hadden een doorgaanden Rei, en ook die Rei (wat men zich verbeelde) was het Volk niet, maar fomtijds wel een hoop gevangen Slaven, die getuigen van 't onheil hunner Meesters waren; en geene doorgaande of algemeene reden blijkt er van de keusbepaling der Dichteren, om hunne Reien dus of anders samen te stellen. 't Waren, in alle betrekkingen, en van wat zijde men het beschouwt, ten aanzien der personaadjen, bloote toefchouwers, wanneer zy niet zongen of dansten; en, wanneer zy dit deden, stond de handeling, dat is (gelijk wy het beschouwen) het Treurspel, stil. De nieuwere intuschen, die ze op het Tooneel brachten

ten

ten, maakten er veelal bedienden der helden van, en dus heel iets anders. Ja iets zoodanigs verschillends, dat het lot, dat deze nieuwe Reien op het tooneel hebben gehad, zelfs in het minst geen vooroordeel ten voor- of nadeele der oude Reien behoort te verwekken.

Maar hoe werden de Reien der Ouden by hen zelveu beschouwd? Sofokleefche verzen (al waren zy nog zoo zeer overtollig) heeft zekerlijk ieder een t' allen tijde met verrukking gehoord. Doch hoe ging het, toen dat Treurspel zijn nieuwheid en zijne Sofoklesfen verloren had? — Als de Reien begonnen te zingen, stonden de toeschouwers op, begonnen een praatjen onder zich, of liepen zoo lang eens uit, even gelijk wy in den Schouwburg doen, als 't Orchest den strijfstok weêr opneemt. Zoo veel invloed hadden die Reien op het Volk, en zoo zeer beschouwde men hen als *hors d'oeuvres*, wanneer men het eigenlijk Treurspel niet meer als toegift by de Lofzangen, maar als hoofdzaak aanmerkte. Dit leeren ons de oude Schrijvers zelveu. Men zie *Euanthus* en *Donatus de tragœd. et comoed. in Thef. antiq. Graec. Tom. VIII.*

Hoe veel of weinig dit bewijze, laat ik daar, maar ten minste blijkt er dit uit, dat met de verandering des Treurpels, van Godsdienstige plechtigheid tot spel of vertooning, de Rei zich op den duur niet kon staande houden.

Deze vraag zou derhalve alleen overblijven: Kan een voortgelijke Rei, een Rei, als de Hedendaagschen zich verbeeld hebben in den ouden Rei te zien, niet gewichtig en nuttig zijn? En dan zeg ik volmondig, ja. Doch dit punt vereischt eene afzonderlijke behandeling.

Zal

* * *

Zal de Rei in het Treurspel, zoo als wy dit thands en in tegenstelling van dat der Ouden begripen, van nut zijn, zoo moet hy een personaadje zijn. Hy moet dus tot het Tooneel behooren, en in de Tooneelhandeling een werkelijk deel nemen. Maar is de Rei een zoodanige personaadje, zoo wordt hy, door zijne verbeelding van het Volk, en (zoo men die zelfs al varen laat) door in meerder doch echter een zeer bepaald getal van personen te bestaan, tot een soort van allegorische personaadje, waarvan de ondervinding al het koude en belanglooze (inzonderheid op een Tooneel) heeft leeren kennen. Hy kan ook als zoodanig niet krachtdadig meê werken, en dus is hy in het tegenwoordig Treurspel onbruikbaar. Immers, waartoe zal hy dienen? Om eenige Zangen tuschen beide uit te galmèn, of eenige vertooning op te leveren? Hoe zeer zulke zangen en vertooningen aan de werking van een Treurspel nadeelig zijn, leeren niet alleen de Andromeda van Corneille, maar ook de Edipus en Olympia van Voltaire, waar, in den een de Lyrische *acclamatiën* aan de Dood, en in de andere, de Ommegangen niet dan een belachelijk

en verveelend uitwerksel doen. Als een los *divertisement*, zoo men 't noemt, op het eind van het Stuk, zou hy, in de plaats van de *Vaudevilles* der Fransche Comedien, eenige werking kunnen doen, en ik heb dit beproefd in mijn *Willem van Holland*; doch het is zeker, dat, gelijk dit het gebruik van den Rei by de Ouden niet was, het ook even zoo geheel buiten de Vraag loopt, die wy hier ter beandwoording voorstelden.

Wat dan? Zoo zeer de Rei aan het Treurspel der Ouden behoorde, zoo zeer is hy met het geen ons tegenwoordig Treurspel is, onbestaanbaar. Zie daar twee aan een hangende, maar zeer onderscheidene stellingen, die het van belang is, wel te bevatten.

Aan het Treurspel der Ouden behoorde de Rei, doch niet om dat de Rei er een wezendlijk deel van was; het geen de Ouden, de zaak ten groffte opnemende, zoo als zy haar zagen bestaan, zich verbeeldde; maar om dat het Treurspel, in den zin, dien wy thands aan het woord hechten (de vertooning naamlijk van verziende personaadjen, die in zekere handeling voorgesteld worden), by de Ouden, om het dus
te

te noemen, slechts een *intermezzo*, een tus-
schen-ding tuschen de Choorzangen was, en
tot verscheidenheid en afwisseling van dezen
verstrekten, terwijl in dezen het wezen der
plechtigheid bestond. En om dat dit *inter-
mezzo* in uitgebreidheid en in wijze van uit-
voering (meestal) te onbeteekenend was, om
op zich-zelf en alleen, een Volk, in den
Schouwburg vergaderd, met genoeg bezig
te houden. Daar het gantsche Treurspel een,
Muziekstuk was, zou dit by de Grieken nog
eër hebben kunnen zijn dan by ons, maar zy-
zelfen zouden zonder afwisseling van deze hoo-
ger steigerende muzyk der Reien, dien recita-
tiven zang veellicht niet verdragen hebben. Im-
mers toen de Reien aanvingen als bywerk be-
schouwd te worden, was het ook spoedig met
het gantsche Treurspel gedaan. En dat hy in
ons tegenwoordig Treurspel geen plaats vinden
kan, wordt door zijne onvermijdblijke eigenschap
van werkloos te zijn, uitgemaakt; want een
veelhoofdige personaadje kan zich toch niet
als personaadje bepalen en zijne bepalingen uit-
voeren. Dit is eene weêrstrevigheid, die, wan-
neer men haar beproeft in praktijk te brengen,
zoo geweldig tegen de borst stoot, dat ieder
er daadlijk van af zal zien.

Maar

Maar daar is een ander Treurspel, 'indien' wy het zoo noemen zullen, waarvan ons de Middeneeuwen het voorbeeld gaven, en het geen, zoo onvolkomen het dan ook was, echter vatbaar is voor zeer groote en verheven schoonheden. — Ik zie te rug op de zoogenoemde Mysteriesstukken der Middeneeuwen.

Deze Stukken hadden allen een algemeen en drieledig tooneel. Een hooger stellaadje toonde den Hemel, waarin de Godheid (veelal in haar drie personen, of twee van die, daar één van die als onzichtbaar ondersteeld wierd), en nevens haar, de Engelen en heilige Geesten, op het aardrijk afziende en het bestierende. De vlakke des tooneels was de aarde, met eene afbeelding van Jeruzalem, of wat het landschap mocht ondersteunen, versierd en kenbaar gemaakt. En in een benedenhoek gaapte de Hel in de toen gewone gedaante van een grooten groenen draak, gelijk men haar niet slechts door Lukas van Leyden, maar in alle de oude drukken van het Laatste oordeel, geheel Duitschland door, vertoond ziet; en door haren brandenden muil gingen de Duivelen uit en in. Dit algemeen tooneel toonde het verband van de bovenwereld of den Hemel, en de Hel of onderwereld, met

met deze onze middelwareld; gelijk deze drie ook in die Stukken door één verweven wierden. Men beschouwt tegenwoordig dezen toefstel, zoo als de gedrochtelijke Stukken waarvoor hy diende, met gelach. En met reden. Maar het geen in het giganteske en tevens kleine, hierin zoo stuitende, verborgen ligt, is boven verbeelding groot en dichterlijk. En, zoo immer een waarachtig Dichter het groot, het kolosfaal plan voor zoodanig een Schouwspel recht bevatten mocht, hy, en hy-allcen ook, zou in dat foort, Reien van de Opper- en Onder-Geestenwareld kunnen invoeren, die niet slechts als toeschouwers van wat op onze aarde voorvalt, maar als deelhebbend, in gemeene en tegenfrijdige werking op de gebeurtenissen dezer middenwareld, een levendig belang zouden kunnen verwekken; en wier zangen tot het Dichtstuk, tot de handeling des Dichtstuks-zelven, zouden kunnen behooren, in verhevenheid boven alles opstijgen, en de hoogste uitwerking doen.

Vondel schijnt hiervan eenig denkbeeld te hebben opgevat. Immers, by voorkeur stelt hy zijne *Reien van Engelen* in, waar slechts het onderwerp hem dit toelaat. Niet slechts in zijn *Lucifer* (waar geen andere mogelijk was) doet

doen die het aandoenlijkst genoeg; maar ook in zijn *Joseph in Dotkan*, waar Gods Voorzienigheid het ware thema is, zijn zy de eenige gepaste Rei, die het Stuk zijne houding kon geven; en hadden zy slechts by hunne bloot toeziende en geheel werklooze wachtpost, een deel aan de handeling, waardoor de goede en kwade driften in de harten der broederen bestierd wierden, zonder echter die bloot tot werktuigen te maken, zy zouden een nog geheel andere uitwerking doen. Vondel intuschen is de eerste niet geweest, die bovennatuurlijke wezens voor zijne Reien gebruikt heeft. Eschylus had dus de Razernyen te hulp genomen, en met een ongelukkig uiteinde, wanneer 't bygeloovig gemeen door die vertooning zoo hevig getroffen wierd, dat zwangere vrouwen, vóór den tijd, van hunne onvoldragene kinderen bevielen en velen van schrik stierven. Doch het Tooneel heeft steeds eene stemming tot het bovennatuurlijke gehad. De eerste Grieken, zoo zy al geen Goden tot persónadjen namen, waren mild met hunne *Diis ex machina*, en by voorkeur hechten zy zich aan Godenzonen. In Augustus tijd begon geen Schouwspel (naar 't schijnt) zonder Goden en Geesten;

Au.

*Aukoo misfo, devolutis tonitrubus,
Di sunt locuti more translatisio,*

zegt Fedrus (*Lib. V, Fab. 7*); en Vondel en Hoofd geven ook in dien smaak. Inderdaad de mensch, voor verheffing vatbaar, de Dichter, indien hy zijn geest vrijen teugel viert, eischt eene wereld boven deze rampzalige nietigheid, waar wy met het lichaam in gebonden liggen; én hy kan geen Dichter zijn, die in deze bange benaauwde palen der menschheid doorademen kan, en niet met geheel zijn ziel haar te buiten streeft.

Voorlang is 't erkend, dat dit zelfde verbinden der hoogere wereld met de onze den Heldendichter maakt; maar het maakt niet slechts dien, het maakt allen Dichter. En te vergeefs moge onze eeuw in natuurkundigheden, in taal en uitdrukking, in oordeel, in rijkheid van gedachten, in melodie en welluidenheid (zoo veel zy zich, te recht of ten onrechte; verbeeldt) uitblinken; het afzonderen der natuurlijke, der aardfche wereld, den geest eenmaal eigen geworden, drukt hem neder, en ontnemen den Dichter zijn vlucht, zijn gevoel, zijne zielzelve. Neen, daar is geen Dichter, dan voor

zoo

zoo veel hy zich eindloos boven deze wereld gevoelt, buiten deze wereld leeft en bestaat, in eene geheel andere denkt, begeert, en geniet, en zijne denkbeelden uit verhevener, uit onstoffijke vlam en licht, scheppen kan.

Frankrijk heeft in de Dichterlijke geestdrift de Dichtkunst-zelve gefnuikt. Door de Franfche Dichters is Poëzy, in de uitdrukking, niet dan eene byzondere foort van Redekunst; in de stof, niet dan een voorwerp van de werking der verbeeldingskracht geworden; en Frankrijks voorbeeld en lesfen hebben onze Natie, ongelukkig genoeg om zich altijd tot leerling zijner Naburen te verlagen, meêgesleept. — Dan het is Frankrijk niet, aan wiens fmaak dit te wijten zij. Het is de herleving der letteren zelve, die dit voort moest brengen. Onze zoogenaamde befchaving heeft Wetenschappen, heeft Kunften gefchapen; heeft duizenden van genoegens en ontelbare foorten van weelde voortgebracht, waar ons hart aan heeft leeren hechten, en welke niemand van ons voor de vroegere onkunde, onwetenheid en duifterheid zou kunnen en willen verruilen; maar, erkennen wy het! zy heeft ons de vatbaarheid voor eene hoogere en bovennatuurlijke wereld ontnomen, en daarin

in ligt het wezen der Dichtkunst. Zy heeft ons de vleugelen ter verheffing uitgeplukt, en in den engen, den zielsbenaauwenden kooi van een wereld en stand in welke wy ons vreemd voelen, opgesloten; ja zelfs onze geheele Dichterlijke taal verdrongen en van natuur doen veranderen, door de krachtigste uitdrukkingen, die op de bezieling aller voorwerpen gegrond waren, tot bloote *figuren* en *spreekwijzen* te maken, waarby men iets anders denkt en verstaat, dan men zegt, en dan men (zoo men waarlijk Dichter is) niet nalaten kan te gevoelen.

Van daar dan ook, dat de kieschheid onzer tegenwoordige dagen zich zoo moeilijk met ware en cenigzins volkomene Dichtkunst vereenigen laat. Die kieschheid toch is niet anders dan een onderwerpen aan eene ondichterlijke wijze van zien. Poëzy is thands een staat van *Conventie*. Men willigt den Dichter zekere oude overblijffels van Poëzy in de uitdrukking in, en zelfs zekere onderstellingen van een hoogere wereld; maar men staat hem niet toe, die anders voor te dragen dan als een bloot schaduwspel. Wordt zijne uitdrukking warm, en treedt hy buiten den gewonen en afgezaagden

figuurstijl, die reeds geen figuurstijl meer is, of gevoelt hy ter goeder trouw in die hoogere wereld, dan roept men: *hou op!* Hy mag Poëzy huichelen, gelijk men de Godsdienst huichelt, en zoo lang gaat het aan; maar zoo eenmaal die Poëzy hem oprecht en innig vervult, zoo zy in hem spreekt en handelt, zoo eenmaal die Godsdienst zijner ziel meester is en alle ander gevoel of besef in haar vlammen verslindt, dan is hy het koud, het ondichterlijk, het van God afgefallen geslacht dezer Eeuwe, een *dweeper*, een *afschrik*, een *bespottling*, en zijn taal, *ongerijmdheid*.

Ik zwijg nog, dat het Tooneel immers eene uitspanning, een tijdverdrijf is, waar, nevens de onruchtige dansen, allerlei latheden de aanschouwers tot zich moeten trekken, zal de Schouwburg niet ledig staan; en wie zou 't verdragen, indien men er een hooge en Godsdienstige inspanning van maken wilde!

Het is derhalve geenzins eene Eeuw voor een zoodanig Tooneelstuk; even weinig als het eene Eeuw voor het Heldendicht is, en nog minder, daar in het Heldendicht de Dichter-zelf voorsteller is van het geen hy wil voorstel-

stellen, en het Tooneelstuk geheel andere voor-
stellers vordert, die om hun rol wel te spelen,
en het uitwerksel niet te falen, geheel eens en
eenzelvig met den Dichter zouden moeten ge-
voelen, het geen eene onmogelijkheid is.

Het spreekt van zelfs, dat zoodanig een Treur-
spel iets geheel anders zou zijn, dan het geen
tot dus verre dien naam droeg; en dat het in
uitgebreidheid van plan het tegenwoordige nog
veel verder overtreffen zou, dan dit dat der
Ouden doet. Het spreekt van zelfs, dat dit
nog niet gevonden is, en waarschijnlijk nooit
gevonden zal worden, immers niet zoo lang
eene valsche zoogenaamde Wijsgeerte de oogen
der ziel verblinden en het hart sluiten zal voor
de invloeden der hoogere wereld, en den on-
gelukkigen mensch aan de overheersching zijner
stoffelijkheid prijs geven. Tot zoo lang derhalve,
tot zoo lang onze gantsche wijze van denken
omkeeren, en de mensch weder met kinderlijke
onschuld aan God en zijne Engelen hangen zal,
en, ondanks den blinddoek des lichaamlijken,
hun de hand reiken; tot zoo lang geene Reien
in 't Treurspel! Maar dan, dan zullen de Reien
en zijn wat zy wezen moeten, en van zelfs hun-
ne plaats vinden en innemen. En dan ook zal
het

het Treurspel dat gene zijn wat het zedelijk en kunstmatig kan en moest: het verhevenste en aandoenlijkste aller Dichtstukken, een waarachtig Feest voor de menschheid, en van den weldadigsten invloed voor 't behoefte hart, dat zich door geene bloote uitspanning bevredigen laat, maar naar hooger verkwikking dorst.

B.L.

WB 29

5/8
13

